

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Kultuuriteaduste ja kunstide instituut
Kunstide osakond

Maret Kuura

Uued meediad kunstiõpetuses – *performance*, happening, keha- ja maakunst.

Gümnaasiumi teise kursuse õppematerjal

Magistritöö

Juhendaja: Piret Viirpalu

Tartu 2011

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Kunstiõpetuse alused	5
2. Kunstiõpetuse roll	7
2.1. Kunstiõpetaja roll	12
3. Kunstiõpetuse õppekava muutused	14
4. Kunstiõpetuse probleemid	17
5. Kunstiajaloo tunni läbiviimine	21
6. Uued meediad kunstiõpetuses	25
6.1. <i>Performance</i>	32
6.2. Häppening	37
6.3. Kehakunst	37
6.4. Maakunst	38
6.4.1. Gerilja-aiandus	41
7. Õppematerjal gümnaasiumi II astme kursusele (tunnikonspektid)	45
8. Praktiliste ülesannete soovitusi	59
9. Tundide analüüs	62
Kokkuvõte	64
Summary	65
Kasutatud allikad	67
Lisa 1. Kehakunsti ja maakunsti õpilastööd	
Lisa 2. Liilia õpetus origami tehnikas	
Lisa CD	

Sissejuhatus

Käesolev magistritöö puudutab probleematikat seoses uue õppekava vastuvõtmisega. 2011. aasta jaanuaris jõustus uus riiklik põhikooli ja gümnaasiumi õppekava, kus on võrreldes eelmise, 2002. aastal jõustunud õppekavaga palju muutusi nii eesmärkides, sisus kui ka rõhuasetustes. Riikliku õppekava alusel tuleb igal koolil koostada omakorda koolisisene õppekava. Kooli kunsti ainekava koostamisel tuleb lähtuda riiklikus õppekavas esitatud eesmärkidest, nõudmistest õpitulemustele ja teemadest. Vastavalt sellele planeerib iga kunstiõpetaja praktilised loovtööde ülesanded, mis toetaksid ja kinnistaksid teoorias õpitut. Teooria peab toetama praktilisi loovülesanded. Uus õppekava on kunstiõpetajates tekitanud ärevust, sest õpetajatelt eeldatakse uusi käsitlusi ja uusi tehnikaid, mis omakorda eeldab uut õppematerjali. Kunstiõpetust puudutavat eestikeelset õppematerjali, mis toetaks õpetajaid uue õppekava elluviimisel, on väga vähe ning selle järele on suur vajadus. Sellega kaasneb vajadus uue õppematerjali järele. Uue õppekava tulekuga on välja töötatud ka aინeraamatud, kuid need pole ammendavad ega täielikud. Kui põhikooli kunstiõpetuses on aინeraamat olemas leheküljel opekava.ee, siis gümnaasiumi aინeraamat ei pidavat ilmuma enne sügist. Samas juunis peaksid olemas olema juba koolisisised õppekavad. Üheks suureks muutuseks gümnaasiumi riiklikus õppekavas on ka kunstikursuste vähendamine varasemalt kolmelt kahele.

Uueks valdkonnaks uues õppekavas on uued meediad, mida varem ei ole koolides õpetatud, ning õpetajatel puuduvad oskused nende tundide sisustamiseks.

Käesoleva magistritöö eesmärk on koostada õppematerjal, mis oleks õpetajatele abiks uues kunsti ainekavas ettenähtud teemade – *performance*, *happening*, *kehakunst* ja *maakunst* – käsitlemisel. Töö annab ülevaate erinevatest võimalustest, kuidas õpetada kunsti, tutvustab uue meedia teemasid ajalooliselt koos nende esindajatega ning pakub välja mõningad näidistunnid. Tööga on kaasas *performance*’i, *happeningi*, *maakunsti* ja *kehakunsti* teemasid illustreeriv materjal CD-l.

Töö autor on töötanud alates 2005. aastast üldhariduskoolis kunstiõpetajana ja kasutanud väljapakutavaid näidisülesandeid oma õpetajatöös. Autoril oli õppeaastal 2010–2011 viis 12. klassi (kaks Tartus ja kolm Põlvas) ning seetõttu oli võimalus

väljapakutavad ülesanded õpilastega läbi proovida. Enamik õpilasi nautisid loovtööde tegemist ja lõpptulemusena valmisid viimistletud ja hästi organiseeritud esitlused. Kõige raskemaks ülesandeks kujunes *performance*`i tegemine ning kõige paremini tulid välja maakunsti ja kehakunsti ülesanded.

1. Kunstiõpetuse alused

20. sajandil toimus kunstihariduses revolutsioon. 20. sajandi alguse filosoof John Dewey (1934) väitis, et kunsti roll piirdub suuresti esteetilise kogemuse pakkumisega. Modernistlikud kunstnikud, kes keskendusid vormielementidele, käsitlesid kunsti filosoofiliste seisukohtade kajastajana. Kaasaja kunstnikud on selgelt püüdnud seostada oma teoseid sotsiaalse, poliitilise ja ajaloolise kontekstiga, milles nad elavad. Kunstiõpetajad peavad arendama välja tõlgendamismeetodid, millega käsitleda postmodernistlikku kunsti.

Kunstikriitik Arthur Danto (1981) esitas kunsti määratluse, mis seostab seda kultuuriliste, sotsiaalsete, filosoofiliste ja ajalooliste tingimustega. Danto arvates peame minema oma tõlgenduse kontseptsioonis üle laiemale ja globaalsemale lähenemisviisile. Nõnda saame parema teooria kunstiteoste tõlgendamiseks ja parema aluse õpilastele nende tähenduste õpetamiseks.

Kunstiõppe propageerijad on pikka aega püüdnud kehtestada visuaalsetele kunstiliikidele kindlat kohta koolide õppekavas. Praegu kunstiõppes toimuv kajastab lihtsalt teistes kultuurivaldkondades esinevaid suundumusi. Keskendutakse liigselt uutele kunstinähtustele. Selliseid kontseptsioone, kus väärtustatakse uusi nähtusi ja varasemale kunstiajaloole keskendutakse vähe, on ilmunud meie haridussüsteemi hingematva kiirusega. Pat Villeneuve kirjutas ajakirjas „Art Education“ (mai 2002), et kunstihariduses toimub *„paradigma nihe, kunstiõppe sisu ja praktika ümbermääramine“*. Uue kunstihariduse kohaselt peavad õpetajad valgustama õpilastele keerulisi sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme. Seega ilmneb visuaalse kultuuri liikumises põhimõtteline mitteamusaamine kunsti erilisest olemusest või väärtusest või selle mitteväärtustamine (Kamhi 2002).

Kaasaegne kunstiharidus keskendub mitmesugustest visuaalsetest kunstiliikidest pärinevale sisule, rõhutades seda, mida on võimalik kunstiteostest õppida. See on erinev varasematest arusaamadest, esteetilisest lähenemisviisidest, mis viisid puht formaalse kriitika kasutamisele klassis. Arthur Danto soovib oma töös õpetajatel arendada õpilastes võimet minna kunstiteoste visuaalsest tasandist kaugemale ja võimaldada neil

haarata kunstiteoste kogu keerukat tähendusrikkust. (Wolcott. 1996) Kunstiteadlane Arthur Efland (2002) väidab, et kunst on pedagoogiliselt tähtis ning aitab kujundada inimeste terviklikku arusaamist maailmast.

Üks lähenemine on, et kunstiõpetuse keskseks osaks või õigemini tuumaks on kunsti tegemine (*art making*). Seda mõjutavad eelkõige esteetika, kunstikriitika ja kunstiajalugu. Neli kategooriat, mis veel mõjutavad kunsti mõistmist, on „autentne mina“ (*authentic self*), inimese enda kultuurikontekst, globaalne perspektiiv ja üldine elu-olu. (Bates 2000). Üldine meetod seisneb selles, et alustatakse sealt, kus on õpilaste teadmiste tase, ning liigutakse järk-järgult laiemate ja sügavamate teadmiste juurde (Bates 2000). Kunstiõpetaja Annely Kösteri leiab, et on väga oluline, et tekiks terviklikud seosed. Kunst peab õpilast kõnetama, meelde jääma, selleks peab ta looma seoseid ülejäänud maailmaga – muutustega ühiskonnas, majanduses, poliitikas (Kerb 2010).

Õpetaja peab suunama ja tegema kõik, et kõik lapsed saaksid vastavalt oma võimetele oma loomevõimeid maksimaalselt arendada. Õpetaja peab väärtustama ja toetama õpilaste loomingulisust nende vähese konformsuse või kuulekuse pärast. Kui õpilased saavad jääda koolis iseendaks, oma mõtteid avaldada ja selle kaudu end väljendada, ei otsi nad uusi väljaelamisvõimalusi koolivälises melus. Õpilastel tuleks lasta valida endale valida ülesandeid, mida nad soovivad teha. See innustab õpilasi ja süvendab soovi õppida (Kerb 2010).

Üheks võimaluseks õpilasi kaasata ja motiveerida on enesehindamise kasutamine (*self-assessment*). Seda peetakse lapse kunstitöö kujunemisel väga tähtsaks. Clementi arvates arendab see laste võimet anda hinnanguid ja võimaldab neil oma ideid ja loomingut edasi arendada. Sellist hindamist võiks tema arvates teha alates 7. eluaastast, andes hinnanguid, kas grupis või arutelude käigus. See on põhikoolides levinud praktika (Clement 1993).

Jüri Mäemat kirjutab Õpetajate Lehes (2006), et kunstiõpetajad on Eestis heal tasemel. Loomulikult võiks soovida uusi õpikuid, uusi töövahendeid. Kahjuks on reaalsus teine ja koolidel ei ole võimalik kõikidele õpilastele õppematerjale, töövahendeid muretseda. Õpetajal soovitatakse õpetada kunstiajalugu, keskendudes ajalisele perioodile, mitte faktidele. Kunstiajalugu tuleb siduda ajastu muusika ja kirjandusega. Kunstis peab

suurim dialoog olema õpilase ja õpetaja vahel. Ja sellest tulenevalt õpilase ja loomingu vahel (Mäemat 2006).

Üks DBAE (õppeainel põhineva kunstiõppe) põhieeldusi on, et õppeaine sisu võib tuletada mitmesugustest visuaalsetest kunstiliikidest rõhuasetusega sellel, mida võib kunstiteostest õppida. Kui õpilased õpivad kunstiteostega suhtlema, omandades peenema tajumis- ja vastuvõtuvõime, suudavad nad aru saada selle võimsatest tähendustest ja sõnumitest. Õppeainepõhise lähenemisviisi puhul peaksid kunstiõpetajad vaatama uuesti läbi uskumused ja tavad, mille puhul kunstiteoste aluste käsitlemisel või tõlgendamisel lähtutakse esteetilisest kogemusest. Praegusele kunstiõpetuse praktikale on iseloomulik kunstiteoste kirjeldamine ja analüüsimine kujundusliku külje ja emotsionaalse sisu järgi. Modernistlikud esteetilise kogemuse teooriad on piiravad, kuna nad on suuresti kaasaegse kunsti käsitlemiseks ebapiisavad. Postmodernistliku kunsti sisu erineb modernistlikust, kuna on seotud pigem sisuliste kui vormiliste küsimustega. Praegune kunstiõppe ideoloogia ja praktika on kinni vastuoludes ning kõigub postmodernistlike ja modernistlike kunstiteooriate vahel. Rohkem kasutatakse kunstiõpetuses modernismile omast formalistlikku teooriat ja praktikat (Wolcott 1996).

Mitmed autorid (Hope 2004) on esile toonud kunstihariduse poliitika vajalikkuse ning rõhutanud, et täisväärtusliku kunstihariduse arendamiseks on vajalik kõigi oluliste ühiskondlike institutsioonide (sh riigid, omavalitsused, vabaühendused jne) pühendumine ja kohustumine. See tähendab seda, et ainuüksi haridusasutused ei suuda teostada efektiivset kunstihariduspoliitikat (Gee 2004). Seejuures väärrib esile toomist klassikalisemas kirjanduses vähetähtsustatud asjaolu – kunstihariduse laiem mõju ehk kognitiivne siire teistesse kunstivaldkondadesse (nt visuaalsest kunstist muusikasse) ning kunstiga vaid kaudselt seotud teadusvaldkondadesse, sh isegi matemaatikasse (Hetland, Winner 2004).

2. Kunstiõpetuse roll

Efland (2004) tutvustab kunsti õpetamise olulisemaid suundumusi viimase 100 aasta jooksul. 1900. aasta alguses (20. saj.) tähendas kunstiõpetus joonistamisõpetust.

Hakati õpetama kunsti disaini elementide ja põhimõtete abil. 1920. aastatel hakati tähtsustama loovat eneseväljendust. Õpilasi kutsuti üles kasutama kujutlusvõimet, mitte enam imiteerima. Pärast suurt depressiooni majanduses vaadeldi kunstiõpetust igapäevaelu osana. Ajastute kunstiteoste uurimise juurest liikus rõhuasetus kunstiteadmise rakendamise juurde tavainimese elus. Külma sõja ajal hakati kunsti õpetama kui teadusharu. Uuriti kunstikriitikuid, kunstiteadlasi, kunstiajaloolasi jt oma ala asjatundjate teadmisi ning selle põhjal arendati välja süsteem ja järjestus, kuidas õpilastele õpikogemusi pakkuda.

Alates II maailmasõjast on kunstihariduses ainekeskse ja õpilasekeskse suundumuste pooldajate vahel olnud tõsiseid vaidlusi (Hickman 2005).

Kunstiõpetuse eesmärk on võimaldada inimestel leida tähendus kunstimaailmas, et igapäevaelus paremini hakkama saada ning aidata aru saada sotsiaalkultuurilisest maastikust, kus me kõik elame. Kunst on üheks võimaluseks, mille kaudu aru saada ümbritsevast elust, sest kunstiteos kajastab seda maailma metafoorselt. Selle maailma tõlgendamise võimet õpitakse kunsti tõlgendamise kaudu. Sellega luuakse alus arukaks, moraalseks vastutustundlikuks tegutsemiseks (Kamhi 2007). Hetlandi ja Winneri (2004) arvates on kaks kõige olulisemat põhjust kunsti õppimiseks see, et lapsed saavad oskuse hinnata suurimaid kultuurisaavutusi ja piisavad oskused enda väljendamiseks mõne kunstiliigi kaudu.

Elliot Eisner (2002) on sõnastanud kunsti 10 õppetundi:

- 1. Kunst õpetab lapsi tegema häid otsuseid kvalitatiivsete suhete kohta. Erinevalt suurest osast õppekavast, mille puhul on valdavad õiged vastused ja reeglid, on kunstis valdavad pigem otsused kui reeglid.*
- 2. Kunst õpetab lastele, et probleemidel võib olla mitu lahendust ja küsimustel mitu vastust.*
- 3. Kunstis hinnatakse kõrgelt mitme vaatenurga omamist. Üks kunsti suuri õppetunde on, et maailma võib mitmeti näha ja tõlgendada.*
- 4. Kunst õpetab lastele, et probleemidele keeruliste lahenduste leidmisel on tulemused harva kindlalt ette määratud, vaid muutuvad olenevalt asjaoludest ja võimalustest. Kunsti alal on õppimiseks vaja võimet ja valmisolekut alluda töö käigus ootamatult tekkivatele võimalustele.*

5. Kunst näitab selgelt, et sõnadega ega numbritega pole võimalik ammendavalt väljendada seda, mida me võime teada. Meie keele piiratus ei määra meie tunnetuse piiratust.
6. Kunst õpetab õpilastele, et väikestel erinevustel võib olla suur mõju. Kunstis on olulised nüansid.
7. Kunst õpetab õpilasi mõtlema materjali kaudu ja materjalis. Kõikide kunstiliikide puhul kasutatakse kujutistele reaalse vormi andmiseks mingeid vahendeid.
8. Kunst aitab lastel õppida ütleva seda, mida ei ole võimalik öelda. Kui lastel palutakse kirjeldada, mida kunstiteos neil aitab tunda, peavad nad kasutama õigete sõnade leidmiseks oma luulevõimeid.
9. Kunst võimaldab meil saada kogemusi, mida meil ei ole võimalik saada muudest allikatest, ja avastada nende kogemuste kaudu oma tunnete avarust ja mitmekesisust.
10. Kunsti koht kooli õppekavas näitab noortele, mida täiskasvanud tähtsaks peavad. (p. 70–92)

Õpilastel on vaja omandada kunstiteooria ja -ajaloo alused ning teadmised teose kultuurilisest ja ajaloolisest kontekstist. Üksikasjalik taustauuring juhib õpilased usutavamale ja täielikumale arusaamisele kaasaegsest kunstist. Õpilased õpivad uusi viise maailma nägemiseks ja oma tõlgenduste kaudu uusi võimalusi (Wolcott 1996).

Tavaliselt õigustatakse kunstiõpetuse positiivset mõju teadmistele ja oskustele, mis ei ole otseselt kunstiga seotud. Väidetakse, et kunstiga tegelemine parandab õpilaste õppeedukust. Kunstiõpetusel on väidetavalt loovust arendav mõju, see arendab keskendumisvõimet ja motivatsiooni. Kunstiga tegelemine kutsub esile emotsioone ja aitab kaasa lapse positiivse minapildi kujunemisele.

Kunstiõpetus tegeleb esteetilise meele arendamisega. Esteetika aitab põhjendada seda, miks saab loomingut pidada kunstiteoseks, mille poolest erineb kunstiteos mittekunstiteosest, milline väärtus võib olla kunstiteosel ja kes on selle hindajaks (Bates 2000). Kunstiõpetajad on pidanud esteetikat vahendiks, mille eesmärgiks on tekitada õpilastes lugupidamist kunsti vastu. Esteetika õppimisega avastavad õpilased põhjusi,

miks üldse kunstist kui sellisest lugu pidada. Esteetika ja kunsti õpetamisel tuleks alustada õpilaste teadmiste tasemelt ning liikuda järk-järgult laiemale ja sügavamale arusaamise juurde. Esteetika puhul peaks see toimima nii, et õpilased vaatavad objekte ning arutlevad nende üle. Eesmärk on, et toimuks mõttevahetus kunstist lugupidamise teemal. Seejuures tuleks rõhutada „sisemist aspekti“, millega õpilane omandab võime pidada midagi ilusaks ja väärtuslikuks. Selle tulemusena peaks kujunema õpilase isiklik maitse (Bates 2000), kui tal seda varem ei olnud.

Michelle Marder Kamhi ei jaga Eflandi arusaamu. Kamhi leiab, et Efland käsitleb kunstiõpetuse eesmärke ja käsitlusi väärtalt, rõhutades ennekõike tunnetuslikku sisu. Efland toovad esile kunstnike, kes on Kamhi arvates pseudokunstnikud, nagu näiteks A. Gottlieb, R. Lichtenstein, R. Magritte, R. Rauschenberg, A. Warhol, M. Duchamp jt ehk kõik uuemaaegsed kunstnikud, kes loovad kunsti läbi oma kogemuse (Kamhi 2006). Selline kunsti lahterdamine on levinud ka Eestis. Paljud vanemad õpetajad ei keskendu kaasaegsele kunstile, kuna ei pea seda vajalikuks. Nad hindavad vaid tõsiseid tegijaid ehk kunstnikke, kes tegutsesid 20. sajandi alguseni.

Üldhariduskooli kunstitud peaks eelkõige kasvatama teadlikku kunstipublikut ja -tarbijat, kes suudaks orienteeruda tänapäeva kunstimaailmas.

Läbi ajaloo on õpitud kunsti meistrite juures, lahendades ja otsides samu probleeme nagu õpetaja. Koolis on aga teemad püstitatud mingi abstraktse metoodika alusel, mida ei kasuta ükski kunstnik. Kunstiajaloo õpetamisel on põhirõhk faktidel, aga kontekst, millele see rajaneb, on kõrvale jäetud. Kui aga faktidel puudub sisu, ei jää need meelde. Seetõttu võivad paljud õpilased kunstist mitte aru saada. Kahjuks on paljudes koolides kaasaegne kunstikäsitlus puudulik (Lepla, Sobolev 2003). Uus õppekava (vastu võetud 06.01.2011) on oma suurte muutustega üritanud seda kompenseerida, kuid ka siin on kahjuks omad puudujäägid. Samas tuleb varasem kunstiajalugu läbida väga kiiresti. Jällegi on ära unustatud, et kõik praegune põhineb eelneval. Ei saa laps koolis hakkama, kui ta pole juba algkoolis selgeks teinud liitmist, lahutamist, korrutamist. Nii on vaja mõista ka kunsti ajalugu algusest peale, et mõista kaasaega.

Paljud õpetajad peavad praegu haridusreformis toimuvat revolutsiooniliseks. Annely Kösteri arvates tahab kunst publikuga suhelda, kahjuks publik mitte, kuna sel puuduvad teadmised. Mida rohkem on õpilasel taustateadmisi, seda paremini ta mõistab

sõnumit. Vaataja peab omama julgust ning oskust kunsti üle juurelda (Vapper 2011) ja kunstiõpetuse tund on see koht, kus tuleb teadmisi ja julgust õpetada.

On selge, et kõik inimesed mõistavad kunsti omamoodi. On inimesi, kes mõistavad kunstina asju, mida saab katsuda, ja on neid, kes leiavad, et kunst on midagi ilusat. Kunsti mõistmist ongi raske selgitada, eriti, kui õpetaja ei tunne ennast mõnes kunstivaldkonnas koduselt.

Tavaliselt mõistavad inimesed kunsti mingi teose kaudu. Kunsti vaadeldakse kindlas keskkonnas ja kunstitöö oleneb paljudest asjaoludest. Kunstiteoseks võib olla ükskõik mis. Nüüdisaegses kunstis võib selleks olla objekt, dokumentatsioon, aktsioon või hoopis teose puudumine ehk tühi ruum (Allsalu 2011).

Kunstiõpetuse eesmärk ongi panna õpilasi nägema erinevaid objekte, aktsioone, et õpetada mõistma kunsti mitmekülgust. Kunst ei ole ainult maalid, skulptuurid, vaid on midagi palju enam. Õpilasi tuleb suunata orienteeruma kunstimaailma mitmekesisuses. Nii mõnelgi õpilasel võib tekkida küsimus “Mis on kunst?”. Sellisele filosoofilisele küsimusele on sama võimatu vastata nagu küsimusele “Mis on armastus?”. Ei saa anda ühte universaalset, kõikidele sobivat vastust. Igas ajas on üritatud publikut šokeerida ja katsetada publiku piiridega. Kui räägitakse moodsast kunstist, siis mõeldakse esmalt Toomiku „Sitt purgis“ peale ning see omakorda tekitab moodsas kunstis kahtlust. Väljaheiteid on ka varem kunstis kasutatud. Itaalia kunstnik Piero Manzoni (1933–1963) pani oma väljaheite purki juba 1961. aastal nime all „Kunstniku sitt“ (it k *Merda d'artista*). Lisaks kakale on kunstnikud kasutanud ka kunstis oma verd. Näiteks Marc Quinni „Ise“ (*Self*), kus kunstnik kasutas loomingus oma verd. Kunstniku pea järgi valmistatud negatiivsesse vormi valati veri ja külmutati. Lõpptulemuseks eksponeeriti Verepead 1992. aastal Saatchi galeriis Londonis (Allsalu 2011). Verega on maalinud ka hiljuti noor Eesti kunstnik Nadežda Tšernobai, kes materjali valikut põhjendas sellega, et verel on palju tähendusi ja veri olevat tõene; ta maalib ennast vere ja sõega (Hanson 2009).

Šokeeritud on pidevalt. Dadaistide juhtfiguuri Marcel Duchampi „Purskkaev“ 1917. aastal kujunes tõsiseks skandaaliks, mil ta esitas kunstinäitusele emailist pissuaari. Võib tuua ühe drastilisema näitena Oleg Kuliku, kes 1996. aastal ennast alasti koeraks kehastas ja üritas elada nii, nagu koer seda teeb. Sööb ja magab, kakab ja kargab, ning kui

vaja, siis ka hammustab. Neid näiteid on palju. Õpetaja peab olema väga ettevaatlik, kui ta käsitleb uusi provokatiivseid teemasid. Arutlema õpilastega, miks on need teosed nõnda loodud. Muidu võivad need tööd mõjuda kui naljategemine. Samas peab õpetaja jääma erapooletuks. Kui õpetaja tunneb, et ei saa sellega hakkama ja tunneb ennast ebapädevana, jäägu see teema pigem kõrvale (Allsalu 2011).

2.1. Kunstiõpetaja roll

Kunstiõpetus on ennekõike seotud õpetajaga. Nii nagu kõik õpetajad, on ka kunstiõpetaja eeskujuks õpilastele. Õpetaja on eeskujuks erinevatesse nähtustesse suhtumisel, on selleks siis kool, ühiskond, poliitika või muu elus avalduv nähtus, millega tuleb kokku puutuda. Õpetaja käitumisest ja tõekspidamistest võetakse palju üle. Teiseks on õpetaja eeskujuks ka oma ainealaste teadmistega. Kuidas ta väärtustab oma ainet ning milliseid seoseid loob kunsti ja ühiskonna vahel ning pakub põnevaid ainealaseid ülesandeid ja annab oma ainet õpilastele edasi. Kõik see peegeldab õpilastele suhtumist ainesse. Ei saa loota, et õpilased võtaksid ainet tõsiselt, kui õpetaja ise saadab õpilastele negatiivseid signaale. Kolmandaks vaatavad õpilased, kuidas õpetaja olukordi lahendab, kuidas käituda erinevates situatsioonides. Käitumismallid võivad olla erinevad ja seotud erinevate kooliastmetega, kas on tegu siis tervitamisega või spetsiifilisema käsitlusega nagu võõrsõnade hääldamine, töövahendite kasutamine jne. (Krull 2000).

Kunstiõpetuse õpetamine on mõjutatud sellest, mida õpetatakse, ja ka, kuidas seda õpetatakse. Kunsti, nagu ka kõiki teisi aineid, saab õpetada erinevatel viisidel. Iga valdkonna eesmärgid on kindlaks määratud valdkonna sisuga ja poliitikute ning õpetajate poolt, kes on otsustanud, mida on oluline õpetada (Eisner 2002).

Pedagoogide töö on eriline. Õpetaja töö on vastutusrikas ja kui tööd tehakse halvasti, siis selle praak on halvim. Kõik algab õpetajast. Õpetaja peab olema pidevas muutumises. Sobolevi ja Lepla (2003) arvates peab õpetaja suutma määratleda end kõlbeliselt ja selgeks tegema maailmavaatelised seisukohad. Armastama oma õpilasi, aga ka ennast ning muidugi ka kunsti. Õpetaja peab kursis olema kunstis toimuvaga, koostama programme, kuidas ja milleks õpetada, arvestama õpilaste eripära, õpetama õpilasi leidma neile vajalikku infot. Õpetama õpilastele neid meediumeid ja tehnikaid,

mida ta kõige paremini valdab. Õpetaja peaks ise loominguline olema ja kunstiga tegelema. Sobolev ja Lepla leiavad, et eraldi kunstiõpetajaid koolitada pole mõtet, pigem võiks koolitada rohkem kunstnikke ning neile anda pedagoogilised teadmised, siis oleks õpetajatel seos kunstimaailmaga paratamatult olemas ja oma ainet annaksid nad loovamalt ja elulisemalt (Lepla, Sobolev 2003). Kuid siiski ei suuda kõik õpetajad õpetada kõike seda, mida õpilased teadma peaksid. Igal õpetajal on omad tugevad ja nõrgad küljed ning nendega tuleb arvestada. Tavaliselt õpetavad kunstiõpetajad mõnda asja väga hästi aga kõike hästi õpetada – sellega saavad hakkama vähesed. Need asjaolud on seotud erinevate põhjustega nt. ettevalmistus, erinevad huvid ja võimed ning keskkond, kus nad töötavad (Dorn 1999).

Praeguses muutuvus postmodernistlikus ühiskonnas muutuvad ka kool ja arusaamad teadmistest, muutuvad õpetamise meetodid. Õpetaja peab pidama sammu muutuvus maailmas. Õpetaja peab välja astuma oma rutiinist ja otsima uusi väljakutseid (Lepik 2007).

Õpetajatel on arusaamad, uskumused, kujutlused õppekava, õpilaste, kunsti ja kunsti õpetamise kohta. Õpetajatel on teatud rõhuasetused õppekavas, mida nad käsitlevad sügavamalt ja mida mitte. Nad hindavad õpilaste vajadusi ja huvisid, leiavad erinevaid seoseid õpilaste ja õppematerjalide vahel. Õpetaja oskab näha seda, mida õpilased tahaksid teada saada, milliseid õpikogemusi saavutada, ja mida õpilased võivad ja ei tohi teha (Erickson 2004).

Ei saa olla tulemust, kui õpetaja on ebapädev. Kunstiõpetaja peab arendama õpilase loovust ja suunama teda orienteeruma kunstimaailmas. Seda enam peab õpetajal olema suur pagas, et kasvatada tulevast kunstipublikut. Millised eeldused peavad olema kunstiõpetajal? Kas me soovime professionaali meisterlikkuse vallas, vaatlejat ning tunnustajat või teoreetikut, kunstiteadlast või hoopis loometegevuse suunajat? On selge, et ükski neist suundadest ei saa eksisteerida üksinda, et olla pädev õpetaja ning sisustada tund mitmekesiselt. Kuid kas meie seas on nii professionaalseid õpetajaid, kes on andekad kõigis valdkondades. On eeldatav, et kunstiõpetaja on kursis Eestis eksponeeritava kunstiga ja kohaliku kunstieluga. Võimalusel on soovitatav külastada loomulikult maailma erinevaid muuseume-galeriisid. On loomulik, et uued teadmised toetavad õpetajat aine andmisel (Allsalu 2011).

Kunstiõpetajal on võimalik külastada galeriisid, muuseume, kunstnike ateljeesid jne. Suuremate linnade õpetajatel on see lihtsam, sest igas suuremas linnas on kunstimuuseum ja näitustemaja. Väiksemates linnades on olemas mõni üksik näitusekoht nt kultuurimaja, aga maapiirkondades sageli puudub näituse külastamise võimalus. Isegi siis, kui on olemas näitusekoht, puuduvad seal kvaliteetsed näitused. Seda enam peab õpetaja õpilasteni tooma kvaliteetse pildiesitluse, et anda täpsema ülevaate, millised kunstnikud on olnud ja mida teinud jne.

Kui muuseumisse minek on keerukas ja sageli ka materiaalselt raske, siis õue minna on kindlasti võimalik kõikidel ning see on ka taskukohane. Antud töös käsitletavad kunstinähtused võimaldavad igapäevastele klassis läbiviidavatele tundidele vaheldust ja loomingulisust. Nende kunstinähtustega saab siduda teemapäevi, etteasteid, praktikaid, vaatlusi jne.

Loometööde puhul on kõige tähtsam looja individuaalsus – teadmised, emotsioonid, spontaansus, kompositsiooni paigutus jne. Need ja paljud teised aspektid on iga loovtöö põhipunktid ja nii nagu iga laps on erinev, kasutab ta ka neid erinevalt (Raudsepp 2005).

3. Kunstiõpetuse õppekava muutused

Käesolev töö keskendub gümnaasiumi II astme postmodernistlikule perioodile. Väga keeruline on kahte õppekava võrrelda, kuna, nagu eelpool mainitud, on kolme kursuse asemel kaks.

Vano Allsalu (2011) selgitab oma artiklis „Kunstikümblus tormisel merel“ uue õppekava eesmärgi. Põhikooli lõpuks peab õpilane olema kujunenud kultuuriteadlikuks inimeseks. Tal tuleb mõista kultuuride muutumist ajas, kultuuride mõju inimestele, ta peab olema erinevate kultuuride suhtes tolerantne jne. Põhikooli õppekava ei jäta tähelepanuta ühtki kultuursuse aspekti. See omakorda rõhutab vajadust pidada õpilastega arutelusid, analüüse, lõimumist teiste ainetega jt.

Kunstiõpetus peab kujundama tulevast kultuurset ja loovat inimest. Kunsti peaesmärk peab olema tutvustada ja õpetada olnud ja praegu olevat kunsti (Allsalu 2011).

Uues õppekavas on seatud mitmed uued eesmärgid õpetajatele ja ka õpilastele. Õpilane oskab väärtustada loovtegevust, oskab ennast väljendada, isikupära väärtustada, olla mõtlemisvõimeline. Gümnaasiumilõpetaja väärtustab kunstide mitmekesisust erinevates kohtades ja kultuurides. Oskab kunstimaastikul orienteeruda ja on informeeritud kunstisündmustest. Õpilane oskab väljendada oma emotsioone ja seisukohti. Samas oskab ta hinnata kaaslaste erinevaid ideid ja mõtteid. Tunneb erinevaid kultuure ja neile omaseid tunnuseid. Õppeperioodil toimuvad õppekäigud muuseumidesse, näitustele, galeriidesse ja teistesse silmaringi arendavatesse kohtadesse. Otsene kokkupuude kunstiga arendab ja harib õpilast kõige paremini. Seetõttu on uues õppekavas kohustuslikuks tehtud erinevad õppekäigud (Riiklik õppekava 2011). Kahjuks on ka siin mitmed erinevad probleemid. Kõige sagedasem takistus võib olla selles, et väiksemates kohtades ei ole kunstimuuseume ja nende külastamine suuremates linnades on kulukas.

Uues õppekavas on kirjas, et õpilasele tuleb anda võimalus õppida rühmas ja üksi. Tuleb arvestada ka õpilase isikupäraga. Õpilasele tuleb teha tund huvitavaks, et tal ei hakkaks igav. Seetõttu tuleks tund läbi viia erinevates kohtades, nt: ateljees, õues, muuseumis, näitustel jne. Lisaks tuleks teoreetilise osa selgituseks teha praktilisi loovülesandeid. Nende kaudu arendavad õpilased lisaks teooria kinnistamisele ka manuaalseid oskusi, fantaasiat, erinevaid tehnikaid. Ka õpilased tuleb tunni läbiviimiseks kaasata. Õpetaja ei tohiks olla üks tunnis esineja, vaid peaks pakkuma ka õpilastele seda võimalust. Näiteks saab pakkuda erinevaid ülesandeid, mis arendavad analüüsi- ja eneseväljendusvõimet, milleks võib olla loovtöö, referaat, uurimustöö, ristsõnad jne (Riiklik õppekava 2011).

Erinevate muutuste tegemine õppekavas ei tähenda seda, kuidas õpetajad tegelikult õpetavad, see ei pruugi muuta nende süsteemi õpetamises (Dorn 1999).

Kõige suuremaks muutuseks ongi uues õppekavas kunstitundide ehk kursuste vähendamine gümnaasiumi osas. Räägitakse küll, et me anname ühiskonnale oma käitumisega signaale ning et kunstiõpetust tuleb väärtustada, kuid ikka võetakse vastu

seadusi, mis käivad räägitule vastu. Kui 2002. aastal vastuvõetud õppekavas oli kursusi 3, siis 2011 aasta õppekavas on vaid 2 kursust. Õpetajad nurisevad, et kõige olulisem, aeg, on ära võetud, ja juurde on pandud mitmed uued eesmärgid, teemad ja nõudmised.

2002. aasta kunsti õppekavas on välja toodud järgmised eesmärgid. Õpilane omandab teadmisi kunstiliikidest ja nende arenguloost. Ta õpib tundma visuaalsete kunstide väljendusvahendeid. Arendab kunstiteose vaatlusoskust ja hindab nähtut. Õpilane kujundab oma kunstimeelt. Õpilane arendab kujundilist, ruumilist ja abstraktset mõtlemist ning kujutlusvõimet. Gümnaasiumilõpetaja on algatusvõimeline, katsetamisjulge ja loominguline (Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava 2002). Uues õppekavas on lisatud uued eesmärgid, nagu näiteks, et õpilane tunnetab kunsti potentsiaali ja oskab seda rakendada oma elu ja tegevuse ning ümbritseva maailma mõistmises ja kujundamises. Mõistab kaasaegse kunsti olemust ning aktsepteerib selle mitmekesisust. Õpilane oskab lahendada ja tõlgendada probleemilahenduslikke ülesandeid. Väärtustab ning toetab uuenduslikku, inimsõbralikku ja keskkonnahoidlikku mõtteviisi, mille eest peab hoolt kandma õpetaja (Riiklik õppekava 2011).

Kui suurim muutus oli kunstikursuste arvu vähendamine, siis teine ilmselt sama suur muutus on teemade käsitlemisel. Esimene kursus üldteemaga „Kunsti ajalugu ja muutuv olemus“ keskendub vanadele traditsioonilistele kunstinähtustele. Kursuse erinevus varasemast seisneb selles, et kui varem oli selle materjali õpetamiseks aega kaks aastat ehk 70 tundi, siis nüüd on selleks aega üks aasta ehk 35 tundi. Lisandunud on ka kaasajaga võrdlevad aspektid. Teise kursuse üldteema on „Nüüdiskunsti sünni ja arengusuunad“. Sellel kursusel tuleb lisaks ajaloolisele ülevaatele tutvustada ka erinevaid kultuurilisi, kunstifilosoofilisi, esteetilisi, teaduslikke erinevusi ja sarnasusi. Varasemas õppekavas olid *performance*, *happening*, *kehakunst* ja *maakunst* küll sees, kuid neile keskenduti väga pealiskaudselt, kui üldse. Siinkirjutaja on tööalaselt kokkupuutunud kunstiõpetajate ainesektsiooniga ja näinud, et need teemad on pigem käsitlemata jäänud. Uues õppekavas keskendub terve üks kursus kaasaegsele kunstile (kunst alates 20. sajandist). Selleks on sisse viidud uus teema „Postmodernism ja nüüdiskunst. Vaatenurkade paljus“.

4. Kunstiõpetuse probleemid

1980. aastatel tekkis Ameerika Ühendriikides kunstiõppe liik *discipline based art education*, mida võiks eesti keelde tõlkida kui „õppeainepõhine kunstiõpe“, kuid mille kohta siinkirjutaja kasutab edaspidi selle ingliskeelset lühendit DBAE. Selle eesmärk oli „tasakaalustada“ kunsti loomist kunsti õpetamisega kultuuris ja kunsti kui kultuuri õpetamisega. See saavutati nelja valdkonna omavahel seostamisega:

- 1) kunsti loomine (*art production*);
- 2) kunstikriitika – keskendumine kunsti visuaalsele tajumisele ja mõistmisele;
- 3) esteetika – keskendutakse austuse, isikliku maitse ja teadmiste (kunsti väärtus erinevatel aegadel, kohtades ja kultuurides) arendamisele;
- 4) kunstiajalugu – keskendutakse kunstile ajaloo ja kultuuri kontekstis (Bates 2000).

Kunstiõpetus on ainus valdkond, mis oma õigustamisega nii palju vaeva näeb. Kunstiõpetusel on ebakindel positsioon üldhariduses. Kunstiõpetajad on pidevas lahingus, et ennetada kunsti edasist marginaliseerimist või isegi õppekavast eemaldamist. See nõuab argumente, mis demonstreeriks kunsti olulisust hariduses (Koopman 2005).

Kunstiõpetus on ühiskonnas vähetähtsustatud õppeaine ja õppeainena ei saa piisavalt tähelepanu. Kunstiõpetus on allasurutud seisus ning paratamatult toob see kaasa ka palju probleeme ja raskusi. Kõrgharidusega kunstiõpetajaid on üldhariduskoolides vähe. Eve Kiiler uuris haridusministeeriumis olevat andmebaasi ja selgus, et üldhariduskoolide eri astmetel õpetab kunsti üle 1400 õpetaja. Nendest vaid 400-l on mingisugune kunstialane ettevalmistus (Vapper 2011). Suureks probleemiks on ka õpetajate aegunud metoodika ja õppesisu. Paljudes koolides puuduvad veel tänaseni klassiruumides nõutud ITK vahendid (arvuti, projektor, rulood jt) ja esmased töövahendid (joonlauad, käärid jne). Kui viimaseid töövahendeid saavad õpilased ise kaasa võtta, siis arvutit ja projektorit kahjuks mitte. Kuid kui õpetajal puuduvad vahendid õpilastele slaidide, piltide näitamiseks kunstist, on raske õpilastele õpetatavat ilmestada. Kolmas probleem tulenevalt materjalidest on näidismaterjalide puudus. Kui internetist leiab pilte nn „vanast“ kunstist ja kaasaegsest kujutavast kunstist, siis uute meediate kohta näidismaterjalide leidmine on raskendatud. Kui puuduvad teadmised sellest, millist kunsti õpilastele tutvustada ja mis on oluline, võib sattuda internetis väga kahtlaste materjalide

peale. Kõige raskemaks proovikiviks on õpilastele Eesti kunsti, ennekõike kaasaegse Eesti kunsti tutvustamine. See probleem on väga tõsine ja tavaliselt piirdubki see tunniosa vaid teooriaga ilma näideteta.

Paljud artiklid keskenduvad probleemi selgitamisele, mitte lahendustele, ning kahjuks tundub, et need mured jäävad veel pikaks ajaks lahenduseta. Nii toob välja peamised probleemid ka Vano Allsalu, kes on KUNSTIKESKUS.EE toimetaja ja Sally Stuudio õppejõud, oma artiklis „Kunstikümblus tormisel merel“, et ka väga väärikas kunstiajaloo õpetaja lõpetab kunstiajaloo käsitluse postimpressionismiga, kusagil II maailmasõja eel, ja mõned üksikud õpetajad jõuavad siiski heal juhul op- ja popkunsti juurde (Allsalu 2011). Kuid see ei ole tulevase kunstipubliku terviklik harimine. Kuidas õpilane saabki mõista meie ümber toimuvaid kunstiprotsesse, kui talle ei ole seda selgitatud ega juhitud tähelepanu probleemidele. Töö autor on kogenud väga algelisi õpikäsitlusi, kus gümnaasiumisse astuv õpilane ei tea, et kunst on peale piltide maalimise ka skulptuur ja arhitektuur. Peenemat käsitlust, et ka fotograafia, disain, mood, reklaamid jt võiksid olla seotud kunstiga, on mitmetel õpilastel väga raske mõista.

Kogu kunstiharidus on väga keerukas olukorras. Põhjused on erinevad. Probleemid tulevad puudulikust haridusest, kui ka nüüdiskunstist enesest. Allsalu (2011) arvates on suur osa publikuni jõudvast kunstist igav ja keskpärane: „*Sama proportsioon kehtib ka traditsioonilisema kunsti puhul – vahe on üksnes selles, et isegi kunstiliselt ebapädevat natüürmorti vaadates näeme vähemasti punaseid õunu või kullerkuppe, ent igava installatsiooni puhul vaid mõnda virvendavat monitori juhtmepeade keskel või seinale kleebitud A4 formaadis paberilehti*“. Nii töö autor kui ka Vano Allsalu näevad probleemi selles, et suur osa kunstist on suunatud ennekõike professionaalsetele kunstnikele, kriitikutele jne, mitte aga tavapublikule, kelle hulgas on õpilased, pensionärid jt.

Uute õppekavadega üritatakse panna õpilasi rohkem mõtlema ja arutlema, kui õppima lihtsalt fakte. Suur osa on kunstil alates 20. sajandist kuni tänapäevani. Kui I kursus keskendub nn „vanale“ kunstile, siis II kursus keskendub uuele kunstile. Suurt tähtsust mängib ka praktiliste tööde osakaal. Ise läbitegemine annab parema ülevaate õpitust ja annab teavet selle kohta, kuidas midagi on loodud või kuidas midagi saab luua.

Ainult praktiliste tööde tegemisest gümnaasiumiastmes jääb siiski liiga väheseks ja see ei anna piisavalt teavet kunsti ja kunstikultuuriajaloo kohta.

Uues õppekavas on seatud mitmed uued eesmärgid õpilastele. Eeldatakse, et gümnaasiumilõpetaja oskab väärtustada loovtegevust, oskab ennast väljendada, väärtustada isikupära, mõtlemisvõimet. Gümnaasiumilõpetaja väärtustab kunstide mitmekesisust, erinevates kohtades ja kultuurides. Oskab kunstimaastikul orienteeruda ja on informeeritud. Õpilane väljendab oma emotsioone ja seisukohti. Samas oskab hinnata kaaslaste erinevaid ideid ja mõtteid. Tunneb erinevaid kultuure ja neile omaseid tunnuseid (Riiklik õppekava 2011).

Kahjuks on ka siin mitmed erinevad probleemid. Kõige sagedasem takistus võib olla selles, et väiksemates kohtades ei ole kunstimuuseume ja nende külastamine suuremates linnades on kulukas. Eesti koolid on väitnud, et neil sellist raha ei ole ja sellised üritused on nende jaoks seega koolivälised tegevused, mida peaksid õpilased ise rahastama. Kui on soov teha õppekäiku, siis selleks sobib ka kohalik raamatukogu või kultuurimaja, kus ilmselt on olemas ka väike nurgake näituse jaoks. Loomulikult saavad koolid tärnikese sellega kirja, et viivad õpilased kohalikku kultuurimajja näitust vaatama, mis on ka oluline. Iga näitus avardab silmaringi. Kuid palju olulisem on siiski viia õpilasi vaatama sellist kunsti, millest nad on lugenud kunstiajaloo raamatutest ning, mis on näiteks Eesti kunsti aluseks. Räägitakse omavalitsuste koostööst, kuid ka siin laiutavad ametnikud käsi ja suunavad oma töö teistele. Nii jäävad kannatajaks õpilased.

Signe Kivi on arvamusel, et kahjuks paljudes üldhariduskoolides ei jõuta uute kunstinähtuste juurde, vaid jõutakse läbi võtta vaid vanad kunstinähtused. Ta leiab, et õpetaja peaks kindlasti pakkuma oma õpilastele kõike ja olema kursis kõigega. Sealhulgas ka kaasaegse kunstiga. Ta jagab Mari Sobolevi arvamust, et õpetaja peaks olema õpetajaameti kõrval ka tegevkunstnik. Et olla pädev. Signe Kivi räägib, et kahjuks ei ole paljudes koolides õpetajaid, kes valdaksid kaasaegset kunsti ja ka eesti tänapäeva kunsti heal tasemel. Tuntakse vaid vanemaid stiile, voole. Ta tunnistab, et paljudele on veel võõras videokunst, *performance* jmt (Mõttus 2003). Seda enam leiab siinkirjutaja, et on suur puudus abimaterjalidest õpetajatele, mis käsitleksid uusi meediasid kunstis.

2009. aastal tegid Kunstnike Liit, Kunstiakadeemia ja Kunstimuuseumi juhid Haridusministeeriumile ja Riigikogu kultuurikomisjonile pöördumise seoses uue

õppekava vastuvõtmisega, et on mures kunstitundide arvu vähenemise pärast uues kooliseaduses. Tsiteerin siinkohal pöördumise täisteksti: „Kümmeaastat tagasi esines UNESCO peadirektor Federico Mayor üleskutsega kunstihariduse ja loovuse toetamiseks koolides (Pariisi Konverentsi 30. sessioon, 3. november 1999): «Tänapäeval oleme selgelt teadlikud loovuse tähtsusest inimese isiksuseks kujunemisel, laste ja noorte kõikide potentsiaalide väljatöötamisel ja nende emotsionaalse tasakaalu säilitamisel – need on faktorid, mis toetavad harmoonilist käitumist. Ajal, mil perekond ja sotsiaalsed struktuurid on muutumas, tuues sageli kaasa laste ja noorte jaoks vaenulikke mõjusid, peab 21. sajandi kool ette nägema uusi vajadusi. Kunsti õpetamisele tuleb anda eriline koht selleks, et ergutada loovust, mis on iseloomulik inimesele kui liigile. Loovus on meie lootus. Vajame tasakaalustatumat haridust, kus humanitaar-, reaals-, spordi- ja kunstiharidus on kooli eri astmetel võrdses seisus – sellise õppimisprotsessi käigus areneb efektiivsemalt ja laiemalt laste ja noorte intellektuaalne ja emotsionaalne tasakaal...»

Kunstiõpetus Eesti üldhariduskoolis on marginaalses seisus ning senini on räägitud pigem kunstiõpetuse tundide arvu suurendamise vajalikkusest.

Uue haridusreformi kavandajad on ette näinud kunstiõpetuse tundide koomaletõmbamist gümnaasiumiastmes määrani kaks ainekursust kolme aasta peale. Projektis puuduvad kohustuslikud ja mittekohustuslikud valikkursused. Kaob võimalus sooritada riigieksamit kunstiõpetuses.

Taoline olukord ei toetaks elukutsevalikuid, noorele õppurile annaks see märku kunsti(õpetuse) ebaolulisest asendist. Kuidas saame kasvatada kultuurilembelist rahvast, kui me koolihariduses sellele piisavalt ei panusta?

Kunstiharidus aitab õpilastel ära tunda, mis on isiklik, iseloomulik ja isegi unikaalne neis endis ja nende töös, aitab neil teadlikuks saada oma individuaalsusest. Kunst on personaalse vaatenurga looja nüüdismaailmas.

Kunstihariduse genereeritud loovuse rakendamine annab paremaid tulemusi ka ülejäänud eluvaldkondades. Seega on kunstihariduse resultaadid palju laiemad sellest, kuidas luua kunsti ja vaadelda neid objekte, mis kunstimuseumi ja galeriisid asustavad. Kuigi ka eelpool nimetatut ei saa alahinnata.

„Visuaalne keeleoskus“ on rahvuskultuuriliselt sama oluline komponent kui emakeele valdamine, kunstilise intelligentsuse kasvu saavutamine peaks muutuma nüüdishariduse enesestmõistetavaks osaks, nii nagu see on mujal Euroopas.

Üleilmastuva, kaubanduslikke kanaleid pidi levitatava massikultuuri väljakutsetega toimetulekuks peab rahvuslik kooliharidus tegelema ka visuaalse semiootikaga laiemalt, andmaks kujunevale noorele audiovisuaalse kirjaoskuse internetiajastul toimetulekuks.

Nüüdisaegne kunstiõpetaja on kolmes kõrgkoolis pakutavate täiendkoolituste (Eesti Kunstiakadeemia, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool) kaudu ning Eesti Kunstimuuseumi ja Tartu Kunstimuuseumi pedagoogiliste programmide toel nendeks väljakutseteks igati valmis.

Kunstiharidus võimaldab aduda, et maailm tervikuna on ise potentsiaalse naudingu allikas, rikas tähenduste poolest, kui keegi vaid oskab seda vaadata läbi tajumise esteetilise raamistiku.

Vähendatud kunstiõpetuse tundide arv ei võimaldaks noorel kunstiõpetuse õpetajal saada piisavat koormust ühest koolist, kahandades võimalust, et kõrgkoolitatud spetsialist asuks tööle mõnda väiksemasse keskusesse.”

Sellele avaldusele olid alla kirjutanud Eesti Kunstimuuseumi direktor Sirje Helme, Eesti Kunstiakadeemia akadeemiline prorektor rektori ülesannetes Liina Siib ja Eesti Kunstnike Liidu president Jaan Elken (Kunstnikud ei taha kunstitundide arvu vähendamist 2009). Nüüd on selgunud, et seda pöördumist kuulda ei võetud ja varasema kolme kursuse asemel on uues haridusseaduses kirjas kaks kursust. Väga palju on muutunud ka õppekava sisus.

5. Kuidas viia läbi kunstiajaloo tundi?

Bates (2000) soovitab „viia õpilased kunstini“ (*expose students to art*) muuseumikülastustega, sest paljudel muuseumitel on pedagoogiline personal (*educators*), kes võiksid koostöös kunstiõpetajaga õpilastele seda teemat tutvustada. Lisaks tõstab ta esile seda, et muuseumite puhul on võimalik broneerida külastusi, mille puhul muuseumi töötaja tutvustab mõnda spetsiifilist teemat. Ta pakkus välja, et õpetaja võiks teha

koostööd muuseumi pedagoogidega. Näiteks võiks õpetaja koos muuseumipedagoogiga välja töötada programmi, mida õpetaja saaks ise läbi viia (Bates 2000). Eesti KUMU pakkus 2011. aasta märtsi seisuga oma kodulehel ekskursiooni teemal „Adamson-Eric – ühe looja mitmekülgsus“, mille sisuks oli keskendumine “Adamson-Ericu keerukale ja põnevale elusaatusele ning huvitavale loomingule”.¹ Samuti pakkus Tartu Kunstimuuseum erinevaid haridusprogramme. Mitmed suuremate linnade (Tallinn, Tartu) õpetajad juba tasapisi kasutavad seda võimalus ning selline lähenemine ainetunnile on kirjas ka riiklikus õppekavas.

Kõikidel õpilastel ja õpetajatel ei ole võimalik külastada muuseume, galeriisid. Viimastel aastakümnetel on hakatud looma erinevaid veebipõhiseid näitusi. Muuseumide taieste fotod riputatakse internetti, et kõik saaksid tutvuda kunstiga. 1991. aastal loodi Londoni Rahvusgalerii juurde spetsiaalne allüksus Micro galerii², kus on 2200 maali, 1000 illustratsiooni ning sadade animatsioonidega digitaliseeritud fondi. Lisaks andmebaasile saab Rahvusgaleriid külastada võrgukeskkonnas virtuaalselt. Külastajad saavad tutvuda andmebaasiga galerii kõigil korrustel, kuhu on paigutatud spetsiaalsed arvutiekraanid (*touchscreens*). Ka Eestis on hakatud tegutsema selles suunas, et muuseumide ja galeriide kogud oleksid võrgus kõigile kätte saadavad. Praegu on seda teed läinud Eesti Kunstimuuseum (Paas 2011). Saab kogeda virtuaalkülastust näitusel. Kumul on nii virtuaalkülastus kui ka digitaalkogu. <http://www.foto360.ee/kumu/> ja <http://digikogu.ekm.ee/> (10.04.2011) 2011. aasta kevadel loodi virtuaaltuur Tartu Ülikoolile, kus tutvustatakse ülikooli hooneid, millest ilusaim on Tartu Ülikooli klassitsistlikus stiilis peahoone. <http://www.ut.ee/virtuaaltuur/> (10.04.2011)

Teine viis on „viia kunst õpilasteni“. Kui Ameerika Ühendriikides pakuvad selleks võimalusi lapsevanemate-õpetajate nõukogude spondeeritud programmid, siis Eesti tingimustes saab kasutada näiteks kunstiteemalisi videoid, CD-plaate, DVD-plaate ja veebilehti. Lisaks „kunst pimedas“ ehk slaidipresentatsioonid, millega saab sisustada paari minutit, mitut päeva või poolaastat. Seda kasutavad õpetajad kõige sagedamini, et näidata informatsiooni ning kaasata õpilasi ajalugu ja esteetikat puudutavatesse aruteludesse. Kõige halvem on, kui jäädakse ainult fakte tutvustama, sest tuleks

¹ Eesti Kunstimuuseum (EKM). – Ekskursioonid. <http://www.ekm.ee/adamson.php?id=54> (05.03.2011)

² The National Gallery, <http://nationalgallery.org.uk/artists/> (10.04.2011)

tutvustada ka ajaloolist konteksti ja tolle ajastu kultuuri, milles näidatav teos valmis, ning samuti kunstniku elu, tema teose kujunemislugu ja võimalusel seoseid teiste kunstiteostega (Bates 2000).

Õpetaja, kes soovib arendada probleempõhist õpetamist, võib kasutada järgmist näidet. Õpilased peavad korraldama mõne maali põhjal ürituse, kus nad näiteks esitlevad Artemisia Gentileschi maale. Õpilaste ülesandeks on tema maali „Juudit lööb maha Olovernese pea“ analüüsimine. Nad peavad otsustama, millist informatsiooni publikule esitada (kataloogi sissekanne, brošüür, seinatekst, galeriis toimuv loeng) ning millises muuseumi osas see välja pandaks. Selleks peavad õpilased uurima Gentileschi maale ja elulugu ning tegelasi, keda ta on kujutanud. Selleks peaksid nad uurima näiteks naiste õigusi 17. sajandi Itaalias ning mõistma tolle aja õigussüsteemi. See on ülesanne, mis avardab õpilaste maailmavaadet ning ilmestab tundi. Teema on lõimitud mitmete teiste erinevate valdkondadega nagu ajalugu, õigusteadus, kultuuride mitmekesisus, feminism jne. Probleempõhist õpet on kasutatud nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis. Kuid see võib tõhus olla ka algklassides (Costantino 2002).

Euroopa Parlamendi 24. märtsi 2009. aasta resolutsioon kunstiõppe kohta Euroopa Liidus nõuab kindlalt, et kunstiajaloo õpetamine peab hõlmama ka kohtumisi kunstnikega ja kultuuriobjektide külastamist, mille eesmärk on äratada õpilastes huvi ja innustada neid mõtlema (Euroopa Liidu Teataja 2010). See on väga vajalik õpilase kunstimeele arendamiseks. Kui õpilane kohtub tõelise kunstnikuga, olgu selleks siis maalikunstnik, skulptor, disainer või fotograaf, loob ta seoseid kunstimaailmas tõhusamalt. Ka keskkond, kus kunstnikud tegutsevad, on oluline, seetõttu on soovitatav külastada pigem ise kunstniku ateljeed kui kutsuda kunstnik külla kõnelema oma tööst.

Õpetajad peavad ise oma õppematerjalid välja töötama ega ei tohiks jääda väljatöötatud materjalile puhkama, vaid peavad pidevalt ennast arendama ja lugema raamatuid ja artikleid, et materjal oleks päevakohane ning õpilastele huvitav.

Õpetajal tuleb oma ainet õpetada nii, et õpilane oskaks leida seoseid erinevate ainete vahel ning valida endale sobiva elukutse. Uue õppekava järgi peavad õpetajad hakkama rohkem kasutama aktiivseid õppemeetodeid, millega saab muuta tunni efektiivsemaks. Uues õppekavas on kunsti õppesisu jagatud kolme ploki. 1) TEA! ehk sisulis-struktuurne ülevaade kunsti ajaloost ja muutuvast olemusest. Neid teemasid

käsitletakse üldisemal kujul, tutvustatakse teooria põhiselt. 2) MÕTLE! ehk temaatiline, seoseid loov ja teadmisi laiendav osa, rõhuasetusega ajastuid läbivatel teemadel. Siin saab vaadata kunsti teoreetiliselt ja praktiliste ülesannete kaudu. 3) LOO! ehk uurimuslik ja praktiline tegevus, alates muuseumi- ning näitusekülastustest kuni loomingulise eneseväljenduseni. Uues õppekavas pööratakse suuremat rõhku praktilistele töödele. Kui varasemalt on loovtööde eesmärk olnud rohkem illustreerida teooriat, siis nüüd saavad õpilased väljendada oma suhtumist käsitletavasse teemasse (Köster 2009).

Üks levinumaid võimalusi kunstitundi ilmestada on teha praktilisi ülesandeid, mis aitavad faktidel paremini kinnistuda, nt: Vana-Vene kunsti õppimisel saab katsetada ikooni tegemist, aga vastavalt uuele õppekavale siis mitte traditsioonilises mõttes joonistada ikooni, vaid seostada ikoonikunsti kaasaegse kunstiga. Gooti kunsti tunnis saab teha vitraaže, mille tulemusena võivad sündida hoopis abstraktsed klaasisulatused. Renessans pakub perspektiivi, proportsioonide, valguse-varjuga või maaligeeniuste tööde kopeerimisega tõhutult võimalusi, mida saab siduda kaasaegse kunstiga ja tänapäevase eluga. Joonistuslikke ja maalimisülesandeid saab edukalt kasutada kõikides koolides.

Kui eesmärk on ilmestada tundi ja pakkuda õpilastele mitmekülgset, peab planeerima aega ja ragistama ajusid. Autori üks meeldivamaid vaheldusi on enda ja õpilaste poolt koostatud kunstiajaloomängud, mis põhinevad tuntud mängudel nagu Alias, Eesti Mäng, Monopol jt. Õpilased arendavad oma kunstialaseid teadmisi mängude loomisel ning ka erinevate mängude läbimängimisel, millega kinnistatakse teadmisi ja korratakse üldiselt tuntud fakte.

Uued meediad pakuvad lisaks teooriale ka palju isetegemist. Käesolevas töös keskendutakse *performance*-i, happeningi, maakunsti ja kehakunsti teemadele. Neid teemasid saavad õpilased ise katsetada ja esitada, tunda, kuidas on olla kunstnik.

Mitmetes koolides on korraldatud kunstipäevi ja kunstinädalaid, kus erinevad kooliastmed saavad esitada oma loometöid ja õppida midagi uut ja põnevat. 23-aastase kunstinädala traditsiooniga Tallinna 21. kool korraldab igal aastal mingil teemal nädala, kus tutvutakse teemale vastava kultuuriga. 2009. aastal toimus Tallinna 21. koolis brasiilia kunsti ja kultuuri nädal. Nädala jooksul tutvuti võitlustantsuga, sambatantsuga, muusikaga, karnevaliga, näomaalingutega, joonistamisega. Tehti näidendeid, tutvustati

filme, korraldati loomanäitus, peeti loeng brasiilia kultuurist ja arhitektuurist. Ka põhikoolile oli suunatud ülesandeid. Nendega tehti koolisöökla brasiiliahõngulisi toite. Tutvustati tantsu- ja võitluskunsti ja erinevaid pallimänge. Kõik ülesanded jaotati ära ja iga klass vastutas mingi ülesande eest. Lapsed ise olid üritusega väga rahul. Lisaks korraldamisrõõmule saavad õpilased ürituste korraldamise ja meeskonnatöö kogemusi. See üritus oli integreeritud paljude erinevate ainetega nagu kunstiajalugu, ajalugu, kirjandus, inglise keel, bioloogia, geograafia, tööõpetus, draamaõpetus, meedia, keheline kasvatus, muusikaajalugu (Juurak 2009). Tutvustades õpilastele kaasaegseid kunstivorme, harime me tulevast kunstipublikut ja inimkonda üldiselt (Sobolev 2004).

6. Uued meediad kunstiõpetuses

Uute meediate õpetamine kunstis on suhteliselt uus nähtus. Kaasaegset kunsti on väga vähe aega õpetatud ning paljudes koolides ei ole seda üldse tehtud. Kunstiajaloo erinevate nähtuste tutvustamine lõppeb tavaliselt 20. sajandi keskpaigaga. Ants Juske väidab, et kunst on viimase 20 aasta jooksul nii kõvasti muutunud, et ühiskond pole lihtsalt järele jõudnud. Kunstiharidus peab olema hajutatud, peab säilima mitmekesisus (Juske 2003). Eflandi (2002) arvates võivad osad õpilased suhtuda kaasaegsesse kunsti kui nalja või kui nähtusesse, mis on „hullusele kalduv“. Osad teosed „*võivad kutsuda esile konflikte, eriti kui need ei vasta meie ootustele selles osas, mida peaks kunst käsitlema või kas mõnda objekti saab üldse kunstiks pidada*“. Selle valguses peaks õpetaja eesmärk olema edendada seda, et õpilastel tekiks selliste teostega mingisugune side ning nad hakkaksid suhtuma neisse kui kunstiteostesse.

Õpetajatel tuleb kaasaegse kunsti teoste õpetamiseks tunda kunstiajalugu, lisaks orienteeruda kunstimaailmas ja tunda kunstiteooriaid. Mõned kunstiõpetajatest ei rõhuta kunsti tunnetuslikke aspekte, teised väärtustavad nii kunstikogemust (emotsioone) kui ka kunstist arusaamist. Erinevaid lähenemisviise võib ka kombineerida ning need ei välista üksteist. Ühendades modernistlikku ja postmodernistlikku tõlgendamisviisi, lülitavad õpetajad õppesse ka vormiküsimused ja laiendavad tõlgendust, et postmodernistliku kunsti sisu adekvaatselt käsitleda. (Walcott. 1996)

Mari Kartau (2005), kes on *performance*'i-, video-, installatsioonikunstnik ning kunstiõpetaja, on andnud soovituslikud nüüdisaja kunsti õpetamise 10 käsku:

1. **Pea sisu vormist ülemaks.** Nüüdisaja kunsti puhul (nagu enamiku olemasoleva kunsti puhul) on vormist tähtsam selle sisu. Periood, mil tähtsam oli vormiline meisterlikkus, on kunstiajaloos olnud suhteliselt lühike ja piirdunud modernismiga. Tõsised saavutused vormimeisterlikkuses tulevad nii või naa märksa tõsisema töö ja pikema ajaga, kui see on võimalik koolis.
2. **Ole informeeritud.** Õpetaja täiendusõpe ei peaks kindlasti piirduma uute volitimismenetluste omandamisega. Märksa olulisem on hoida end kursis reaalses kunstis toimuvaga ning ka kunstiajalooliste nähtuste uute tõlgendustega. Sellega tuleb tegeleda valdavalt iseseisvalt. Igaühele on kättesaadav erialakirjandus, mida Eestis pole küll palju, aga mille läbitöötamine ise oleks juba suur asi. Igaüks võib tellida endale ajakirja kunst.ee ja ajalehe Sirp. Loomulikult ei piisa ainult lugemisest, tuleb ka näitustel ja kunstiüritustel käia. Suuremate linnade elanikel ei peaks siin mingeid takistusi olema ja väiksemate kohtade inimesed võiksid ju linnaskäigu kord või paar aastas ühendada visiidiga näitusele. *Performance*'i festivale on Eestis vähe ja nendest ei kirjutata ka meedias, kuid on olemas e-postiloendid ja veebileheküljed, kust festivalide kohta infot saab. Millised täpselt, sellele vastatakse kindlasti meelsasti, kui küsida Kaasaegse Kunsti Eesti Keskusest või mõnest muust suuremast kunstiinstitutsioonist.
4. **Lähtu reaalsest, mitte kujutletavast olukorrast.** Olles tutvunud nüüdisaja kunsti erinevate võimalustega, võib jääda mulje, et sellega ei ole tavalises koolis võimalik tegeleda, kuna ei ole suuri ruume, videokaamerat, arvutit jne. Esimesena mainitud tõsiasi, et sisu tuleks pidada vormist ülemaks, peaks selle hirmu peletama. Multimeediaga on tõepoolest raske tegeleda, kui ei ole korralikku arvutiparki, kuid näiteks installatsiooni, maali, graafika, *performance*'i tegemiseks ei ole eriti palju vaja. Tänapäeval on paljudel lastel ka digikaamera, millega saab pildistada ja natuke videot salvestada, ning kodus arvuti, mis võimaldab kasutada lihtsamaid foto- ja videotötlusprogramme.
5. **Ole loov.** Midagi on alati parem kui mitte midagi. Näiteks saab graafikat trükkida igasuguste asjadega, sh pesumasina ja lusikaga, ning *performance*'iks võib kohti

- ja vahendeid leida täiesti tasuta igalt poolt. Võib juhtuda, et leidub mõni firma või lihtsalt hea sõber, kes aitab tehnilist laadi küsimustes – küsija suu peale ei lööda.
6. **Ole mobiilne.** Tegelikult ei ole üldse raske rebida end lahti igapäevasest rutiinist ning väljuda oma linnaosast, linnast või maakonnast. Aja- ja rahapuudusest tugevam põhjus on sageli mugandumine. Ka õpilasi peaks viima või saatma näitustele ja kunstisündmustele. Mobiilsus tuleb kasuks ka praktilises õpetamises – kabinetis istudes ei tule häid mõtteid ega ilmuta end inspireerivad paigad. Käige koos lastega väljas, püüdke vaadata, mis igapäevaelust meenutab kunsti (mõni valimis- või reklaamikampaania on peaaegu valmis performance!). Võib juhtuda, et leiate tee pealt hea motiivi pildistamiseks või sobiva raami maalimiseks.
 7. **Kasuta olemasolevaid võimalusi.** Informeeritus ei peaks piirduma ainult kunstiteemaga. Igas maakonnalinnas või aleviski korraldatakse kohtumisi huvitavate inimestega ja muid väiksemaid üritusi, mis aitavad mitmekesistada maailmapilti. Õpetajatel oleks kasulik neis osaleda ja võtta kaasa ka arukamad õpilased. Teoreetilist ülevaadet andes ei maksa muretseda, kui ei tunta kunstiajalugu perfektselt – tuleb võtta üks teos, mis on muljet avaldanud, analüüsida ja kirjeldada seda, ning tulemus on märksa informatiivsem kui sajandid nimesdes ja arvudes.
 8. **Õpitakse tegemise kaudu.** Õpilaste pead üritatakse täita faktiteadmistega, millest enamik pärast kontrolltööd ununeb. Ise läbi tehtud asi jääb meelde. Kui protsess on võluv ja põnev, siis haarab ta lapsi kaasa.
 9. **Kohtle õpilasi personaalselt.** See on muidugi võimalik peamiselt ringitunnis. Kui õpilastele on teema kätte antud, tuleb ideedega edasi tegeleda ühekaupa, sest inimeste mõtlemine on erinev. Tuleb jälgida igaühe arengut. Väljendusvahendite valikul oleks hea esialgu lasta õpilastel proovida kõiki kunstiliike, ent kui edasises arengus selgub, et üks on pigem hea maalija ja teine hea performance'is, siis tasub seda ka arvestada.
 10. **Ära ületähtsusta õppekava,** suhtu sellesse loovalt. Õppekava kunstiõpetuse valdkonnas on piisavalt üldsõnaline, et mitte lasta ennast liiga palju segada. Seal võib ju kirjas olla, et õpilane peab õppima maalima, joonistama, kalligraafiat ja

kõiki nüüdisaja kunsti mitmesuguseid kontseptsioone ja tehnikaid, kuid olgem ausad – tegelikult ei suuda nad olemasoleva väikese tundide arvuga kõike seda nagunii selgeks saada. Seetõttu oleks mõistlikum keskenduda nendele teadmistele ja oskustele, mis on tegelikult kättesaadavad. Ehk on parem eriti paindumatuid laiskvorste panna hoopis tegema mingeid abitöid – kappe koristama, prügimäelt installatsioonimaterjale otsima, trükipressi vänta keerama. Siis nad vähemalt teevad midagi, tunnevad end protsessis osalistena, ei sega neid, kel on huvi, ning seeläbi arenevad natukenegi.

11. ***Ole ise kunstnik, sest sa ei saa õpetada seda, mida sa ise ei oska.*** Mine pane endale kohe lähimas galeriis näituseaeg järgmiseks aastaks kinni ja hakka mõtlema, millega see täita. Kui tähtjaks ise ruumi ära täita ei jõua, võib alati kaasata mõne hea kolleegi või õpilase. “ (p. 71–72)

Maha on jäänud ka kunstiõpetajad, kes aastast aastasse õpetavad kunagi õpitut ning pole kursis nüüdisajaga. See, et kunst muutub, aga õpetajad mitte, on esimene probleem, mida sai käsitletud ka neljandas teemas „Kunstiõpetuse probleeme“. Uus seadus on vastu võetud ja koolid peavad olema valmis õpetama uusi meediasid. Kuidas õpetada uusi meediasid, kui varem pole neile keskendutud ja puuduvad materjalid? Siinkohal soovitab töö autor Mari Kartau poolt sõnastatud 10 käsku. Esiteks ole informeeritud. Ei saa olla hea kunstiõpetaja, kui sa pole kursis ümberringi toimuva kunstieluga. Õpilastele tuleb igal võimalikul hetkel tutvustada, mis maailmas toimub. Sellisteks üldharivateks vestlusteks sobivad hästi praktiliste ülesannete tunnid, kus lapsed töötavad ning õpetaja saab oma jutuga ilmestada teemat. Saab tuua näiteid maailmast ja kodumaalt. Õpetaja peab kindlasti külastama näitusi. Kui kooli või klassiga pole majanduslikult võimalik minna, tuleb õpetajal vaadata näitusi kõigi eest ise. Oma külastusega saab ta ka õpilaste silmaringi laiendada. Õpetaja saab kasutada näituse pressitekste, näituse kataloogi (kui see on) või teha kokkuleppel ise pilte. Õpetaja peab siin olema õpilaste silmadeks. Teiseks saab uusi meediasid õpetada kõige paremini läbi praktika, mida katsetas ka käesoleva töö autor ja tulemus oli pigem edukas. Kui lapsed saavad ise midagi proovida ja katsetada, kinnistub see teema neile paremini. Kuna tänapäeva lapsed on väga arvutikeskse eluviisiga, ei ole näiteks *performance*’i rühmatöös

raske seda jäädvustada videos. Õpilased on positiivselt meelestatud, kui töö lõpptulemus on ka teistele nauditav.

Esituskunsti marginaliseerimine õppekavades tuleneb võimetusest saavutada hariduse vajalikku interdistsiplinaarsust ajal, mil liigume järgmisesse sajandisse. Kuid selle põhjuseks on ka visuaalse ja esituskunsti osakondade eelarvamused ja oma tegevusalaga piirdumine. Jacki Apple toob näite, kus 1980. aastatel soovisid kaks filmitudengit kaasaegse kunstiajaloo uurimistööna esitada käsikirja, milles dadaist ja sürrealist, kelleks olid Adolf Hitler ja Andre Breton³, kohtusid ühes Pariisi kohvikus. Nad soovisid esitada seda klassis *performance*'ina. See kogemus oli väga nauditav ja artikli autor soovib julgustada ka oma õpilasi (Apple 1995). Õpilasi tuleb alati julgustada lahendama erinevaid ülesandeid neile omases võtmes. Samas tutvustada õpilastele ka uusi lahendusi.

Horn soovib oma kogemusest teha *performance*'i etteasteid. Ta tegi oma õpilastega *performance*'i projekti. Osalesid kõik õpilased ja üritus kulmineerus *performance*'i ja tegevuskunsti õhtuga. *Performance*'id toimusid kooli territooriumil avalikes kohtades ning seoses teiste õppeainetega, sest see oli vahend, millega tutvustada seda kunstipraktikat kõigile kooliga seotud inimestele. Õpilastel oli võimalik neid vastastikuseid seoseid ise tunnetada, sest nad said näha otse *performance*'it, mida dokumenteeriti filmides ja fotodes. Õpilastel paluti kirjeldada nähtut mälu järgi või kirjutada sellest ilukirjanduslikult. Samuti pidid nad kirjutama uurimistöö selle kunsti toetamiseks, mida nad praktiseerisid. See võimaldas neil aru saada, kuidas on võimalik ühte kunstiteost pidevalt ümber tõlgendada, kusjuures üks esitusviis õhutab teist ja loob esitajate trajektoori. Järgnevates kunstitundides kirjeldasid sündmust näinud õpilased seda kogemust neile, kes ei saanud osaleda, ning koos mõtestati lahti kunstniku eesmärgid ja avaldati arvamust etenduse üle (Horn 2006). Siinkirjutaja üritas järgida Horni mõtteid oma uute meediate tunnitemade käsitlemisel.

Mitmed õpetajad üritavad jätkata modernistliku kunstiharidust ehk vana skeemi, kus õpilased peavad kirjeldama maalidel olevad kujundeid, koloriiti, jooni ja muid elemente. Anne Wolcott arvab, et kaasaegne kunst on palju keerulisem, mõistatuslikum, ning formaalsetest tõlgendustest ei piisa. Kunstiteose mõistmine on palju keerulisem, see

³ Andre Breton (1896–1966) oli prantsuse kirjanik ja luuletaja.

nõuab uusi teooriaid. Uued käsitlused kunstihariduses eeldavadki rohkem tööd õpetajatelt (Wolcott 1996).

Nüüd vastuvõetud õppekava eeldab õpetaja suurt lugemust, informeeritust. Mari Kartau oma artiklis „*Performance*’i kunstist ja selle õpetamisest“ leiab, et üldhariduskoolis ei ole kahjuks võimalik *performance*’it praktiliselt õpetada ja seda saab teha vaid teoreetiliselt. Esmane takistus sellele on aja puudumine. *Performance* on väga laiahaardeline mõiste. See on seotud kujutava kunstiga, teatriga, muusikaga. Tuleb tunda ka neid valdkondi, et *performance*’it teha. Kartau leiab, et koolides on vähe kunstiõpetajaid, kes oleksid võrdselt head lavastajad, tantsijad, muusikud või isegi kunstnikud, seega on *performance*’i loomine üsna raskendatud. Ta leiab, et ilmselt jääb *performance*’i õpetamine õpetaja oskuste puudumise tõttu ühekülgseks. Kartau on veendunud, et see õpetus peaks siiski lähtuma ajaloolisest vaatenurgast ja olema illustreeritud videoklippidega. Murekohaks aga on seegi, et eestikeelset *performance*’i ajalugu pole veel olemas. Infot peavad õpetajad otsima üksikute artiklitest või võõrkeelsetest raamatutest. (Kartau 2005). Ka teooriaid ja käsitlusi nende uute kunstinähtuste kohta on mitmeid ja see teeb materjali kogumise ja esitamise õpetajatele veel keerulisemaks. Ühe teooria kohaselt on *happening performance*’ist spontaansem ja improviseeritum. M. Kartau arvates on sellise piiri tõmbamine väga raske ja pigem võimatu. Siinkohal toon näite, kuidas üritas uusi meediaid õpetada Mari Sobolev (tuntud ka nimega Mari Kartau). Ta kasutas Viljandi Maagümnaasiumi kunstistuudio kaasaegse kunsti loengus järgnevat tehnikat selgitamiseks, kuidas mingi projekt valmib. Kõigepealt tuli moodustada lause (sõnum), siis leida tähistajad, mis tähistaksid sõnu, ning seejärel panna tähistajad õiges järjekorras visuaalsesse “lausesse”. Kunstis peab olema aus ja julge. Loomulikult õpetajad eeldavad, et laps süübib teemasse sügavuti, aga ikka tuleb ette, et mõne lapse suur mure ja protest on see, et ta peab nõusid pesema. Lapsed kajastasid endile olulisi teemasid, nt: perekond, sõprus, armastus, raha, rahu, koolielu. Ülesannete teostamise protsess toimus suures osas tunniväliselt ja iseseisvalt. Kui kasutatavaks meediumiks oli valitud installatsioon, tuli noorel kunstnikul endal otsida vajalikud esemed ja materjalid. Õpilane otsis abi vanematelt, külastas prügimäge või poode või tuulas ringi pööningutel. Need õpilased, kes valisid foto või video, suundusid võtetele. Fotoülesannete puhul arutasid õpilased õpetajaga tunnis läbi, mil kombel

inimesi, asju, nukke ja muud kaadrisse paigutada. Sobolev tunnistab, et loomulikult on kõige lihtsam, parem ja nauditavam tegelda nende õpilastega, kel oli tõsine tahtmine põnevaid videotöid teha, kui nendega, kes ei vaimustu millestki (Kartau 2005).

Kuna koolides puuduvad uuest õppekavast lähtuvad õpikud, leiab Annely Köster, et õppematerjalide leidmine peaks pigem õpetajat inspireerima. Tuleb teha kordades rohkem tööd aga seda enam on tulemus positiivsem. Köster leiab, et kunstiopetaja ei vajagi ühte kindlat õpikut. Muidu keskendutakse sisule ja unustatakse ära õpilane ja eesmärgid. See on küll lihtsam ja kindlam tee, aga samas ka vaimuvaesem ja igavam. Õpetajad peaksid olema julged eksperimenteerima ja mitte kartma eksida (Vapper 2011) ja seda välja öelda ka õpilastele.

Nüüd, mil internet on noorte üks põhilisi väljundeid, võiks uusi meediasid õpetada näiteks läbi interneti või lasta õpilastel orienteeruda veebimaailmas ja otsida artikleid ja tutvuda veebipõhiste galeriidega. Ka kunstnikele on internet loonud uusi efektiivsemaid ja atraktiivsemaid võimalusi oma loomingut tutvustada. Nüüdisaegne kunst on pannud publiku uute valikute ette. Uued valikud, uued nähtused on tekitanud ka uue teooria, mida peamiselt loovad kunstnikud ise (Paas 2008).

Paljud üldhariduskoolid ei ole uutele meediatele keskendunud, kuigi see on ka varasemalt õppekavas sees olnud. Sageli lõppeb kunstiajaloo kursus ära 20. sajandi keskpaigas. Siiski on mitmeid õpetajaid, kes on õpilastega katsetanud erinevaid võimalusi maakunstis. Üksikud on üritanud teha *performance*'it.

Uue õppekava tulekuga on hakanud kunstihariduses toimuma muutused. On tähelepanu pööratud kunstielu rikastamisele ja õpilaste suunas. Viimaseid ja suurimaid üritusi on Tallinnas toimuv 26.04 – 14.06.2011 koolinoorte kaasaegse kunsti triennaal Eksperimenta!, mis on täiesti ainulaadne sündmus Eestis. Eksperimenta! üritab välja murda kooliseinte vahelt ja panna suhtlusesse õpilase ja ühiskonna. Eksperimenta! selleaastane peateema on “Ruum” ja osalejaid on 13 riigist. Teoseid on linnaruumist pildiruumini ja geopoliitikast psühhogeograafiani. Oluline on, et tööde autorid on 14–19-aastased noored. Ürituse üks eesmäärke on tutvustada kaasaegset kunsti ja sellega seotud kunstiharidust (Eksperimenta! 2011).

6.1. Performance

1960. aastate lõpul kiirenes tunduvalt kunstinähtuste vaheldumise tempo. Igal aastal räägiti juba uuest ja põnevast kunstivoolust. Sageli olid uute voolude eestvedajateks uued kunstnikud, kuid uute nähtustega tegelesid ka juba varem tuntud kunstnikud (Juske, Kangilaski, Varblane 1994).

Performance'i põhiline väljendusvahend on inimkeha ja selle tegevus. Keha, mida kasutatakse, kuulub üldjuhul kunstnikule endale või siis assistendile. Saab ka luua sellist *performance*'it, kus kasutusel on teiste inimeste kehad ja nad ei pruugi sellest teadlikudki olla. Tegevus võib olla rituaalne, tantsuline vms. Eesti üks tuntumaid *performance*-kunstnikke Siim-Tanel Annus keskendub rituaalsele tegevusele. Non Grata rühmitus on kasutanud oma *performance*'ites igapäevatoiminguid, sealhulgas meditsiini, sporti, poliitikat jne. *Performance* võib olla staatiline või minimalistlik. Näiteks ühe inimese mõtestatud pikaajaline paigalseis. See võib olla ka suure rühma protest millegi või kellegi vastu. *Performance* võib olla poliitiline, müütiline, maailmavaateline või siis looja emotsioonidest või esteetilisest kategooriast loodud. Lisaks inimkehale võib ja saab kasutada kõikvõimalikku atribuutikat – kostüüme, maske, toiduaineid, muusikat, tööriistu jne. Valik on piiritu. *Performance* võib toimuda ükskõik kus. On selleks siis linnaväljak või teatrilava. Avaliku koha kasutus on seotud sotsiaalse sõnumiga. Kunstnik sekkub oma sõnumiga reaalsesse ellu ja tekitab nihkeid ja viitab mingitele probleemidele (Kartau 2005).

Performance'iks võib pidada seda, kui kunstnik suurema avalikkuse ees oma kehaga midagi ette võtab. *Performance*'i ehk etenduskunsti elemendid on kujutavat kunsti saatnud kaugetest aegadest alates. Kunstnikud on tihti midagi oma tööd esitledes teistele etendanud. Motiivid on olnud näiteks reklaam, täiendav eneseväljendus või lihtsalt lõbus ajaviide. 20. sajandi kunstiajaloos on seda küllalt esinenud, näiteks futuristlikud paraadid, esinemised; dada kabareekavad; sürrealistide etteasted. 1960. aastate happening on *performance*'i otsene eelkäija ja vahel neid ei eristatagi. Siiski tundub, et happeningis on pearõhk improvisatsioonil, juhusel ja publiku kaasatõmbamisel, *performance* on seevastu just etendus pealtvaatajatele. *Performance*'il on tavaliselt kindel plaan ja isegi režii, tihti ka kostüümid, valgustus ja butafooria ning

muusika ja heliefektid. Harva kasutatakse neis sõnakunsti elemente. Neid võib võrrelda ka pantomiimikunsti ja teatrikunstiga. *Performance*’id võisid olla väga erineva tähendusega, kas siis propagandistlikud, esoteerilised, šamanistlikud või ajaviitelised. Eriti populaarne oli *performance* 70. aastatel (Juske, Kangilaski, Varblane 1994).

Performance’i eesmärk ei tarvitsenud alati õnnestuda ja sageli mõjusid tõsiselt mõeldavad etteasted ajaviitelistena (Juske, Kangilaski, Varblane 1994). Ühel hetkel hakkas meeleline kunstiteos kaduma ja kunst jäi eksisteerima vaid kunstniku sõnade kaudu, mis omakorda põhjustas kunstniku isiku enneolematult tähtsaks muutumist. Kunstniku keha muutus visuaalse vaakumi täitjaks. Kõige primitiivsemalt tõi selle välja kunstnik nimega Ben, kes 1972. a. Kasseli Dokumeta näituse saalis istus, kaelas silt tekstiga „Vaadake mind, sellest aitab“. Samal näitusel aga etendasid kunstnikud Gilbert (sünd. 1943) ja George (sünd. 1942) „Elavaid skulptuure“. Nad olid endid rõivastanud vanamoeliselt ja kulunult (Juske, Kangilaski, Varblane 1994).

Heie Treier oma artiklis „Ekskurss *performance*’i-kunsti“ kirjutab, et *performance* on tegutsenud läbi 20. sajandi kunsti radikaalsemal või avangardsemal tiival. Ta lisab juba varem kinnitust leidnud fakti, et *performance* ei ole teater ega ka 1960-ndate happening. Mari Kartau pigem liitis need väljendused kokku. Eesti kunstis on alates 1980-ndatest kasutatud ürgjõude. Treieri arvates võib *performance*’i-kunsti käsitleda poliitilisena või mittepoliitilisena ja see on ainult kontekstis kinni. Kunstnik, kes otsustab provotseerida, peab endale aru andma nii aja ja koha kontekstist kui ka võimalikest tagajärgedest – vastasel juhul pole tegemist professionaalse kunstnikuga. Oma plaanid tuleb teistega kooskõlastada nt linnavalitsusega. *Performance*’i-kunsti viljeldakse tänapäeval väga palju kogu maailmas, isegi Eestis on toimunud hulk festivale Paides, Pärnus, Rakveres, Tallinnas ja mujal. Üheks olulisemaks *performance*’i-kunstnikuks rahvusvahelisel areenil võib pidada Marina Abramovici. Ta šokeerib sellega, et on pannud paljudel kordadel oma elu tõsiselt ohtu. Ta on testinud inimese psüühilise/füüsilise taluvuse piire nii iseenda kui ka publiku peal (Treier 2009).

Üks esimesi Eesti *performance*’i kunstnik Siim-Tanel Annus oli pärit baptistidest vanemate perest. Tema kunstnikutee algas 1973. aastal, kui ta viidi 13-aastaselt Tõnis Vindi ateljeesse. Sealt arenes välja kunstilembus ja samal aastal külastas Vindi ateljeed USA erakollektsionäär Northon Dodge. Kuna Annus oli Vindi juurde toonud hulganisti

töid, märkas neid nüüd ka kollektsionäär ning need meeldisid talle väga. Noor Annus kinkis need ära ja juba 1976. aastal oli tal St. Louisis näitus „New Art from the Soviet Union“, kus olid väljas samad pildid. Näitus oli menukas ja seda eksponeeriti kahe aasta jooksul viies riigis. Sellest sai alguse Siim-Tanel Annuse kunstnikutee. 1980. aastal mõjutas noort kunstnikku Leonhard Lapinit noorsooteatri lavastus „Multiplitseeritud inimene“ nõnda, et ta avastas, et kunstis on kõik võimalik. 1. novembril 1980 pidas ta esimese lõikuspüha-aiarituaali. Üritus toimus tema koduaias Mooni tänaval. Inimesi oli umbes 45. Kunstnik ilmus publiku ette varem kaevatud august, seljas mustaks värvitud arstikittel. Ta puhus pasunat ja jagas siniseid suudlusi ja kaselehti. 1981. aastal toimus teine aktsioon nimega „Valged linnud“. Ta ilmus taevasse prožektorite vihku aia kohal, kuhu ta naabri krundilt redeliga ronis. Tal oli seljas seesama must kittel, millele ta oli lisanud mustad tiivad. Taustaks oli Mati Schönbergi muusika. Peade kohale olid tõmmatud traatidega rippuvad paberlinnud. Neid linde hakkas kunstnik ükshaaval põletama.

1982. aasta 20. novembril korraldas Annus oma kodus näituse „Tornid taevasse“ ning üritus kulmineerus samanimelise müsteeriumiga õhtul. Mängis Schönbergi muusika ja kunstnik astus publiku ette oma kaubamärgiks saava valge rüüga. Ta läks läbi peegli, purustades selle. See oli enesevabastamise rituaal. Varsti juhtus Annuste peres traagiline sündmus ja Siim-Tanel Annuse vend hukkus. See mõjutas kunstniku järgnevat loomingut. Kunstnik põdes ka ravimatut haigust, mis diagnoositi tema 15. eluaastal – Behterevi tõbe e. spondüliiti.

1983. aastal sai Annus Soome kunstiajakirjast teada, et sellist tegevust, millega ta tegelnud on, nimetatakse *performance*’iks. Pärast pikka pausi tema *performance*’id jätkusid 1986. aastal. 1987. aastal kroonis ta ennast Napoleoni eeskujul kuningaks; „Kunsti äratamine“. Kuulsaimaks etteasteks sain 1987. aastal „Läbimised“. Soome lavastaja Katariina Lahti soovis teha Annusega koostööd ja dokumenteerida tema *performance*’id. Üritus lõppes arreteerimisega. Sellest sai Eesti vabanemise üks teetähiseid.

Etteasted jäid järjest harvemaks. 1992. aastal esines ta Vilniuses, aga ka seal sai ta negatiivseid kogemusi ja 1993. aastal esines ta vastumeelselt rahvusvahelisel festivalil „Eleonora“, kus ta müüs Tallinna Kunstihoone fuajees kahtesadat Eesti Ekspressi

numbrit. Teemaks oli „Kunstnikust ajalehepoisiks“, sellega märkis ta plaani alustada uut loomingulist aega. Viimase etteaste tegi ta Veneetsia biennaalil koos Raoul Kurvitsa ja Jaan Toomikuga. Oma *performance*’is „Il crescente“, mis tähendab kuu- või planeedisirpi, esitas kunstnik suurt puidust sarvedega allapoole pööratud poolkuud kui väravat, mille poole ta liikus 25 m kauguselt. Ümber vöö oli seotud kummipael ja teine ots oli maa külge kinnitatud. Mida lähemale lõppsihile ta jõudis, seda raskemaks teekond muutus. Libisemise takistamiseks kandis ta naelkingi. Teekonna lõpus lõi ta kummi läbi ja kumm lendas suure plaksuga tagasi. Vabana astus ta nüüd väravast läbi.

2005. aastal toimus aga jälle näituse avamisel *performance* galerii ArtDepoos, kus Annus oli üleni mustas ja galerist üleni valges. See märkis kakspoolsust, mille moodustasid looja ja produtsent, kunst ja äri jne. 2007. aasta 24. augustil toimus tema koduaias taas *performance* „20 aastat hiljem“. Finaalis avati kasvuhoone katuselt kile, kus kasvasid suured viinamarjad (Ksenfontovi 2007).

Eestis on *performance* ilmselt kõige müüdavam ja populaarsem nähtus. Seda viljeldakse pidevalt. Esitatakse näituste avamisel, eraüritustel jne. Pea igas numbris Kunst.ee⁴ on koht ka *performance*-kunstile. *Performance*’i kultus Eestis aina levib. Paljudele on arusaamatu, miks on *performance*-kunst nii populaarne. Eesti *performance*’it on kõige hõlpsam olnud müüa, see on seljatanud maalid, graafika, skulptuurid. Üks huvitavamaid *performance*’eid oli Eesti Panga tellitud *performance* 19. juunil 1998. Kurvitz arvab, et eestlane on absurdihuumori suhtes väga aldis ja pigem on esmased katsetused naljategemised, millest hiljem on kunstnikud ideid võtnud. Kaasa aitab sellele rahvuslik eneseiroonia kui ajaloolise surutise sublimatsioon eluterve irvitamise näol, selle asemel, et masohhistlikust enesehävitamistungist hulluks minna. Kurvitz arvab, et *performance* on nii populaarne, kuna Eesti rahvas on kasuahne. Lollidele pragmaatikutele, kes meedia lõo otsas ripuvad, saab müüa kõike (Kurvitz 2003).

Joseph Beuys (1921-1986). Beuysi looming on hämmastavalt mitmetahuline. Ta võrdles ennast šamaaniga ja ühendas enda loomingu kontseptualismi, protsessikunsti ja

⁴ KUNST.EE on ainus omakeelne kunsti- ja visuaalkultuuriajakiri, mis koondab tähelepanu kaasaja kunstiareenile Eestis ning visuaalkultuuri eri aspektidele. Aastatel 2000 kuni 2008 ilmus kunst.ee kvartaliajakirjana, alates 2009. aastast kaks korda aastas topelt- ehk koondnumbrina (nr 1–2 ja nr 3–4). KUNST.EE on perioodiline väljaanne, mis teeb koostööd kõigi kunstiinstitutsioonide, kriitikute, kunstiajaloolaste, kunstnikepõlvkondade ja -kooslustega.

performance’i põhimõtted. Tema elu ja kunst oli lahutamatud. Ta oli väga tundlik ja fantaasiaküllase natuuriga. Tal oli lapsepõlves mitmeid loomi, ilmselt on sealt pärit tema lembus kasutada oma *performance*’ides loomi. Beuys oli huvitatud sajandivahetuse sümbolistide jt irratsionalistide loomingust. Oli sõjas hävituselennukil ja pääses allatulistamisest imekombel eluga. Kunstnikuna alustas ta graafikuna (Juske, Kangilaski, Varblane 1994).

Tema teostes puutuvad ja põimuvad üksteisega arhetüüpseid sümbolid ja kunstniku isiklik elukogemus, mütoloogia ja ravitsemistahe ja -vajadus, lihtsad materjalid ning kogu inim- ja keskkonda puudutavad ideed. Beuys kasutab oma loomingus vilti, rasva ja loomi, millel on eriline tähendus tema elus, ning vaske, rauda, puitu, mett ja verd. Looduslähedaste materjalide kõrval kasutab ta ka orgaanilisi, looduskeskkonna printsiipidest tuletatud kontsepte. Koiotiaktisioon „Mulle meeldib Ameerika ja Ameerika meeldib mulle“ algas reisiga Saksamaalt Ameerikasse. Lennuväljal mässiti kunstnik vilti ja sõidutati kiirabiautos sireenide saatel Rene Blocki galeriisse. Aktsioon kujutas endast nädal aega koiotiga ühes puuris elamist ja samasugust teekonda tagasi. Tegemist oli sümboolse Ameerika avastamisega. Vanast maailmast tulnu kohtub uuega. Järest on seotud tema loomingus Euraasiaga ja koiotti Ameerikaga (Artel 2001).

7. Kasseli „Documenta“⁵ raames tõi kunstnik Kasseli keskväljakule Fridericianumi ette 7000 basaltrahnu. Iga rahnu äravedamise tasuks pidi istutama linna ühe tammepuu. Kasselit iseloomustati väga tehasetolmuse linnana. Esimese puu istutas Beuys ise 1982. aastal ja viimase istutas tema poeg Wenzel 8. „Documenta“ avamisel 18 kuud pärast isa surma. Puude istutamise aktsiooni mõte oli näitlikustada kogu elu, ühiskonna ja ökoloogilise süsteemi muutumist. 7000 tamme istutamine mõjutab tohutult linnapilti. Samas on see projekt ka ajaskulptuuriks, kus aja jooksul puud kasvavad ja muudavad linnapilti (Artel 2001).

⁵ Documenta on üks tähtsamaid kaasaegse kunsti näitusi Saksamaal Kasselis

6.2. Häppening

Häppening on etenduskunst, mida saab korraldada vabas õhus või ruumis, kuid mis ei ole teater. Tegevus on kas ette valmistatud või on spontaanne. Tavaliselt on tegu nende kahe vahepealse vormiga. Kokku on lepitud näiteks teema või põhilised liigutused, kuid sellele lisandub improvisatsioon vastavalt publiku reaktsioonile või mõnele teisele muutusele. Etendus võib toimuda eelnevalt valmisseatud kohas koos dekoratsioonidega. Häppeningi ajaloolised juured ulatuvad sürrealistlike näitusteni, kus toimusid kitsamale seltskonnale etendatud *performance*-id. Norbert Lynton arvab, et seoseid dadaistide provokatiivse käitumisega ei tasuks siiski häppeningiks pidada. Kuid kui *performance* muutus iseseisvaks kunstiliigiks, võis esineda selles igasuguseid variante. Üheks esimeseks häppeningiks võib pidada 1959. aastal toimunud Allan Kaprowi etteastet (Lynton 2001).

6.3. Kehakunst

Kehakunsti (*body-art*) mitmed kunstnikud muutsid teose teemaks oma keha ja selle füsioloogilised talitlused. Keha paljastamine polnud enam eriti šokeeriv, küll aga selle ohustamine või piinamine. Just sellega tegelesidki mõned kehakunstnikud. Kehakunsti ja *performance*-ite vahel pole selget piiri, kuid kehakunsti teosed sünnivad tihti ilma publikuta või siis väikese publiku ees ning levivad peamiselt fotode, filmide või kirjeldustena (Kangilaski 2005).

Kehakunsti võis toona vaadata ka kui avalikku irvitamist kunstiinstitutsioonide üle. Aga samas ka kui püüet neist vabaneda. Inimkeha privaatsuse riivamine ja eriti keha füüsiline ohustamine või kahjustamine on ju sellised ürgsed võtted, mis kindlasti publiku blaseerumismüürist võivad läbi murda ja inimese tundeelu raputada. Intiimsuse tabude rikkumine tundus viimase võimalusena teravaid elamusi pakkuda. Kehakunst ei taotlenud isiksuslikku eneseväljendust, vaid keha kui organismi kasutamist. Keha eksponeerimine oli ainult üks võimalus. Tavaliselt keha tegi midagi või sellega tegid teised midagi (Juske, Kangilaski, Varblane 1994).

Bruce Neumann (s. 1941) tegi hologrammfotosid oma näost, mida ta moonutas oma sõrmedega venitades nii palju kui võimalik. (Juske, Kangilaski, Varblane 1994)

Vito Acconci (s. 1940) hoidis pikalt hinge kinni või astus toolile, ise neid sündmusi hoolikalt dokumenteerides. (Juske, Kangilaski, Varblane 1994)

Dennis Oppenheim (s. 1938) päevitas supelrannas avatud raamatuga kõhul. Laskis ennast pildistada enne ja pärast päikesepõletust. (Juske, Kangilaski, Varblane 1994)

Inimesed on ennast žiletiga veristanud, oksendama ajanud, maha matnud, põlema pannud. Kehakunsti sündmused toimuvad siiski suuresti privaatsest või väikesele publikule. Seda pildistati või filmiti.

6.4. Maakunst

Loodusliku keskkonna mõjutamisega on tegelenud inimesed ajaloo algusest alates, kuid sellel on olnud siis ka majanduslik, sõjaline, religioosne või ilu loomise, nt pargikunsti eesmärk. Maakunsti puhul on selliste eesmärkide täheldamine ilmselt võimatu. Seega olid maakunsti tekkepõhjused peamiselt kunstisisesed, kuid täiendavate mõjuallikadena võib ka arvestada tärkavat huvi ökoloogilise teadlikkuse vastu ja sellel ajal moes olnud ürgaja salapärase monumentide või siis ka nn tulnukate jälgede vastu (Juske, Kangilaski, Varblane 1994). Järjest rohkem näeme, kuidas sakraalne ja rituaalne element pidevalt tihenevad. Kunstnikel on inspiratsiooniallikateks erinevad nähtused, olgu need siis neoliitilised kultusobjektid, dolmenid või menhirid, näiteks Stonehenge Inglismaal või kääpad ja kurgaanid, kõrbemaalingud või Semiramise rippaiad (Kütioru maakunsti rada 2011).

Looduses mingi muutuse, nihestuse või mõne veidruse tekitamine on üsna kulukas ja töömahukas. Kõige kuulsamad maakunstnikud on ameeriklased, kuna neil on olnud suuremad majanduslikud võimalused. Peamiselt metsikus looduses tegutses Robert Smithson (1928-1973). Tema kuulsaim teos on kruusast kuhjatud 49 m läbimõõduga spiraalmuul. See oli tehtud ühte madalasse soolajärve Utah osariigis. Teos mõjus

muljetavaldavana eriti õhust vaadatuna ja sealt pildistatuna. Lisaks andsid kristalliseerunud soolad kummalise tee kallastele sädeleva raamistuse (Kangilaski 2005).

Teine esimese perioodi maakunstnikest oli Walter de Maria (sünd. 1935), kes laskis nt kogu galeriiruumi täita laest põrandani mullaga. See märkis ka galeriikunsti lõppu. Üsna varsti väljus ta ruumist ja hakkas tegutsema õues. Laudtasases Nevada kõrbes „joonistas“ ta kaks paralleelset, teineteisest 3,6 meetri kaugusel kulgevat kriidipurust joont, mis ulatusid silmapiirini (Kangilaski 2005). Projekt “Lightning Field” New Mexico kõrbes, kus kunstnik paigutas väljale mõõtudega 1 miil korda 1 kilomeeter 400 roostevabast terasest piksevarrast. Kuna suvekuudel on seal tihti piksetorm, tekitavad need vardad koos piksega erilise vaatemängu ning nüüd on muutunud sealne piirkond eksklusiivseks pühamuks. Selle platsi külastamiseks on võimalik osta endale pilet u. \$300 eest. Teose on tellinud Dia Center for the Arts, kes pakub ööpäevapikkusi külastusi (Kütioru maakunsti rada).

Christo (sünd. 1935). Kuulsust on ta kogunud ennekõike objektide sissepakkijana. Need etteasted kujunevad suurteks sündmusteks ja vaatemängudeks. Ta on sisse pakkunud kümneid looduslikke objekte ja ehitisi. Berliini *Reichstag*'i (parlamendi) hoone pakkimine hõbehalli kilesse kujunes suurejooneliseks, meelitas kokku suuri rahvamasse ja lõpptulemus oli lummas (Kangilaski 2005).

Kui alguses oli maakunsti peamine viljelemine seotud Ameerikaga, siis üheksakümnendatel hakati rohkem maakunstiga tegelema Euroopas ning see tõi kaasa paradigma muutuse. Loodusesse on hakatud järjest säästlikumalt suhtuma. Selle koolkonna esindajateks võib pidada britte Richard Longit ja Hamish Fultonit, kes hindavad järjekindlalt looduse puutumatust. Kui Richard Longi loob oma teose ümberpaigutatud kividest, siis pärast pildistamist pannakse kivid tagasi loodusesse. Teosest jääb alles vaid foto (Kütioru maakunsti rada 2011). Hamish Fultoni tegeleb jalajäljekunstiga. Ta külastab erinevaid metsikuid paiku ja pildistab oma jälgi. Tavaliselt eksponeerib ta oma töid mustvalgete fotodena, kus lisaks pildile on kirjas lakoonilised andmed selle kõnni kohta, nt: paikkond, veedetud päevade arv, läbitud kilomeetrid jne. Loodusesse jäävad maha vaid jalajäljed (Kütioru maakunsti rada 2011).

Mitmed kunstnikud, keda peetakse ka maakunstnikeks, loovad hoopis keskkonnainstallatsioone. Üks selliseid installatsioonikunstnike on Andy Goldsworthy, ta

kasutab oma loomingus lehti, oksi, mulda, savi. Ka need tööd on ajutised ja kestavad vaid kuni loodus nad ise hävitab või ainult pildistamise lõpuni. Teine põneva käsitlusega kunstnik on Goldsworthy õpetaja David Nash, kes elab Põhja-Walesis soisel alal ja on keskendunud loodusele. Ta loob oma nn uru ümber pärandmaastikke (Kütioru maakunsti rada 2011).

Et kunst tunduks õpilastele omane ja mitte midagi võõrast ega kauget, on soovituslik tuua sisse Eesti kunsti näiteid. Üks parimaid maakunsti näiteid on Kütioru. Ennast sealse pargi vahiks nimetav fotokunstnik Peeter Laurits, kes seal elab, on asutanud 1997. aastal avatud ateljee ning on rajanud maakunsti loodusraja. Kütioru on Eesti üks looduspärle, seal asub 70 m sügavusega ürgorg ja on palju hiiepaiku, millega saab tutvuda mitmeid matkaradu läbides. Matkarajal saab näha erinevaid taieseid, installatsioone, skulptuure, mille on loonud sümposiumide ja festivalide ajal kunstnikud Eestist ja mujalt maailmast (nt: Saksamaalt, Hollandist, Koreast, hindusid jt). Maakunstis on kõige olulisem tähtsus paigal, kuhu kunstiteos luuakse, loodus ise pakub abi, ning väljaspool loomiskohta kaotab taies mõtte. P. Laurits ütleb, et enamus asju, mida metsateel näha, on amortiseerinud, et asjad looduses on ajutised. Suurim projekt on olnud keskkonna- ja kunstifototeemaline projektnäitus, koos Ain Mäeotsaga loodud "Mullatoidu restoran" (Elvet 2011). Loodusrada pakub tervisele vaatlejale loodusesse peidetud taieseid, sõnajalaspiraali, rippuvat pesakasti kõrgel puude vahel. Maakunstiteoseks võib olla skulptuur, keskkonnainstallatsioon, hooldatud vaade või park.

Anke Mellin (Saksamaa). Kobraste ja lindude vaatamise torn, 1999. aastast. Torni eesmärk on ühest küljest praktiline ehk see on vaatluspostiks. Kuid see on mõeldud ka selleks, et imetleda orgu kogu hiilguses, kuna järve ääres elavad peamiselt koprad, kes paisutavad vett ja sellega muudavad järve kuju.

Paul Rodgers (Inglismaa/Eesti), Pesakast. 1999. a. Tööks on inimesesuurune pesakast, kuhu on sisse lõigatud Peeter Linnapi järgi avaus. Pesakast kinnitati umbes 6 m kõrgusele männi otsa. Kunstnik on oma töö kohta öelnud: „*Mulle tundus, et see paik on sobilik lõdvestumiseks, sügavaks meditatsiooniks, et kogeda midagi võimsamat lihtsast meelelahutusest enne linnaellu naasmist. Oluline on minu jaoks ka see, et mida iganes me sellisesse paika ka ei paneks või püstitaks, peab ta olema diskreetne ning proportsioonis meie väiksusega kosmilise loomingu sees. Ma tahtsin, et mu töö oleks visuaalselt üllatav*

ning tõlgenduks ka metafoorina oma koha otsimisest maailmas. Igaüks, iga olend vajab turvalist paika, millest vaadelda ja mõtestada maailma ning millest me võime väljuda, et vastu võtta väljakutseid, mida elu meie jaoks serveerib. Pesakasti eluea üle otsustab mets, ja see on väga õige et ta peagi kõduneb ja variseb põrmuks nagu kõik taimed ümberringi.“ (Kütioru Maakunsti rada 2011)

Maakunsti töid saavad reaalselt näha väga vähesed inimesed, v.a Christo, kes tegi oma kunsti esitamise suurpäraseks vaatamänguks. Kunstielus saab neist rääkida vaid foto- või filmidokumentidena.

6.4.1. Gerilja-aiandus

Gerilja-aiandus sai alguse 1970. aastate New Yorgist, kus Liz Christy ja tema mõttekaaslased asutasid grupi *Green Guerillas* (Rohelised sissid). Need inimesed viskasid nn seemnegranaate kõikvõimalikele hüljatud ehitusplatsidele. Aja möödudes muutusid hooldamata platsid lilli ja köögivilju täis aedadeks. New Yorgi geriljade hüüdlauseks oli: „Vastupanu on viljakas“ (Lipp 2008). Grupi *Green Guerillas* missiooniks on ühendada ainulaadsel viisil haridust, organiseerimist ja propageerimist, et aidata inimesi kogukondlike aedade kultiveerimisel, rohujuuretasandi grupeeringute ja ühenduste alalhoidmisel, noorte kaasahaaramisel, kirevate seinamaalide maalimisel ja nende aedadega seotud küsimustele tähelepanu pööramisel (Greenguerillas.org 2011).

Liz Christy oli maalikunstnik ja elas 1960. aastatel ja 1970. aastate alguses Lower East Side'is. Ta kasutas oma kompositsiooni- ja värvitunnetust ning botaanika ja linnaplaneerimise tundmist, et kujundada kogukonna aedu kogu New Yorgis. Ta asutas organisatsiooni *Green Guerillas* ning võitis esimesena Ameerika Metsandusliidu linnametsandusauhinna Urban Forestry Award. Tal oli WBA-s oma raadiosaade “Grow Your Own” (Kasvata ise), mis käsitles linnaaiandust, ning ta oli esimene New Yorgi Keskkonnanõukogu Open Space Greening Programi juht. Liz Christy suri 39-aastaselt vähki.

Praegu on New Yorgis üle 750 kogukondade poolt toetatavat vabaõhuprojekti paika. Osa neist maalappidest on isiklikud aiamaad köögiviljade ja lillede kasvatamiseks,

teised aga pargid, mille juhtimisse ja hooldamisse on kaasatud kogukonnad, ülejäänud on mitmesuguste kasutusalaadega, kaasa arvatud aktiivne ja passiivne vaba aja veetmine (Liz Christy Community Garden 2007).

Linnad on oma olemuselt üsna igavad ja kurvad. Büroohoonete, magalarajoonide, supermarketite ja parklate ajastul on linna üldilme suuresti betoonikeskne. Moodne linnaarhitektuur dikteerib küll kirkaid värve, aga materjalidena eelistatakse ikkagi klaasi, metalli, plastikut ja betooni. Mõnes uute ehitistega trendikas linnaosas tunduvad puud, muru ja lilled lausa võõrkehadena. Teise äärmusena tuleb siinkohal välja tuua ka hüljatud platsid. Neidki on linnas piisavalt (Lipp 2008).

G-aednikud tegutsevad igal pool, kus see võimalik on. Eriti aktiivsed on gerilja-aednikud Londonis ja Tokyos. Gerilja-aiandus ei tunnista piire. Massiaktatsioonide kõrval piisab olulisele tähelepanu juhtimiseks ka vähesest. Näiteks on Londonis Buckinghami palee parki korduvalt istutatud kanepitaimi. Oluline on gerilja-aednike ideoloogia – põhimõte, et kogu avalik ruum on kõigi oma. Nad on kogukond, kes tegutseb igasuguste avaliku ruumi reeglite vastu. Tegelikult on gerilja-aednike tegevus ebaseaduslik, ent inimesest endast sõltub, kui ekstreemseks ta oma tegevusega muutub. See on illegaalne tegevus, aga siiski üks levinumaid võtteid on võõrale maale sissetungimine ja sinna taimede istutamine. 1980. aastate alguses sai gerilja-aiandusest teadlik poliitiline tegevus. Seda, et ka potipõllundus ja kiviktaimla võib kätkeda endas radikaalset poliitilist sõnumit, hakati teadvustama 1980. aastate alguses ja tõenäoliselt New Yorgis, sellest ajast on pärit ka termin *guerilla gardening*, esimestena hakkasid teadvustatult poliitilise illegaalse taimeistutamisega tegelema anarhistlikud ja keskkonnakaitsega tegelevad organisatsioonid. *Guerilla Gardeners* (Sissidest aednikud) liikmed on inimesed, kes istutavad anonüümselt vabadele pindadele kõiksugu taimi. Vabade pindadena mõistetakse teeservi, väiksemaid muruplatse (näiteks magalarajoonide kortermajade sissekäikude juures), sõidutee eraldusribad, majakatused või postkastid, hüljatud ehitusplatse ja hooldamata parke. Istutamiseks sobivad nii lilled, puud, põõsad, maitsetaimed kui ka juurviljad. Gerilja-aiandus on mittevägivaldse aktivismi vorm, mida praktiseerivad põhiliselt keskkonnahuvilised inimesed. Osad gerilja-aednikud tegutsevad öösiti ning loodavad, et neid ei märgata. Teised töötavad päeval, otsides kontakti kohaliku kogukonna liikmetega (Lipp 2008).

Alates 1990-ndate teisest poolest on korraldatud tohutult aktsioone, kus sajad või tuhanded inimesed lähevad öösel tühermaale ning muudavad selle hommikuks lille- ja viljapuuaiaks. Sellised aktsioonid on selgelt poliitilise iseloomuga, aktivistid ise on öelnud, et nad soovivad juhtida tähelepanu linnamaa väärkasutamisele ja linnakeskkonna allakäigule. Toimub võitlus, kogukond versus eraomand. Juriidiliselt võttes on avalik ruum suures osas tegelikult juba erastatud – kõnniteed kuuluvad ühele või teisele hoonele nende kõrval. Siit tuleb esile geriljaaianduse geniaalne taktika – kogukond püüab "kaotatud" territooriume tagasi võita, neid ühiskondlik-kasuliku töö kaudu ümber märgistades.

Kõige laiahaardelisemalt ja pragmaatilisemalt on geriljaaianduse ideed rakendanud Brasiilia kardetud MST-liikumine (Maata Tööliste Liikumine). MST on ebaseaduslikult üles harinud ja enda jaoks saaki andma pannud tohutuid riigile või eraomanikele kuuluvaid maatükke. Juriidiliselt põhjendavad nad oma tegevuse legitiimsust, viidates Brasiilia põhiseadusele, mis käsib maaomanikel oma maad adekvaatselt kasutada, teha seda heaperemehelikult ning pidada sealjuures silmas ka ümberkaudse sootsiumi huve. Niisiis, kui maaomanikud ei suuda täita põhiseaduses ettenähtud kohustusi (jättes maa sööti, palgates võõrtöölisi vms), siis tuleb MST ja rakendab ise põhiseadust kogu tema õigluses ja ranguses. See võib olla vaieldav, kuid kuna MST kujutab endast arvestatavat füüsilist jõudu ning seda seostatakse mitmete veriste vägivallapuhangutega, ei jää paljudel jõukatel maaomanikel muud üle, kui lasta talupoegadel oma golfiväljak üles harida.

Lisaks on veel muidugi suur hulk geriljaaednike, kes on küll teadlikud oma tegevuse poliitilisest tähenduslikkusest, kuid keda rohkem huvitab asja aianduslik külg. Richard Reynoldsist on hetkel saanud üks autoriteetsemaid linnaaednikke. Reynoldsil on internetis koduleht Guerillagardening.org, kuhu ta koondab tõsiseid aiandushuvilisi, kellele muu hulgas on äärmiselt oluline, et taimed, mida nad kasvama pannud, ka kasvama jääksid. Pea iga kuu toimuvad suured ettevõtmised ja aktsioonid. Üks suurimaid oli alles hiljuti 1. mail 2010, mil päevalillede istutamise aktsioonist võttis osa u. 6000 inimese üle maailma. Seda, et tegemist on uue populaarsust koguva aiandusvormiga, näitab kasvõi väljaantud geriljaaiapidamise käsiraamatute hulk, mis omakorda inspireerivad aina uusi huvilisi.

Ka Eestisse on jõudnud gerilja-aiandus. Ilmselt üheks esimeseks gerilja-aianduse tegelejaks saab pidada toona noort prof. Kalevi Kulli, kes 80-ndate alguses tõi Vana-Kuustest mõnisada noort eestimaist männitaime ja pani need oma üürikorteri aeda Veerikul mulda. Sealt pani Kalevi Kulli pühapäevahommikuti mõned taimed käru peale ja istutas need linna haljasaladele. Ja nagu Viktor Masing, me parimaid linnaökolooge, ennustas – enamik said hukka. Vanemuise ees niideti maha, Puusepa ja Riia tn ristmikul tehti roheline väljak parklaks, ühes tänavaveeres jäi autodele ette, mõni murti mängides, mõni jäi hekipügaja kääridele vahele, jne. Umbes 20 puud neist kasvavad siiski tänini. Emajõe oru kaldapealseil on varemalt rohkesti mände kasvanud (Tamm 2008).

Viimase 10 aasta jooksul on olnud Eestis mitmeid katseid viljeleda gerilja-aiandust. 2002. aastal üritas Rootsi kunstnik John-Simon Trzmiel Pärnus Rüütli tänaval istutada igavale ja liiga rangele keskplatsile A-kujulise ringiga ümbritsetud kartulipeenra. Valvsa linnakodaniku teate peale ruttas kohale politsei. Nendest said omamoodi etenduse osalised, sest nende sekkumine oli osa kunstniku ideest. Ta põhjendas oma ideed sellega, et tahtis meelde tuletada meie põliseid juuri, maalähedust ja kultuuri. Kunstnik valis istutamiseks kartuli, kuna see sümboliseerivat midagi väga lihtsat ja talupoeglikkust. Trzmiel valis oma eksperimendiks Pärnu, kuna asus Kunstiakadeemia Pärnu Kolledžisse õppima. Pärast aktsiooni lõppu pidi kunstnik korvama linnale tehtud kahju (Kunstnik võitles kartulitega linlikkuse vastu 2002).

Paar aastat tagasi oli jällegi uus gerilja-aianduse laadne üritus. Nimelt 2008. aastal tegutses Tallinnas “salapärase aednik”, kes tekitas Lasnamäe Liikuri bussipeatuse juurde asfaltplatsile pilkupüüdva haljastuse. Tegelikult polnud ta sugugi salapärase, vaid hoopis tuntud ajakirjanik, kes esimese asjana avaldas enda aktsioonist ajalehes artikli. Aktsiooni teostajateks olid 4 inimest (Hansaplanti meisteraednik Arnold Hannust, sama asutuse turundusjuht Ann Vainlo, kolmandaks Räpina Aianduskooli projektijuht Astrid Maidla ja Madis Jürgen, ajakirjanik) Ettevõtmine oli küllaltki suursugune. Kohale oli viidud kruusa, mulda, lilleredelid, erinevaid taimi, lilli. Aktsioonist osavõtjad olid oma plaani korralikult kavandanud, neil oli olemas kontseptsioon ja plaan. Tegutseti öösel ja kiirelt. Soov oli muuta linnaruum ilusamaks, et tuleks hea meeleolu ja head mõtted (Lasnamäel tegutses öösel salapärase aednik 2008).

2010. aasta aprillis toimus uus üritus, ilmestamaks meie hääbuvat linnapilti. Linnalabori noored ärgitasid linnainimesi hukkalastud maalapid taas kasutusele võtma ja sinna ilu- ja söögitaimi istutama. Eestvedajateks olid Teele Pehk ja Regina Viljasaar. Ürituse kordaminekus valmistati ette "seemnepommid", mis valmistati savist, kanakakast ja kompostmullast, pallikeste sisse pandi erinevaid seemneid nt: kressi-, saialille-, mooni-, spinati-, peterselli- ja tilliseemneid. Nende plaan oli visata Balti jaamast alates raudtee äärde ja tühjadele kruntidele ilutaimi ja reisijate tänavale, kuhu heidikud kogunevad õlut jooma, panna kasvama toidutaimed. Linnalabori liikmed on pühendunud linnakeskkonna uurijad ja linna inimsõbralikumaks muutjad. Noored geograafid, urbanistika eriala, kunsti- ja majandusteaduste taustaga laborandid kogunevad igal nädalal Telliskivi loomelinnaku toakeses ja peavad plaani, mida saaksid nemad linna heaks ära teha. Üks Linnalabori tegevussuundi on linnaaianduse taas ausse tõstmine. On siiski üksikuid säravaid erandeid, kus pensionärid ja linna tulnud noorpered üritavad kortermaja hoovi midagi istutada ja kasvatada. Siiski näeme üha rohkem parklate laiendamist (Seemnepomm laisale naabrile 2010).

7. Õppematerjal gümnaasiumi II kursusele (tunnikonspektid)

Edaspidi tutvustatavad tunnikonspektid on mõeldud gümnaasiumi astme II kursuse postmodernistliku kunstinähtuse alateemade käsitlemiseks. Käesolev materjal sobib kasutamiseks ka põhikoolis, kus tutvustatakse vastavaid teemasid. Tööd võib kasutada õpetajate lugemismaterjalina, sealhulgas ideede pakkumiseks, mida edasi arendada.

Töö autor käsitles teemasid koos ühtse tervikuna oma praktikas. Varasema õppekava kohaselt oli see võimalik. Uue õppekava järgi on soovitus siiski teemad lahuse hoida ja grupeerida teemadeks *performance* ja *häppening*, maakunst ning kehakunst. Nende teemade juurde saab ise õpetaja luua uusi seoseid varasemate ja hilisemate kunstinähtustega.

Riiklik õppekava on ettekirjutus, mida tuleb õpetajatel järgida. On loogiline, et kõiki seal väljapakutud teemasid ei ole võimalik ja reaalne kahe aasta jooksul läbida. Nii

tuleb õpetajatel teha oma valikud. Mida võtta ning mida puudutada kergelt, vaid mainides.

Valitud näidistunnid võimaldavad õpilastel ise luua, asuda kunstniku positsioonile, olla loomingulised ja arendada rühmatöös vajalike oskusi. See omakorda soodustab kaasaegsete kunstnike loomingu mõistmist ja teiste inimeste vastu austuse kujundamist. Edgar Krull soovitab rühmatöö puhul silmas pidada klassi psühhosotsiaalset atmosfääri. Kõik tahavad kuhugi kuuluda ja omada rühmas mingit staatust. Õppe- ja kasvatustöö korraldamisel peaks õpetaja lähtuma Jean D. Grambsi soovitustest. Õpilaste omavahelised suhted on suured mõjutajad rühmatöö õnnestumises. Oluline on, et õpetaja märkab kõikide rühmade tegevust, vajadusel suunab ja juhendab. Rühma seovad vastastikused huvid, lähedus, vajadused ja miski, mis muudab rühma liikmed üksteisele meeldivaks. Kõik rühmaliikmed peavad saama sõna ja osalema töös. Lisaks võiks tutvustada õpilastele erinevaid rühmakuulumise viise (Krull 2000).

Käesoleva töö autor leiab, et tunnikonspekt on seotud õpetaja isikupära ja kogemustega. Väga raske on leida ühtset õiget tunnikava, mis sobiks kõikidele. Igal õpetajal on oma tempo, erinevad rõhuasetused ja tunni ülesehitus. Nii nagu õpetajad on erinevad, on seda ka õpilased. Kõik õpilased ei võta infot ühtemoodi vastu, mõne klassiga saab teha loomingulisemaid tunde, teised ei tule üldse uute ideedega kaasa. Kõik see mõjutab ka tunnikavast kinnipidamist. Näiteks on leitud, et täiskasvanud õppija suudab keskenduda loengus järgemööda 15 kuni 20 minutit ja vaheldust soovitatakse sisse tuua u 50 min. tunni puhul täpselt tunni keskel. Kasutada ei soovitata ettearvatavat tegevust, kuna sellel on väiksem mõju (Kalish 1996). Üldhariduskooli õpilased suudavad keskenduda veelgi vähem.

Siinkirjutaja leiab, et kõiki järgnevaid rühmatöid tuleb hinnata positiivselt vaid juhul, kui õpilased teevad rühmatööd kaasa, panustavad oma meeskonna ühise eesmärgi nimel. Rühmatöö õnnestumine või mitteõnnestumine on seejuures teisejärguline. Oluline on protsess, et õpilane püüab midagi ise luua ja katsetada. Edgar Krull leiab, et õpilaste töö hindamine, tunnustamine on seotud õpilase motivatsiooni suundumisega. Õpilased tajuvad hindamist ning on oluline neile teatada, mida neilt oodatakse. Kunsti- ja muusikaõpetuses on üldse väga keerukas hinnata tulemust. Kuna mõned õpilased on ülesande sooritusel erinevad (mõnel pole helisevat lauluhäält, mõnel pole arenenud

käelist osavust), tuleks neis ainetes hinnata pigem tegevust kui tulemust. Negatiivne hinnang, võrdlus parematega tekitab lapses lootusetuse tunde. Alati tuleb tunnustada, kui õpilane on püüdlik ja kohusetundlik (Krull 2000).

Soovitav on õpetajatel viia koolis sisse kunstinädal. Mitmed koolid harrastavad seda. Erinevad projektipõhised õpped seovad õpilasi kokku ja arendavad meeskonnatööd. Kunstinädala korraldamine rõhutab kunsti olulisust ja vajalikkust. Uue meedia teemad: *performance*, *happening*, *kehakunst* ja *maakunst* sobivad hästi kunstinädalal esitamiseks.

Tunnikonspekt: *performance* ja *happening* (esimene tund)

TUNNI TEEMA: *performance*, *happening*

KLASS: 11. klass

EESMÄRGID: õpilane:

- tutvub uute kunstinähtustega;
- avardab oma silmaringi;
- orienteerub kunsti arenguloos ja mõistab, kuidas mingi kunstinähtus on tekkinud, näiteks, kuidas ja millest on välja arenenud *performance* ja *happening*;
- oskab leida seoseid kunsti ja ühiskonna vahel;
- mõistab nüüdisaegse kunsti olemust ning aktsepteerib selle mitmekesisust;
- oskab uusi meediaid tõlgendada, nende üle arutleda ja lahendada vastava sisuga ülesandeid;
- suudab ennast selgelt väljendada;
- arendab meeskonnatööd, analüüsivõimet ja küsimuste esitamist.

ÕPILASTE TEGEVUS TUNNIS: õpilased kuulavad tunnis õpetaja selgitust teemast. Õpetaja esitab küsimusi, mis tagavad, et õpilased mõistaksid uusi teemasid. Õpilased arutlevad kaasa. Tunni lõpus koostavad õpilased grupid, kuhu kuulub 3–4 inimest. Kuna tegemist on gümnaasiumiõpilastega, on soovitatav teha grupid vastavalt õpilaste soovidele. Kuna teemad *performance* ja *happening* on kohati isiklikud, sobib nende ülesannete loomiseks kindel sõpruskond. Õpilased, kes ei kuulu ühtegi sõpruskonda, moodustavad oma grupi. Siinkohal ei kasutaks õpetaja poolt moodustatud gruppe, kuna

teema „*performance*“ võib oma provokatiivsusega tekitada suuri erimeelsusi. Igas grupis peab olema 1 õpilane, kes tunneb rohkem tehnikat, et jäädvustada rühmatöö, kas pildistamise või filmimise teel, ning rühmas peab olema liige, kellel on olemas fotoaparaat või kaamera. Rühmasiseselt otsustatakse, kes mingit rolli etenduses hakkab täitma. Töö tuleb õpilastel valmistada koduse tööna. Neil on aega nädal, et teha ettevalmistusi ja väljamõeldud projekt ellu viia. Kohaks, kus ülesanne jäädvustatakse, võiks olla soovitatavalt kooli ümbrus ja kooliga seotud kohad (nt: staadion, koolihoov jne). Õpilased jäädvustavad oma loomingu ja tutvustavad seda järgmises tunnis. Oma probleeme saavad õpilased kohe arutada õpetajaga. Õpetaja valmisolekut õpilasi aidata tuleb neile rõhutada, et töö ei jääks arusaamatuste tõttu tegemata.

MÕISTED:

performance – *performance*’i põhiline väljendusvahend on inimkeha ja selle tegevus. Keha, mida kasutatakse, kuulub üldjuhul kunstnikule endale või siis assistendile. Saab ka luua sellist *performance*’it, kus kasutusel on teiste inimeste kehad ja nad ei pruugi sellest teadlikudki olla. Tegevus võib olla rituaalne, tantsuline vms. *Performance* võib olla staatiline, minimalistlik, nt: ühe inimese mõtestatud pikaajaline paigalseis. Võib olla ka suure rühma protest millegi või kellegi vastu. *Performance* võib olla poliitiline, müütiline, maailmavaateline või siis looja emotsioonidest või esteetilisest kategooriast loodud. Lisaks inimkehale võib ja saab kasutada kõikvõimalikku atribuutikat – kostüüme, maske, toiduaineid, muusikat, tööriistu jne. Valik on piiritu. *Performance* võib toimuda ükskõik kus, on selleks siis linnaväljak või teatrilava. Avaliku koha kasutus on seotud sotsiaalse sõnumiga. *Performance*’id võisid olla väga erineva tähendusega, kas siis propagandistlikud, esoteerilised, šamanistlikud või ajaviitelised. Eriti populaarne oli *performance* 1970. aastatel.

happening – happening on etenduskunst, mida saab korraldada vabas õhus või ruumis, kuid mis ei ole teater. Tegevus on kas ette valmistatud või on spontaanne. Tavaliselt on tegu nende kahe vahepealse vormiga. Kokku on lepitud näiteks teema või põhilised liigutused, kuid sellele lisandub improvisatsioon vastavalt publiku reaktsioonile või mõnele teisele muutusele. Etendus võib toimuda eelnevalt valmisseatud kohas koos dekoratsioonidega. Happening sai alguse 1960-ndatel aastatel.

NÄITLIKUD VAHENDID: tunnis kasutab õpetaja PowerPoint-esitlust. Õpetaja koostab igaks tunniks ise uue esitluse (arvestades nüüdisaegset internetipõhist materjalikogu, on võimalik internetist leitu põhjal oma materjali piisavalt uuendada ja teemat ilmestada videote, fotodega). Järgnevatel aastatel tuleb materjal uuesti läbi töötada ja materjale uuendada ja kaasajastada. Lisaks esitlusele saata ringi käima mõned teemaga seotud raamatud (vt. järgmist lõiku "Materjalid ja varustus").

MATERJALID JA VARUSTUS: klassiruum, kus on kardinad. Arvuti, projektor, kõlarid, Power-Point-esitus (näidis esitlusest on lisana kaasas). Vahetunnis tuleb veenduda, et arvuti töötab ja materjal, nt esitus, hakkab arvutis tööle. Õpetajale vajalik õppekirjandus: ART of the 20th Century. Ruhrberg, Schneckenburger, Fricke, Honner. Tascen 2000; 20. sajandi kunst. Juske, Kangilaski, Varblane. 1994;

KUNST.EE ajakirjad;

Videokunst ja tegevuskunst Eestis, Härm. A. CD, 2001;

„20. sajandi mõttevoolud” Epp Annus, 2009.

Üks informatiivsemaid internetikeskkondi on KUNSTIKESKUS.EE
http://kunstikeskus.ee/keskus/keskus_set_tekst_avaleht.htm.

Häppeningide kohta leiab informatsiooni <http://www.krs.ee/happening/>. Kõikidel õpetajatel on võimalik liituda Eesti Kunstimuuseumi digitaalkoguga, kust on võimalik saada illustreerivat materjali tunni ilmestamiseks, <http://digikogu.ekm.ee>.

ÕPETAMISPROTSEDUUR:

Teemade *performance* ja häppening sissejuhatus, tutvustus. Paralleelselt teoreetilisele osale näitab õpetaja vastavalt teemale Power-Point-esitlust. Õpilastel on võimalus kohe, kui vajadus tekib, esitada küsimusi, arutleda. Alati tuleb soosida õpilaste küsimusi ettekande siseselt. See kinnistab materjali põhjalikumalt ning annab õpetajale tagasisidet, et teda kuulatakse. Tutvustada õpilastele näiteid ja varasemaid õpilastöid, et neid julgustada.

TUNNI KÄIK

8.00 – 8.06 tervitus, puudujate märkimine, sissejuhatus uude teemasse. Siin peab õpetaja kindlasti ise omad valikud tegema, millised esindajad sobivad tema vaadetega rohkem.

8.06 – 8.40 käsitletavate teemade tutvustus ja Power-Point-esitus. Õpilaste küsimused esitatakse sujuvalt paralleelselt. Mitte kiirustada õpilasi tagant, ja kui mingi detail jääb ka käsitlemata, siis mitte heituda.

8.40 – 8.44 rühmatöö tutvustamine (rühmas töötavad kõik liikmed, ülesanded tuleb omavahel iseseisvalt ära jagada) ja gruppide koostamine. Rühmad koostavad õpilased ise. Rühmaliikmete nimed kirjutada paberile, et ei tekiks edaspidi arusaamatusi, kes kellega rühmas oli, ning vajadusel saab kontrollida.

8.44 – 8.45 tunni lõpetamine, head päeva soovimine.

Tunnikonspekt: *performance* ja *happening* (teine tund)

TUNNI TEEMA: *performance* ja *happening*

KLASS: 11. klass

EESMÄRGID: õpilane:

- tutvub uute kunstinähtustega;
- avardab oma silmaringi;
- orienteerub kunsti arenguloos ja mõistab, kuidas mingi kunstinähtus on tekkinud, näiteks, kuidas ja millest on välja arenenud *performance* ja *happening*;
- oskab leida seoseid kunsti ja ühiskonna vahel;
- mõistab nüüdisaegse kunsti olemust ning aktsepteerib selle mitmekesisust;
- oskab uusi meediasid tõlgendada, nende üle arutleda ja lahendada vastava sisuga ülesandeid;
- suudab ennast selgelt väljendada;
- arendab meeskonnatööd, analüüsivõimet ja küsimuste esitamist.

ÕPILASTE TEGEVUS TUNNIS: esimeses tunnis sai tutvustatud *performance*'i ja *happeningi* kui uut kunstinähtust. Õpilased on nädala jooksul valmistanud gruppides rühmatööd. Vabal valikult tutvustavad õpilased oma loometööd ning vastavad

kaasõpilaste ning õpetaja poolt esitatud küsimustele. Eraldi võib hinnata õpilast, kes esitab sisukaid ja asjalike küsimusi. Vahetunnis peavad õpilased veenduma, et nende projekt hakkab kunstiklassi arvutis tööle. Probleemide puhul aitab õpetaja ja igas koolis töötav IT juht. Õpilased, kes oma tööd parasjagu ei esita, kuulavad teiste õpilaste ettekandeid.

NÄITLIKUD VAHENDID: õpilased esitavad oma projektid Power-Point-esitlusena või filmina.

MATERJALID JA VARUSTUS: klassiruum, kus on kardinad. Arvuti, projektor, kõlarid. Vahetunnis tuleb veenduda, et arvuti töötab ja materjal, nt esitus, hakkab arvutis tööle.

ÕPETAMISPROTSEDUUR:

Teemade *performance* ja *häppening* kordamine, ülevaade. Iga rühm läheb klassi ette, tutvustab oma teemat ning näitab loovtööd. Pärast ettekannet saavad kaasõpilased esitada küsimusi ja õpetaja soodustab arutelu. Kõiki õpilasi tuleb julgustada ja kiita tehtud töö eest, isegi siis, kui on näha, et õpilased on valmistanud töö ehk liiga kiirustades.

TUNNI KÄIK

8.00 – 8.05 kogunemine, puudujate märkimine, eelmises tunnis räägitu (kiire ülevaade, mis on *performance* ja *häppening*).

8.06 – 8.43 õpilaste esitlused ja arutlused. Õpilased panevad oma esitlused valmis juba vahetunnis, et hoida kokku aega ning et esitlused sujuksid ilma probleemideta.

8.44 – 8.45 tunni lõpetamine, head päeva soovimine, hinnete panemine

Hinnata õpilasi positiivselt, kui õpilased on täitnud püstitatud eesmärgid. Teinud meeskonnatööd, arendanud fantaasiat, mõelnud välja projekti, selle etendanud, jäädvustanud ning esitlenud kaasõpilastele.

Tunnikonspekt: maakunst (esimene tund)

TUNNI TEEMA: **maakunst**

KLASS: 11. klass

EESMÄRGID: õpilane:

- tutvub uue kunstinähtusega;
- avardab oma silmaringi;
- orienteerub kunsti arenguloos ja mõistab, kuidas mingi kunstinähtus on tekkinud, näiteks, kuidas ja millest on välja arenenud maakunst;
- oskab leida seoseid kunsti ja ühiskonna vahel;
- mõistab nüüdisaegse kunsti olemust ning aktsepteerib selle mitmekesisust;
- oskab uusi meediasid tõlgendada, nende üle arutleda ja lahendada vastava sisuga ülesandeid;
- suudab ennast selgelt väljendada;
- arendab meeskonnatööd, analüüsivõimet ja küsimuste esitamist.

ÕPILASTE TEGEVUS TUNNIS: õpilased kuulavad tunnis õpetaja selgitust teemast. Õpetaja ja õpilased esitavad küsimusi, mis tagavad, et õpilased mõistaksid uut teemat. Õpilased arutlevad kaasa. Tunni lõpus koostavad õpilased grupid, kuhu kuulub 4–5 inimest. Grupid moodustavad õpilased omal valikul või siis õpetaja poolt korraldatud loosimise teel. Loosimine neutraalse inimese poolt nagu õpetaja on soovitatav kogemus. Sel teel jäävad ära erimeelsused ja erinevate õpilaste eelistamine teistele. Igas grupis peab olema 1 õpilane, kes tunneb rohkem tehnikat, et jäädvustada rühmatöö. Kodutööna tuleb mõelda, kuidas lahendada ülesanne koolihoovis.

MÕISTED:

Maakunst – 1960. aastate lõpus tekkinud kunstivorm, milles maastik ise pakub kunstnikule loominguks materjali. Maakunst võib olla väikeste muudatuste tekitamises loodusobjektides ja maastikus aga ka kaugeid ja asustamata regioone ümber kujundavates suurprojektides. Maakunst võib olla ka mullamasside ümberpaigutamine, kraavide kaevamine jne.

Gerilja-aiandus – gerilja-aiandus sai alguse 1970. aastate New Yorgist. Selle aktsiooni eestvedajaks peetakse Liz Christyt ja tema mõttekaaslasid. Nad viskasid nn seemnegranaate kõikvõimalikele hüljatud ehitusplatsidele. Aja möödudes muutusid hooldamata platsid lilli ja köögivilju täis aedadeks. G-aednikud tegutsevad igal pool, kus see võimalik on. *Guerilla Gardeners* liikmed on inimesed, kes istutavad anonüümselt vabadele pindadele kõikisugu taimi. Vabade pindadena mõistetakse teeservi, väiksemaid muruplatse (näiteks magalarajoonide kortermajade sissekäikude juures), sõidutee eraldusribasid, majakatuseid või postkaste, hüljatud ehitusplatse ja hooldamata parke. Istutamiseks sobivad nii lilled, puud, põõsad, maitsetaimed kui ka juurviljad.

NÄITLIKUD VAHENDID: tunnis kasutab õpetaja PowerPoint-esitlust. Õpetaja koostab igaks tunniks ise uue esitluse (arvestades nüüdisaegset internetipõhist materjalikogu, on võimalik internetist leitu põhjal oma materjali piisavalt uuendada ja teemat ilmestada videote, fotodega). Järgnevatel aastatel tuleb materjal uuesti läbi töötada ja materjale uuendada ja kaasajastada.

MATERJALID JA VARUSTUS: klassiruum, kus on kardinad. Arvuti, projektor, PowerPoint-esitlus (näidis esitlusest on lisana kaasas). Vahetunnis tuleb veenduda, et arvuti töötab ja esitus hakkab arvutis tööle. Õpetajale vajalik õppekirjandus:

ART of the 20th Century. Ruhrberg, Schneckenburger, Fricke, Honner. Tascen 2000;
20. sajandi kunst. Juske, Kangilaski, Varblane 1994;

KUNST.EE;

Soome maakunsti näited: Environmental Art, <http://environmentalart.net/index.html>

Maakunst, Kütioru maakunsti rada. <http://rada.metsas.ee/et/maakunst> , 2011

Baal-Teshuva, Jacob. Christo&Jeanne-Claude. 1995;

Kannus, Merle. Kunsti maandamine: 2001. aasta augustis toimunud Palamuse maakunstimäevade kataloog. 2004;

Land Art, <http://www.syti.net/LandArt.html>. Üks informatiivsemaid internetikeskkondi on KUNSTIKESKUS.EE http://kunstikeskus.ee/keskus/keskus_set_tekst_avaleht.htm.

Christo koduleht christojeanneclaude.net ja Richard Longi keskkond <http://www.richardlong.org/>. Kõikidel õpetajatel on võimalik liituda Eesti

Kunstimuuseumi digitaalkoguga, kust on võimalik saada illustreerivat materjali tunni ilmestamiseks, <http://digikogu.ekm.ee>.

ÕPETAMISPROTSEDUUR:

Maakunsti teema sissejuhatus, tutvustus. Paralleelselt teoreetilisele osale näitab õpetaja vastavasisulist PowerPoint-esitlust. Õpilastel on võimalus kohe, kui vajadus tekib, esitada küsimusi, arutleda. Õpilasi tuleb motiveerida diskussioonile, et tund ei oleks vaid loengupõhine, vaid vestlus, arutelu kaasaegsest kunstist. Tutvustada õpilastele näiteid ja varasemaid õpilastöid, et neid julgustada. Koostada rühmad. Õpilastele selgitada eesmärgid ja soovitud tulemust. Kui õpilased vajavad erimaterjale, siis kooskõlastada õpetajaga vajadused.

TUNNI KÄIK

8.00 – 8.06 tervitus, puudujate märkimine, sissejuhatus uude teemasse

8.06 – 8.40 käsitletavate teemade tutvustus ja Power-Point-esitlus. Õpilaste küsimused esitatakse sujuvalt paralleelselt.

8.40 – 8.44 rühmatöö tutvustamine ja gruppide koostamine. Kodutöö selgitamine

8.44 – 8.45 tunni lõpetamine, head päeva soovimine

Tunnikonspekt: maakunst (teine tund)

TUNNI TEEMA: **maakunst**

KLASS: 11. klass

EESMÄRGID: õpilane:

- tutvub uue kunstinähtusega;
- avardab oma silmaringi;
- orienteerub kunsti arenguloos ja mõistab, kuidas mingi kunstinähtus on tekkinud, näiteks, kuidas ja millest on välja arenenud maakunst;
- oskab leida seoseid kunsti ja ühiskonna vahel;
- mõistab nüüdisaegse kunsti olemust ning aktsepteerib selle mitmekesisust;

- oskab uusi meediaid tõlgendada, nende üle arutleda ja lahendada vastava sisuga ülesandeid;
- suudab ennast selgelt väljendada;
- arendab meeskonnatööd, analüüsivõimet ja küsimuste esitamist.

ÕPILASTE TEGEVUS TUNNIS: esimeses tunnis sai tutvustatud maakunsti kui uut kunstinähtust. Teine tund toimub õues. Õpilased on mõelnud kodus erinevaid lahendusi maakunsti vallas. Korratakse üle eelmises tunnis räägitu ja üritatakse luua seoseid keskkonnaga, kus viibitakse. Lasta õpilastel arutleda, kuidas saab luua antud keskkonda mõni maakunsti ülesanne. Alustatakse tööd rühmades. Kaasa on võetud abivahendid, kui neid vajatakse. Eelnevalt tuleb õpetajaga kokku leppida vajavate materjalide osas või rõhutada õpilastele, et endal oleks asjad kaasas. Praktilise ülesande lõpus kuulata selgitusi, miks nad nõnda oma ülesandeid lahendasid.

NÄITLIKUD VAHENDID: kuna tund toimub õues, võib kaasa võtta mõned raamatud, ajakirjad, kus on maakunsti näiteid.

MATERJALID JA VARUSTUS: koolihoov ja sealne ümbrus. Eriti hea on, kui kooli juures on rohelist – puud, põõsad, murulapp, kive, oksi, lehti jne – kõike, mida kooli ümbrusest leida on. Lisaks on soovitatav kaasa võtta igale rühmale käärid, nuga, liim (liimipüss), paberit, teipi, stikki, ajalehti jt vahendeid, mida saaks maakunsti ülesande lahendamisel kasutada. Ilmastikukindlad riided.

ÕPETAMISPROTSEDUUR:

Maakunsti teema meeldetuletus. Õpilased arutlevad õpetajaga, mida antud keskkonnas saaks teha? Milliseid vahendeid kasutada? Õpilased asuvad gruppides loovtööd tegema ja õpetaja juhendab ning abistab. Käib erinevate gruppide juures ja vaatleb protsessi. Enne tunni lõppu kogunevad õpilased kokku ja tutvustavad oma töid. Tööd tuleb jäädvustada pildistamisega.

TUNNI KÄIK

8.00 – 8.06 kogunemine. Eelmises tunnis lepitakse kokku, et järgmises tunnis kogunetakse õues (valida kindel koht, nt koolihoovi aed vm). Arutelu, meenutusi eelmisest tunnist.

8.07 – 8.30 rühmatööde tegemise aeg. Õpetaja tutvub rühmadega ja samas märgib üles puudujad. Vestleb õpilastega tööst ning vajadusel juhendab.

8.31 – 8.44 tööde pildistamine, kogunemine ja tööde tutvustamine. Analüüs. Kahjuks võib juhtuda, et tunni lõppedes ei pruugi kõik õpilased jõuda enda töid tutvustada. Seda enam on kasulik töid jäädvustada, et neid ka hiljem vaadata ja analüüsida.

8.44 – 8.45 tunni lõpetamine, head päeva soovimine

TUNNIKONSPEKT: kehakunst (esimene tund)

TUNNI TEEMA: **kehakunst**

KLASS: 11. klass

EESMÄRGID: õpilane:

- tutvub uue kunstinähtusega;
- avardab oma silmaringi;
- orienteerub kunsti arenguloos ja mõistab, kuidas mingi kunstinähtus on tekkinud, näiteks, kuidas ja millest on välja arenenud kehakunst;
- oskab leida seoseid kunsti ja ühiskonna vahel;
- mõistab nüüdisaegse kunsti olemust ning aktsepteerib selle mitmekesisust;
- oskab uusi meediasid tõlgendada, nende üle arutleda ja lahendada vastava sisuga ülesandeid;
- suudab ennast selgelt väljendada;
- arendab meeskonnatööd, analüüsivõimet ja küsimuste esitamist.

ÕPILASTE TEGEVUS TUNNIS: tunnis tutvustatakse uut teemat, kehakunsti. Õpilane kuulab loengut sel teemal ja vaatab esitlust. Esitab küsimusi ning mõtleb kaasa. Jagatakse rühmadeks.

NÄITLIKUD VAHENDID: tunnis kasutab õpetaja PowerPoint-esitlust. Õpetaja koostab igaks tunniks ise uue esitluse (arvestades nüüdisaegset internetipõhist materjalikogu, on võimalik internetist leitu põhjal oma materjali piisavalt uuendada ja teemat ilmestada videote, fotodega). Järgnevatel aastatel tuleb materjal uuesti läbi töötada ja materjale uuendada ja kaasajastada. Lisaks esitlusele saata ringi käima mõned teemaga seotud raamatud. Õpetajale soovituslik materjal:

ART of the 20th Century. Ruhrberg, Schneckeburger, Fricke, Honner. Taschen 2000;

20. sajandi kunst. Juske, Kangilaski, Varblane. 1994;

KUNST.EE;

Vergine, Lea. Body art and performance: the body as language. 2000.

Üks informatiivsemaid internetikeskkondi on KUNSTIKESKUS.EE http://kunstikeskus.ee/keskus/keskus_set_tekst_avalent.htm. Kõikidel õpetajatel on võimalik liituda Eesti Kunstimuuseumi digitaalkoguga, kust on võimalik saada illustreerivat materjali tunni ilmestamiseks, <http://digikogu.ekm.ee>.

MATERJALID JA VARUSTUS: klassiruum, kus on kardinad. Arvuti, projektor, kõlarid, PowerPoint-esitlus (näidis esitlusest on lisana kaasas). Vahetunnis tuleb veenduda, et arvuti töötab ja esitlus hakkab arvutis tööle.

ÕPETAMISPROTSEDUUR: kehakunsti teema tutvustus. Õpetaja tutvustab uut teemat, kutsub õpilasi üles diskussioonile. Läbi arutelude kinnistub uus materjal kõige paremini. Koostada rühmad ja tutvustada, kuidas saaks lahendada kehakunsti ülesannet.

TUNNI KÄIK

8.00 – 8.06 tervitus, puudujate märkimine, sissejuhatus uude teemasse

8.06 – 8.10 käsitletavate teemade tutvustus ja PowerPoint-esitlus. Õpilaste küsimused esitatakse sujuvalt paralleelselt.

8.35 – 8.44 rühmatöö tutvustamine ja gruppide koostamine

8.44 – 8.45 tunni lõpetamine, head päeva soovimine

TUNNIKONSPEKT: kehakunst (teine tund)

TUNNI TEEMA: **kehakunst**

KLASS: 11. klass

EESMÄRGID: õpilane:

- tutvub uue kunstinähtusega;
- avardab oma silmaringi;
- orienteerub kunsti arenguloos ja mõistab, kuidas mingi kunstinähtus on tekkinud, näiteks, kuidas ja millest on välja arenenud kehakunst;
- oskab leida seoseid kunsti ja ühiskonna vahel;
- mõistab nüüdisaegse kunsti olemust ning aktsepteerib selle mitmekesisust;
- oskab uusi meediaid tõlgendada, nende üle arutleda ja lahendada vastava sisuga ülesandeid;
- suudab ennast selgelt väljendada;
- arendab meeskonnatööd, analüüsivõimet ja küsimuste esitamist.

ÕPILASTE TEGEVUS TUNNIS: õpilane tutvustab oma kehakunstitöö projekti. Kas siis on selleks enda keha kaunistused (tätoveering, augustamised, hennamaaling, ebatavaline soeng jne) või mingi uurimus teiste kehakaunistustest või hoopis kunstitunni jaoks loodud iseseisev projekt. Kõik koos proovitakse mõne õpilase peale kehavärve. Kuidas on naha peale joonistada ning milliseid võimalusi peidavad endas kehavärvid.

MATERJALID JA VARUSTUS: klassiruum, kus on kardinad. Arvuti, projektor, kõlarid, PowerPoint-esitlus. Kehavärvid, kehapliiatsid, seep, vesi, paberkäterätikuid. Õpilaste enda poolt toodud materjalid, millega nad soovivad mingit teemat lahendada.

ÕPETAMISPROTSEDUUR: tutvustatakse oma projekte, arutletakse keha muutuste üle. Katsetatakse ise värvidega joonistamist.

TUNNI KÄIK

8.00 – 8.06 tervitus, puudujate märkimine, põgus ülevaade käsitletud teemast

8.06 – 8.30 õpilased tutvustavad oma projekte ja kõik koos ühiselt arutletakse selle üle, mida vaadatakse.

8.35 – 8.44 õpetaja näitab kehavärve ja õpilased saavad proovida joonistada mingi detaili oma kehale. On siis selleks lepatriinu, lill, ornament jm.

8.44 – 8.45 tunni lõpetamine, head päeva soovimine

8. Praktiliste ülesannete soovitusi

Kõige parem on, kui lapsed ise arendavad oma fantaasiat ning mõtlevad teemad välja ja loovad midagi sellist, mis just neid seob ning mis on nende jaoks oluline. Selge on, et teise inimese ideid on raske teostada. Siiski on mõni õpilane, kes vajab etteantud teemat. Käesoleva töö autor soovitab õpilasi julgustada, motiveerida, lasta õpilastel ise luua praktilisi ülesandeid nõnda, et nad kajastaksid endale olulisi teemasid ja murepunkte, eriti *performance*'i puhul.

Jane Remm, kes on Sally Stuudio õpetaja, on seoses uue õppekavaga välja mõelnud *performance*'i näidisülesande, mis on küll suunatud põhikoolis kasutamiseks, kuid siinkirjutaja leiab, et seda sobib teatud muudatustega rakendada ka gümnaasiumis. Materjal on kättesaadav ka internetis www.oppekava.ee (15.04.2011). Jane Remmi käsitus on põnev ja mitmekülgne, kahjuks tulevad siin välja jälle need probleemid, et tunde on üldhariduskoolis vähe ja nädalas vaid üks tund korraga. Esitatud skeem keskendub liialt kunstikooli eripärale ja teadmisele, et sellega tegelevad lapsed, kes on kunsti valinud vabatahtlikult. Kui J. Remm ütleb, et *performance*'i teemat võiks käsitleda 3–5 tundi, siis, kui kõik ülesanded võtaksid sama kaua aega, ilmselt ei jõuagi erinevaid projekte katsetada. Kuid kord aastas midagi teistsugust proovida on igati tervitatav. Jane Remm jagab teema kolme etappi. Esiteks kunstiteose analüüs, teiseks mõistete süntees ja lõpetuseks *performance*'i loomine. Remm soovitab valida teemad kunstiajaloost, kusr tuleks valida figuuraalseid kunstiteoseid. Maalid võiksid olla "loetavad" s.t, et õpilased loevad välja teema, ajastu argielu, ühiskonnakorra, suhtumise inimesse, religiooni ja teadusesesse. Tegevus toimub rühmades, kus õpilased analüüsivad valitud teost. Õpetaja valgustab ja tutvustab teemat laiemalt. On loomulik, et *performance*'i keerukus ja

tõlgendamine sõltub kooliastmest. Remm soovib, et see ei peaks olema liiga pikk, u. 3 minutit. Ta soovib kasutada järgmist klassikalist loo jutustamise skeemi, kus on sissejuhatus → tegevus → kulminatsioon → lõpp (Remm 2011).

Siinkohal toob autor välja mõned teemad, mida võib kasutada või suunaandmiseks soovitada õpilastele.

***Performance*’i ülesanne: „Noorus“**

Sissejuhatuses *performance*’i teemasse. Vestelda õpilastega nende muredest ja rõõmudest. Kas ja millist toetust leiavad õpilased ühiskonnast? Soovitatavalt võiksid õpilased kasutada enda seisukohti ja probleemseid teemasid. Meeles peab pidama, et elukohtlikud väljendusvahendid jäägu siiski professionaalsetele kunstnikele, mitte üldhariduskooli õpilaste katsetada (nt: tuli, terariistad, kõrged hooned jne). Moodustada grupp, milles on 3–4 inimest. Teha igas grupis ajurünnak. Iga rühm tõlgendab seda probleemi erinevalt. Ühe võimalusena saab kujutada ummikseisu õpilases endas. Kõik inimesed on kogenud hetki, kus tundub, et edasi enam minna ei saa. Selles *performance*’i töös võib kujutada erinevaid emotsioone, mis sellel hetkel valitsevad noore inimese sees aga ka edasiminemise valikuid. Ülesannet saab lahendada koolihoovis või kooli koridoris.

Töövahendid: Näiteks ajaleht, kivid, värv, aga ka muusikariistad, magnetofon heli-*performance*’i jaoks.

Töö käik: Moodustada 3-4 liikmelised rühmad. Jagada rühmaliikmete vahel rollid.

Maakunsti ülesanne: „Kevade toomine“

Talv ja sügis on pikad, venivad ja pimedad aastaajad. Inimesed ootavad kevade tulekut ja on rõõmsad iga päikesekiire üle. Sellega seoses annab luua töid, mis tekitavad meis rõõmu ja positiivseid emotsioone. Selleks sobib oma keskkonna muutmine. Minna õpilastega õue. Näiteks kooli aeda või lähedal asuvasse parki. Jalutada pargis ringi ja uurida, mis loodus meile pakub. Kas looduses on hakanud toimuma muutused ja millised need on? Teema käsitlemiseks kulub 2 tundi. Esimeses tunnis vaadatakse näiteid maakunstist ja antakse õpilastele ülevaade maakunsti ajaloost, tutvustatakse näiteid, miks

maakunsti tehakse ja kuidas tehakse. Õpilastega tuleb arendada diskussiooni. Õpilased moodustavad rühmad, kuhu kuulub 3–5 õpilast (olenevalt ülesande suurusest, arvestades erinevaid võimalusi). Ülesande eesmärk on muuta ümbritsev keskkond kevadisemaks. See, kuidas õpilased maakunsti ülesande lahendavad, on iga rühma fantaasia lahendada.

Üks võimalus on luua origami tehnikas paberlilli ja neid koolihoovis asuva põõsa või puu külge paigutada. Lisa 1. joonisel 14. on näha paberlilledega põõsas.

Töövahendid: värvilised paberid (kuldne, kollane), käärid, stikki. Koolihoov põõsastega

Töö käik: Õpilased võldivad vastavat lisa 2. toodud joonise järgi lilli ja paigutavad need stiki abil okste külge. Kui kasutada kollast, kuldset värvi paberit on tulemus eriti efektne ja särav. Internetist on võimalik leida ka teisi origami õpetusi.

Kehakunsti näidisülesanne „Minu märk“

Ennast saab kaunistada paljudel erinevatel viisidel. Üks võimalus kehakunsti proovimiseks on ülesanne „Minu märk“. Õpilased mõtlevad endale kõige iseloomulikuma sümboli, märgi, detaili, mingi asi (nt: lill, puu, loom jne), mis neid iseloomustab. Selleks võib olla ükskõik mis. Kui õpilasel on näiteks perekonnanimi Tamm siis saab ta joonistada endale tammepuu või tamme lehe. Või on õpilane okkaline ja turtsakas, siis üks võimalus on kaktuse tegemine. Iga õpilane püüab süüvida iseendasse, analüüsida ennast ja lõpuks valida välja talle kõige omasem lahendus. Lisa 1. joonisel 1. on õpilased kujutanud erinevaid lahendusi, kes on teinud lillelise ornamendi, pealuu roosidega, kes hoopis öökulli. Lisa 1. joonis 2 on õpilased jälle kujutanud kevadisi putukaid.

Töövahendid: paber A5, harilik, kustukas, kehavärvid, pintslid, veetops, nahasõbralikud vildikad, seep, vesi, kätekuivatus paberit

Töö käik: õpilased analüüsivad, millist sümbolit endaga seostada. Teevad kavandi paberile. Valivad enda kehal koha, kuhu nad soovivad oma märgi joonistada, selleks võib olla jalg, käsi, põsk vm. Õpilane valib millega ta soovib töö nahale kanda, kas kehavärvide või vildikatega. Õpilane teeb individuaalselt tööd, kui projekti valmimiseni. Töö lõpetades puhastab oma ümbruse. Tunni lõpus tutvustab ja selgitab oma maalingut/joonistust.

Professionaalse kunstnikuga rühmatöö

Eriti põnev oleks õpilastel koostööd teha elukutselise kunstnikuga. On mitmeid professionaalseid kunstnike, kes oleksid nõus tulema üldhariduskooli ja tutvustama oma loomingut ning õpilastega tegema mingi väiksema projekti. Õpilase ja kunstniku omavaheline suhtlus lähendab kunstimaailma tavainimesega ning lisab igapäevaellu põnevust.

9. Tundide analüüs

2011. aasta kevadel proovis töö autor praktiseerida *performance* 'i, happeningi, maakunsti ja kehakunsti ülesandeid üldhariduskooli 12. klassis. Töö autor õpetas viies erinevas klassis ja kõikides klassides võtsid õpilased praktilised tööd meelsasti vastu.

Uute meediate õpetamine sellisel tasandil, kuhu on kaasatud ka loovtööd, on siinkirjutaja õpetaja kogemuses esmakordne. Väga raske oli koostada õpilastele õppematerjali, kuna praktiliselt puudub eestikeelne materjal ning võõrkeelsed allikad on kohati liiga keerulised. Eesti näiteid oli õpilastele peaaegu võimatu tutvustada.

Siinkirjutaja koostas teemasid tutvustavad materjalid ja pani kokku PowerPoint-esitlused. Õpilastele meeldis vaadata esitlusi ja kõikides klassides arenes tihe ja sisukas diskussioon. *Performance* 'i teema tekitas kõige rohkem furoori ja erimeelsusi. Oli tunda, et õpilastel oli raske mõista, kuidas saab kunstiks nimetada seda, kui näiteks Oleg Kulik käitub koerana ja kargab alasti ringi.

Õpilastele anti vabad käed lahendada ülesanded nii, nagu neile sobib. Töö autor ei soovinud teadlikult enda ideid peale suruda ja soovis lasta õpilastel endal loominguliselt asjale läheneda ning tundub, et selline lähenemine kandis ka vilja. Eriti eriilmelised olid *performance* 'i tööd. *Performance* 'i tööd läksid küll kohati reeglitest välja ja sarnanesid pigem videokunstiga, kuid põnevad ja mitmekülgsed olid küll. Eriti saab rahule jääda õpilaste suurepärase tehniliste oskustega. *Performance* 'i esitlused olid monteeritud kokku meisterlikult. Mõned õpilased olid oma töös ära kasutanud erinevaid kunstinähtusi. Näiteks *performance* 'i ülesanne, kus kasutatud oli õpilase keha ning selle peale joonistatud okastraat.

Maakunstist ja kehakunstist olid tehtud PowerPoint-esitlused. Paremini õnnestusid maakunsti ja kehakunsti tööd (vt. Lisa 1.). Kehakunsti ülesannete lahendusena tutvustati ka enda kehal olevaid kunstimärke (augud, tätoveeringud jne). Üks rühm tegi koolis küsitluse ja pildistas üles erinevate õpilaste augustused, tätoveeringud jm, mille tulemusena ilmnnes, et põhiliselt katsetavad endaga just põhikooli noored. Õpilased said ise rühmad koostada. Tingimus oli vaid, et rühmas ei tohtinud olla üle viie liikme ja igas rühmas pidi olema keegi õpilane, kes tunneb hästi arvutit, fotoaparaati. Ülesannete tegijate seas oli ka mõni üksiküritaja, kes ei soovinud ühtegi rühma kuuluda.

Uute meediate kaasamisega võib positiivselt rahule jääda, sest see mitmekesistas tundi, andis õpilastele laiemat silmaringi erinevatest nähtustest ning võimaldas õpilastel ka ise midagi luua ja katsetada midagi uut. Õpilased õppisid meeskonnatööd ja esinemisoskust.

Kokkuvõte

Töö eesmärk oli tutvustada seoses uue õppekava tulekuga tekkinud probleeme ja pakkuda võimalikke lahendusi. Koostada gümnaasiumi astme II kursusele nelja uue meedia metoodilised õppematerjalid ja pakkuda näidisteemasid loovülesanneteks. Uus õppekava on püstitanud uusi eesmärke ja rõhuasetusi. Paljud senised õpetajad ei ole valmis selle uue õppekava järgi õpilasi õpetama. Kunst on viimastel kümnenditel nii palju muutunud, et inimesed ei ole jõudnud oma arusaamu kohandada. Nii on paljude õpetajate teadmised aegunud. Varasema kolme kunstikursuse asemel on nüüd kaks kursust ja see on kõige suurem probleem, kuna väga raske on õpetada ettenähtud materjali sellise lühikese ajaga. Uued meediad nagu *performance*, *happening*, *kehakunst* ja *maakunst* on kaasaegsed kunstinähtused, mille kohta puudub eestikeelne õppematerjal, ning suur osa koole pole varem neid teemasid kunstikursusel käsitlenud. Tavaliselt lõpeb kunstiajaloo käsitlus ära 20. sajandi keskpaigas ning halvemal juhul isegi sajandi alguses. Seda olukorda tuleb muuta ja seega on siinkirjutaja töös esitatud mitmed näidistunnikonspektid, mis annavad ülevaate, kuidas sisustada tunde eespool nimetatud teemadel, sealhulgas tutvustavad need nelja uue meedia ajalist kulgemist, eesmärke ja mõningaid esindajaid.

Kunstiharidus on pidevas muutumises. Praegusel postmodernistlikul ajal on suurimaks mureks õpetajate ebapädevus. Õpetajad tahavad ikka õpetada nii, nagu modernistlikule ajale kohane.

Õpetajad peavad tegema kõik, et õpilased saaksid oma võimeid maksimaalselt arendada. Eesmärk on, et õpilased oskaksid leida seoseid kunstimaailma ja muu maailma vahel. Kunstiharidus peab keskenduma tulevase kunstipubliku harimisele. Õpetaja on õpilastele eeskujuks nii oma teadmistega, suhtumisega oma ainesse, kui ka üldise maailmakäsitlusega. Õpetaja ei tohiks oma arvamust õigemaks pidada ega eelistada ühte kunstinähtust või maailmavaadet teistele. Õpetaja peab olema neutraalne ja tutvustama erinevaid valdkondi. Kunstitund tuleb sisustada põnevalt ja mitmekülgsest, mille juures tuleb arvestada kõikide õpilaste eripärasid ja huve.

Töö lõpus pakub autor välja mõned mõtted, ideed kuidas sisustada kunstiajaloo tundi *performance* i, *happeningi*, *kehakunsti* ja *maakunsti* teemadel.

Summary

New media in art education - performance, happening, body art and land art: study material for the second year of upper secondary school

The aim of this master thesis was to highlight the problems caused by the introduction of the new curriculum and to offer possible solutions. To prepare methodological teaching materials on the subject of four new media for the second year of upper secondary school (gymnasium) and to offer sample topics for creative assignments. The new national curriculum has set new goals and changed the emphasis. Many current teachers are not ready to teach students according to this new curriculum. Art has changed so much in the recent decades that people have not been able to adapt their understandings. Thus the knowledge of many teachers is outdated. There are now two art courses instead of the earlier three, which is the most important problem as it is very difficult to teach the obligatory material in such a short time. New media, such as performance, happening, body art and land art are modern phenomena for which there are no teaching materials in Estonian and a large number of schools have not treated these subjects before in the art course. Usually the treatment of art history ends with the middle of the 20th century, or even with the beginning of the 20th century. This situation needs to be changed and therefore the author has presented in this paper several sample lesson plans, which provide an overview of the possibilities for rendering content to the above-mentioned topics and of the development of these four media over time, their objectives and certain representatives.

Art education is constantly changing. The biggest concern in our postmodern times is the incompetency of teachers. Teachers would still like to continue to teach like during modernist times.

Teachers have to do their best to enable students to develop their skills as much as possible. The purpose should be to teach students how to see connections between the art world and the real world. Art education has to focus on educating future art audience. A teacher is a role model for her/his students with her knowledge, attitude towards her/his subject, and general view of the world. A teacher should not regard her/his opinion right

or prefer one art phenomenon or perspective to another. He/she has to be neutral and to introduce different types of art. An art lesson should be interesting and diverse, and has to take into consideration the character and interests of all students.

At the end of the thesis the author proposes some ideas of how to prepare an art history lesson for teaching such topics as performance, happening, body art and land art.

Kasutatud allikad

Monograafiad ja artiklid

Allsalu, V. (2011) Kunstikümbelus tormisel merel.

http://www.oppekava.ee/index.php/Kunstik%C3%BCmblus_tormisel_merel

(04.04.2011)

Apple, J. (1995). Notes on Teaching Performance Art. *Performing Arts Journal*, Vol. 17, No. 2/3, The Arts and the University, pp. 121-125

Artel, R. (2001) Joseph Beuysi hargnevate teede aed. *Kunst.ee* 2/2001 lk. 84-85

Bates, J. K. (2000) *Becoming an Art Teacher*. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning

Clement, R. (1993). *The art teacher's handbook*. Cheltenham : Stanley Thornes (Publishers)

Costantino, T. E. (2002). Problem-Based Learning: A Concrete Approach to Teaching Aesthetics. *Studies in Art Education*, Vol. 43, No. 3

Danto, A. C. (1981). *Transfiguration of the commonplace: A philosophy of art*. Cambridge, M A: Harvard University Press.

Dewey, J. (1934). *Art as experience*. New York: G.P. Putnam's Sons. Beardsley, M. C. (1982). *The aesthetic point of view: Selected essays*, Monroe C. Beardsley. Ithaca: Cornell University Press

Dorn, C. M. (1999). *Mind in art. Cognitive Foundations in art education*. Mahwah; London: Lawrence Erlbaum Association.

Efland, A. D. (2002). *Art and cognition: integrating the visual arts in the curriculum*. New York; London: Teachers College Press; Reston: National Art Education Association

Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of mind*. New Haven&London: Yale University Press

Eksperimenta! (2011). <http://www.eksperimenta.net/eksperimenta/?lang=et>

(28.04.2011)

Elvet M. (2011). Kütioru maakunstirada kosutas hinge,

<http://www.lounaleht.ee/index.php?page=1&id=2978> (17.01.2011)

- Erickson, M.** (2004). Interaction of teachers and curriculum. In E. W. Eisner & M. D. Day (Eds.), Handbook of research and policy in art education. Mahwah; London: National Art Education Association: Lawrence Erlbaum Associates, 467-486
- Gee, C. B.** (2004). Spirit, mind, and body: arts education the redeemer. In E. W. Eisner & M.D. Day (Eds.), Handbook of research and policy in art education. Mahwah; London: National Art Education Association: Lawrence Erlbaum Associates, 115-134.
- Green Guerillas**, (2010). <http://www.greenguerillas.org/> (27.04.2010)
- Guerrilla Gardening**, (2004). <http://www.guerrillagardening.org/> (25.04.2010)
- Hafeli, M. Stokrocki, M. Zimmerman, E.** (2005) A Cross-Site Analysis of Strategies Used by Three Middle School Art Teachers to Foster Student Learning. - Studies in Art Education, Vol. 46, No. 3
- Hanson, R.** (2009) Neiu maalib verega. Postimees, <http://www.tartupostimees.ee/?id=223373> (06.04.2011)
- Hetland, L. & Winner, E.** (2004). Cognitive transfer from arts education to nonarts outcomes: research evidence and policy implications. In E. W. Eisner & M. D. Day (Eds), Handbook of research and policy in art education. Mahwah; London: National Art Education Association: Lawrence Erlbaum Associates. 135-162.
- Hope, S.** (2004). Art Education in a World of Cross-Purposes. In E. W. Eisner & M. D. Day (Eds), Handbook of research and policy in art education. Mahwah; London: National Art Education Association: Lawrence Erlbaum Associates. 93-114
- Horn, S.** (2009) Performance Art at Secondary Level. JADE 28.2 (2009)NSEAD/Blackwell Publishing Ltd
- Juske, A.** (2003). Kunst kui looming, kunst kui õpetus, kunst kui mõistmine. Kunst.ee 3/2003 lk 56-57
- Juske, A. Kangilaski, J. Varblane, R.** (1994). 20.sajandi kunst, Tallinn
- Kalish, A.** (1996). Middendorf, Joan. The "Change-Up" in Lectures, Teaching Resources Center, Indiana University. www.ntlf.com/html/pi/9601/article1.htm (24.04.2011)
- Kamhi, M. M.** Why Teach Art? (Aristos, December 2006) <http://www.aristos.org/aris-06/efland.htm> (28.04.2011)
- Kangilaski, J.** (2005) Kunstikultuuri ajalugu. Postimpressionismist uue meediani 12.klassile. Tallinn.

- Kartau, M.** (2005). *Performance*’i kunstist ja selle õpetamisest. Muusika ja kunsti õpetamisest, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Tallinn.
- Kerb, A.** (2010). Välja määrdunud guašside varjust! Õpetajate Leht.
http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=3019 (16.03.2011)
- Krull, E.** (2000) Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat, Tartu Ülikooli Kirjastus
- Ksenfontovi, A.** (2007) Siim-Tanel Annus: Laatsaruse eel-lein ja järelpidu. Kunst.ee 3/2007. lk. 39-47
- Kunstnik võitles kartulitega linlikkuse vastu**, (2002). Pärnu Postimees,
<http://vana.www.parnupostimees.ee/index.html?op=luhu&rubriik=77&id=13256&number=365> (26.05.2010)
- Kunstnikud ei taha kunstitundide arvu vähendamist** (2009). Postimees,
<http://www.postimees.ee/?id=105139> (18.03.2011)
- Kurvitz, R.** (2003). Eesti *performance*’i saladus. Kunst.ee 3/2003. lk. 23-25
- Köster, A.** (2009). Uued rõhuasetused gümnaasiumi kunstiõpetuse riiklikus õppekavas. - Sirp, nr. 40 (3273), 30.10.2009.
- Kütioru avatud ateljee.** (2011). Metsas.ee <http://www.metsas.ee/et/ateljee> (17.01.2011)
- Lasnamäel tegutses öösel salapärane aednik** (2008). Eesti Eksperss.
<http://www.ekspress.ee/news/paevauudised/eestiuudised/lasnamael-tegutses-ooisel-salaparane-aednik.d?id=27679699> (25.05.2010)
- Lepik, M.** (2007) Et õpetaja areng ei peatuks. Õpetajate Leht.
<http://www.opleht.ee/Arhiiv/2007/02.02.07/dialoog/4.shtml>
- Lepla, K. Sobolev, M.** (2003) Joonistamistund – jeeee! Ajujudega provintsikunstiõpside manifest. Kunst.ee 3/2003 lk. 62-63
- Lipp, K.** (2008). Vägivallavaba protest aianduses. Aiaklubi
http://aiaklubi.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=1075&Itemid=1
(25.04.2010)
- Liz Christy Community Garden.** (2007). <http://www.lizchristygarden.org/> (15.04.2011)
- Lynton, N.** (2001) Moodsa kunsti lugu. Avita
- Maakunst** (2011). Kütioru maakunsti rada. <http://rada.metsas.ee/et/maakunst>
(28.03.2011)

- Maakunsti rada**, (2011). Metsas.ee <http://www.metsas.ee/et/ateljee/maakunstirada> (17.01.2011)
- Mõttus, A.** (2003) Lihtsus on suurim luksus. - Õpetajate Leht, 24.12. 2003, Nr 47-48.
- Mäemat, J.** (2006) Negatiivne hoiak ei paranda kunstiõpetust. Õpetajate leht.
<http://www.opleht.ee/Arhiiv/2006/01.12.06/peamearu/2.shtml> (15.04.2011)
- Paas, M.** (2008). Uus meedia ja kunst. Sirp, nr. 7 (3192), 08.02.2008
- Raudsepp, I.** (2005). Kunstiõpetuse tund on õpetuste tund. Muusika ja kunsti õpetamisest. Tallinn.
- Remm, J.** (2011). Näidisülesanne 1, *Performance* „Inimene eri ajastutel“, www.oppekava.ee (14.04.2011)
- Ruhrberg, K. Schneckenburger, M. Fricke, C. Honnef, K.** (2002). Walther, I. F. (Ed.). ART of the 20th Century. Tascen
- Seemnepomm laisale naabrile!** (2010). Eesti Ekspress.
<http://www.ekspress.ee/news/paevauudised/elu/seemnepomm-laisale-naabrile.d?id=30749387> (26.04.2010)
- Sobolev, M.** (2004) Kuidas õpetada kaasaegset kunsti? - Haridus 9/2004, lk. 18-21.
- Tamm, M.** (2008) Guns`n`Roses. Artishok.
http://artishok.blogspot.com/2008_07_01_archive.html
- Treier, H.** (2009) Heie Treier: Ekskurss performance'i-kunsti.
<http://www.epl.ee/artikkel/468578> (05.03.2011)
- Vapper, T.** (2011). Kunstiharidus on kunstist lootusetult maas. - Õpetajate Leht, 28.01.2011
http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=4790 (02.04.2011)
- Wolcott, A.** (1996). Is What You See What You Get? A Postmodern Approach to Understanding Works of Art. Studies in Art Education, Vol. 37, No. 2. pp. 69-79.

Õigusaktid

Euroopa Liidu Teataja. 06.05.2010, C 117 E/23 - C 117 E/26

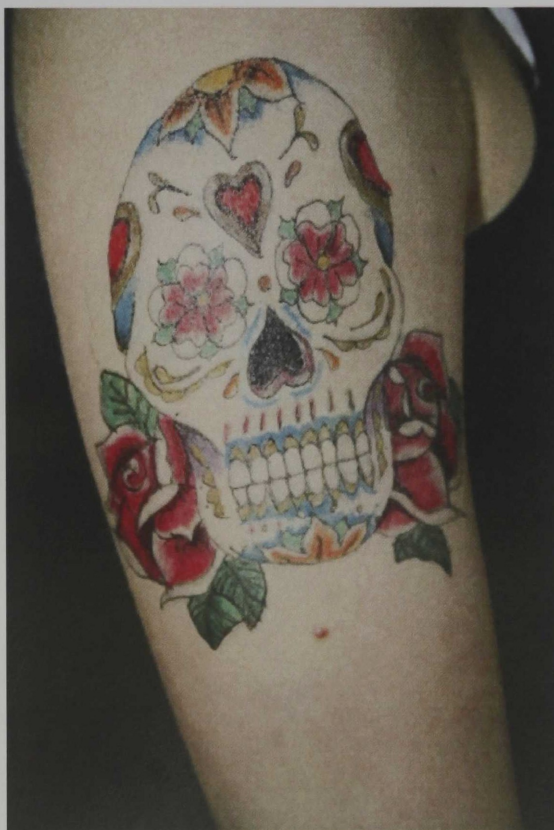
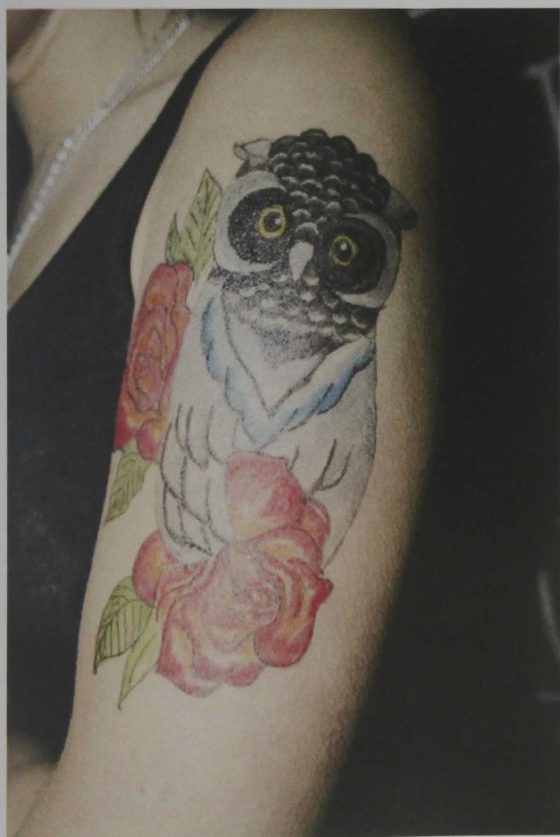
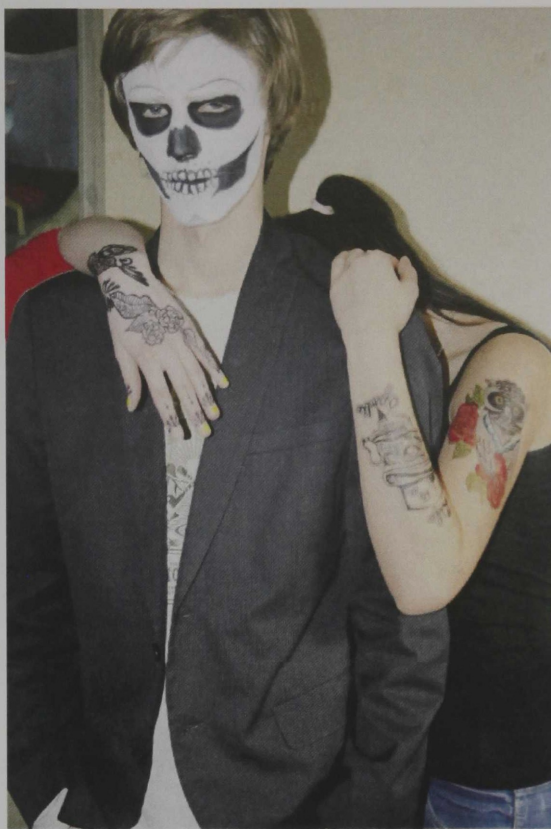
Gümnaasiumi riiklik õppekava (2011). <https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011002>
(20.04.2011)

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik Õppekava (2002).

<https://www.riigiteataja.ee/akt/174787> (20.04.2011)

Lisa 1.

Kõik lisa toodud fotod on tehtud õppetöö raames ning fotode autoritelt on saadud luba nende tööde kasutamiseks antud magistritöös.

Joonis 1. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 2. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 3. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 4. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 5. Õpilastöö kehakunsti teemal.

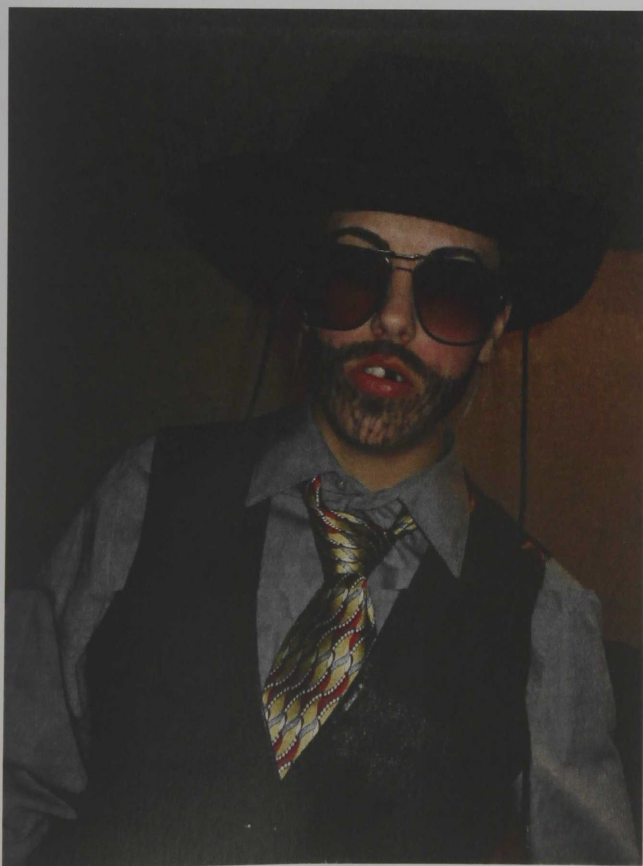
Joonis 6. Õpilastöö kehakunsti teemal.

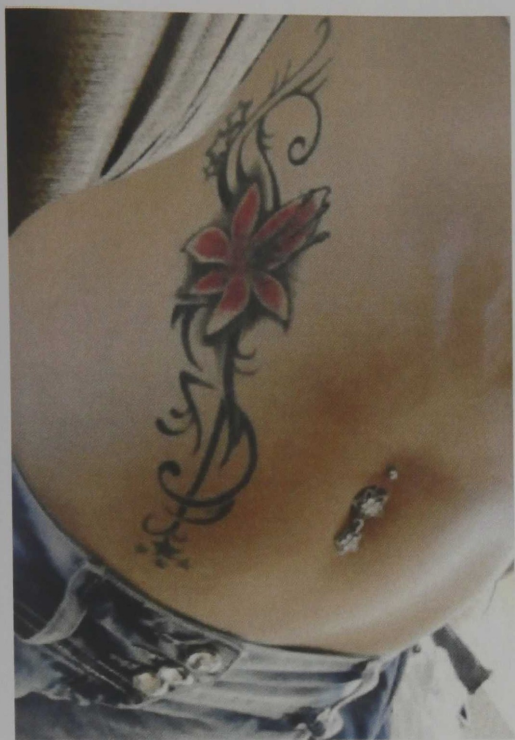
Joonis 7. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 8. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 9. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 10. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 11. Õpilastöö kehakunsti teemal.

Joonis 12. Õpilastöö maakunsti teemal.

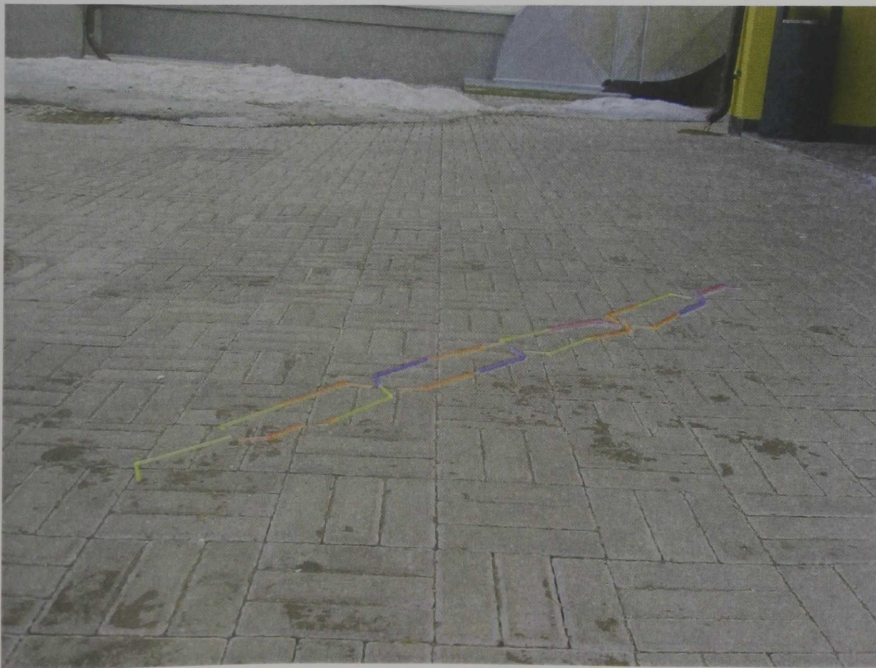
Joonis 13. Õpilastöö maakunsti teemal.

Joonis 14. Õpilastöö maakunsti teemal.

Joonis 15. Õpilastöö maakunsti teemal.

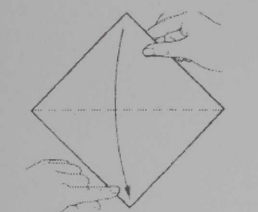

Joonis 16. Õpilastöö maakunsti teemal.

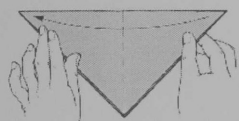

Joonis 17. Õpilastöö maakunsti teemal.

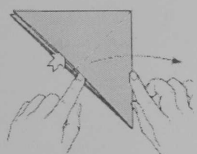
Iris (Ayame)

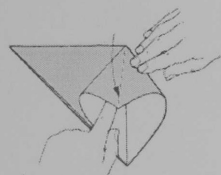
1 Turn one square around to look like a diamond, with the colored side up. Valley fold it in half from top to bottom.

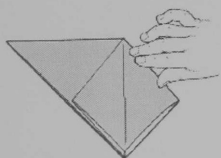
2 Valley fold the paper in half from right to left.

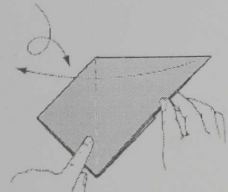
3 Lift the top half up along the middle fold

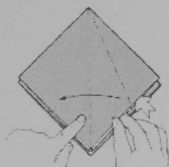
4 press it down neatly

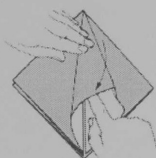
5 into a diamond

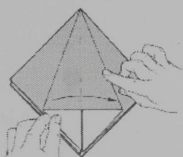
6 Turn the paper over. Repeat steps 2 to 5 to make a preliminary fold.

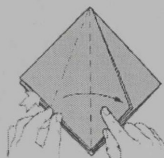
7 Open out.

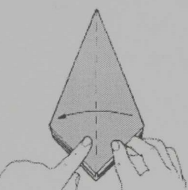
8 and press down neatly into a diamond.

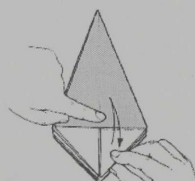
9 Valley fold the flap in half from side to side.

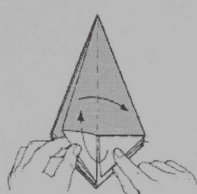
10 Repeat steps 1 to 3 with the three remaining flaps.

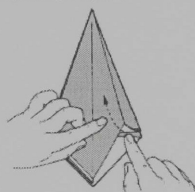
11 Valley fold the front flap of paper in half from side to side.

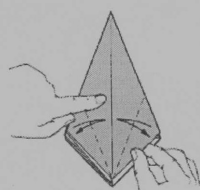
12 Fold and unfold the bottom right-hand point as shown.

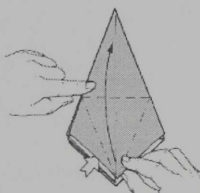
13 Return the front flap back to its original position, while at the same time inserting the bottom right-hand point underneath the adjacent layer of paper.

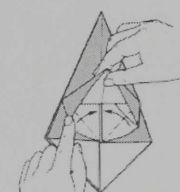
14 This shows step 3 taking place.

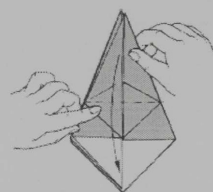
15 Fold and unfold the front flaps' lower sloping edges as shown.

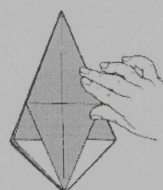
16 Pinch and lift up the front flap of paper.

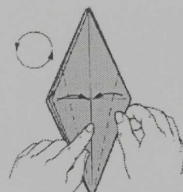
17 Continue to lift up the flap so its edges meet in the middle. Press the paper flat.

18 Valley fold the front flap down.

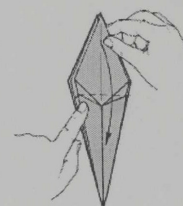
19 Repeat steps 5 to 8 with the two remaining flaps.

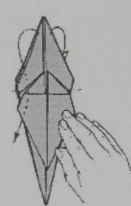
20 Turn the paper around. Valley fold the front flap's lower sloping edges over so they lie along the middle fold line.

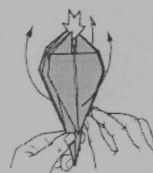
21 This should be the result. Repeat step 10 with the two remaining flaps.

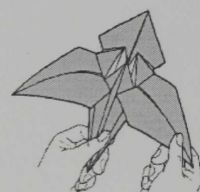
22 To make a petal, valley fold the front flap down.

23 Repeat step 12 with the two remaining flaps.

24 Lift the petals up, making the paper become three-dimensional.

25 To complete the iris, curve the petals by rolling each one around your finger.

Performance
häppening
maakunst
kehakunst

Illustreeriv abimaterjal

Koostas: Maret Kuura

Performance

- performance`i näide
- Keha *performance*
- *performance`i näide*
- *performance`i näide*
- Eva ja Adele

Gilbert (sünd. 1943) ja George (sünd. 1942)

Siim-Tanel Annus

- Al. 1980 arendas välja originaalse *performance*`i tegevustiku, sooritas rituaalseid akte ja tuleriituseid

Jaan Toomik s. 1961

- "Tantsud tähtedega"

Jaan Toomiku *performance* “Isa ja poeg”

Eesti Panga *performance* 19. juuni 1998

- Tipp-pankurid: Rein Otsason, Vahur Kraft ja Siim Kallas kirstu tassimas.
- Jaan Paavle, Raoul Kurvitz, Jaan Toomik

- **Skulptori ja kontseptuaalkunstniku Jüri Ojaveri performance „Luik, haug ja vähk” (2007) väljendas ühiskonna vastasseise.**

Foto: Raivo Juurak http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=4790

Kai Kaljo

- “Luuser” (video) 1997

Joseph Beuys (1921 –1986)

- [Koiott](#)

Oleg Kulik s. 1961

"Koera maja"

"Pavlovi koer"

Häppening

- „jäätumine” Grand Centralis (*Frozen Grand Central*) "Jäätumine"
- Michael Jackson Dance Tribute = Stockholm Tants

Kehakunst

- Intiimsuse tabude rikkumine tundus viimase võimalusena teravaid elamusi pakkuda.
- Kehakunst ei taotlenud isiksuslikku eneseväljendust, vaid keha kui organismi kasutamist.
- Keha eksponeerimine oli ainult üks võimalus. Tavaliselt keha tegi midagi või sellega tegid teised midagi

Vito Acconci “Varjude mæng”

Bruce Nauman “Autoportree purskkaevuna”

Orlan (sünd.1947)

- Prantsuse kehakunstnik.
Tegeleb installatsioonidega, *performance*`iga, skulptuuride ja videokunstiga. Esimesi kunstnike, kes kasutas plastilist kirurgiat oma kehal kui kunsti väljendust.

- Orlan kasutab enda nägu lõuendina. Ta on kujutanud oma näol seitsme kaunitari ilu. Orlani näos peaks olema elemente seitsmelt maailmakuulsate kunstiteoste kaunitarilt alates Botticelli Veenusest ja lõpetades Mona Lisaga. Ilu asemel on lõikused muutnud kunstnikud groteskseks.

Rõngastamine

MODBLOG
BMEZINE.COM

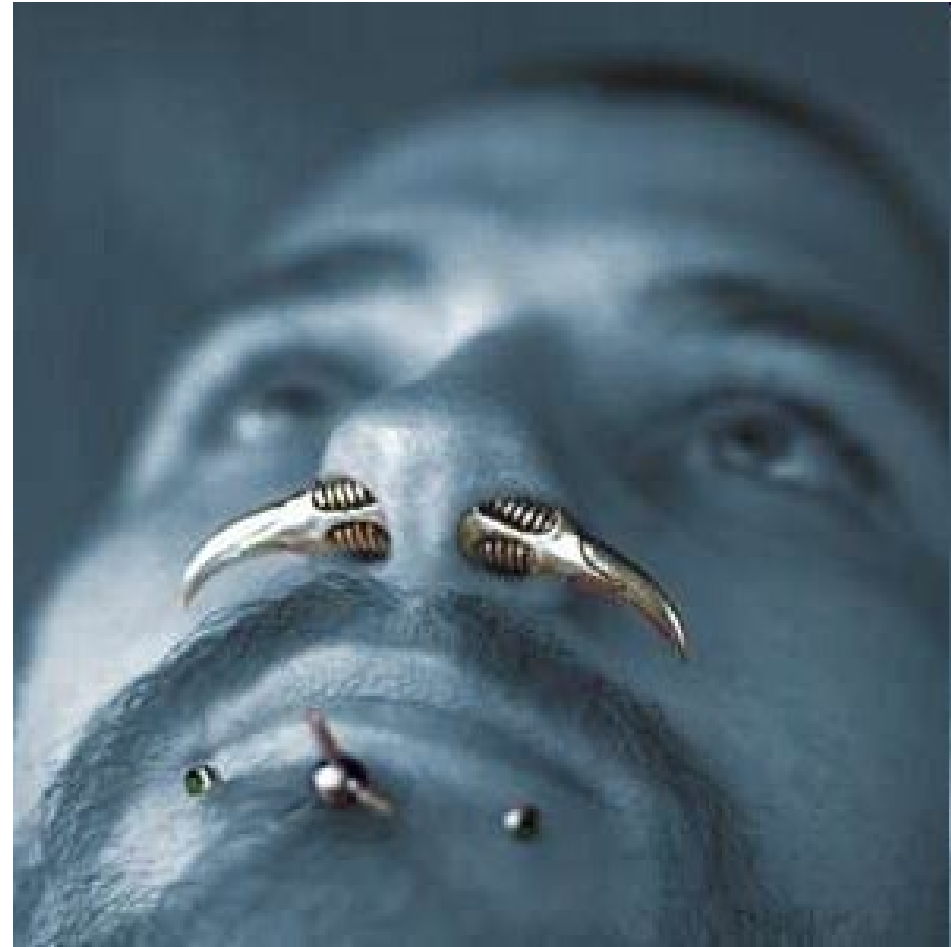
<http://chuckthomas.wordpress.com/2009/01/31/is-body-art-really-constructive-ie-edifying/>

- **Rõngastamine**

[http://www.oddee.com/
item_96617.aspx](http://www.oddee.com/item_96617.aspx)

Rõngastamine, augustamine

<http://bodyart.australianmuseum.net.au/piercing/piercing02.htm>

<http://bodyart.australianmuseum.net.au/piercing/piercing06.htm>

Rõngastamine ja 3D efektid

Kehale loodud 3D eriefektid

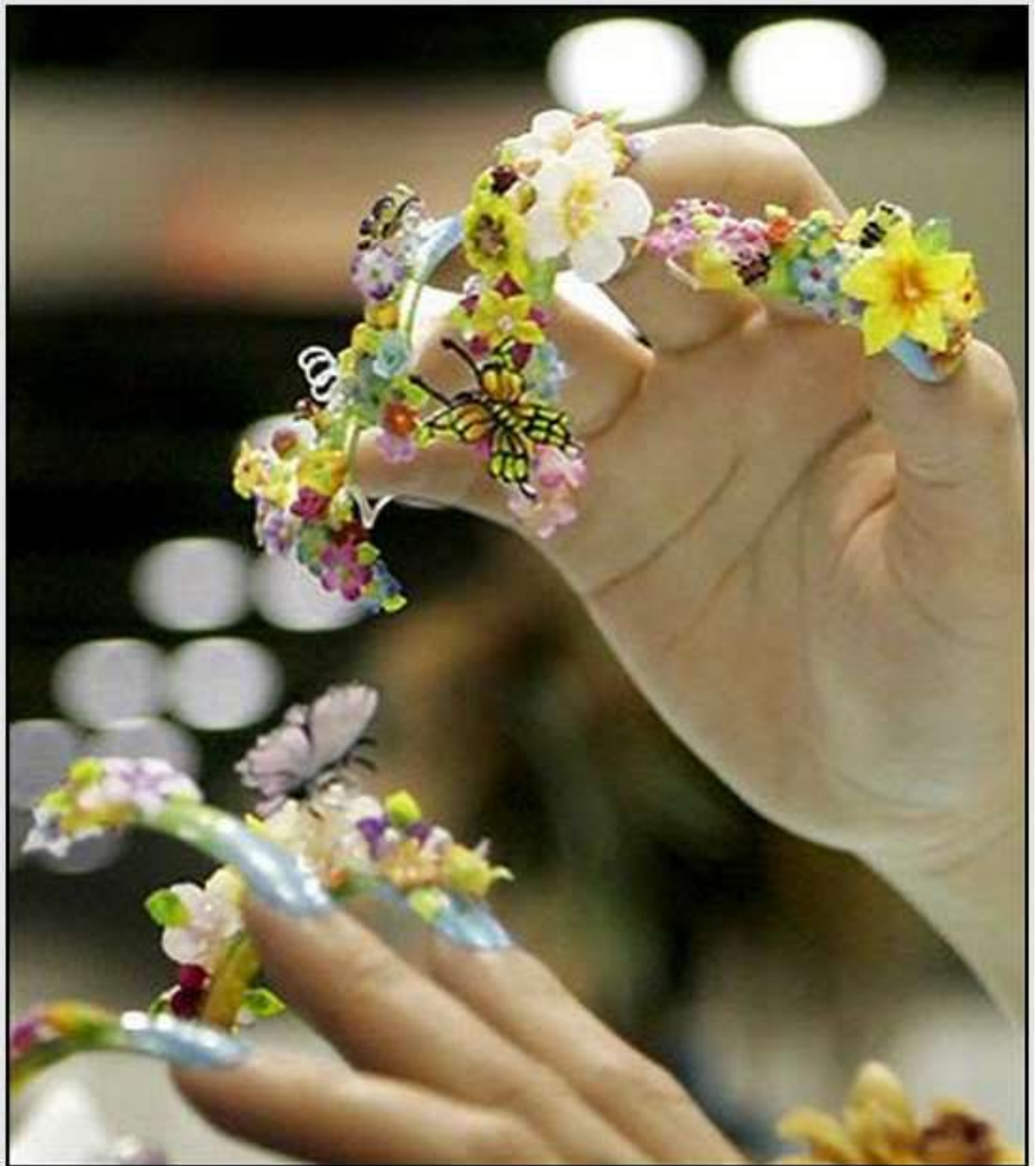
Bodyart show. Esinejate keha on maalingutes.

Küüne kunst

Küüne kunst

Juukse kunst

Õpilastöö kehakunsti teemal

Õpilastöö kehakunsti teemal

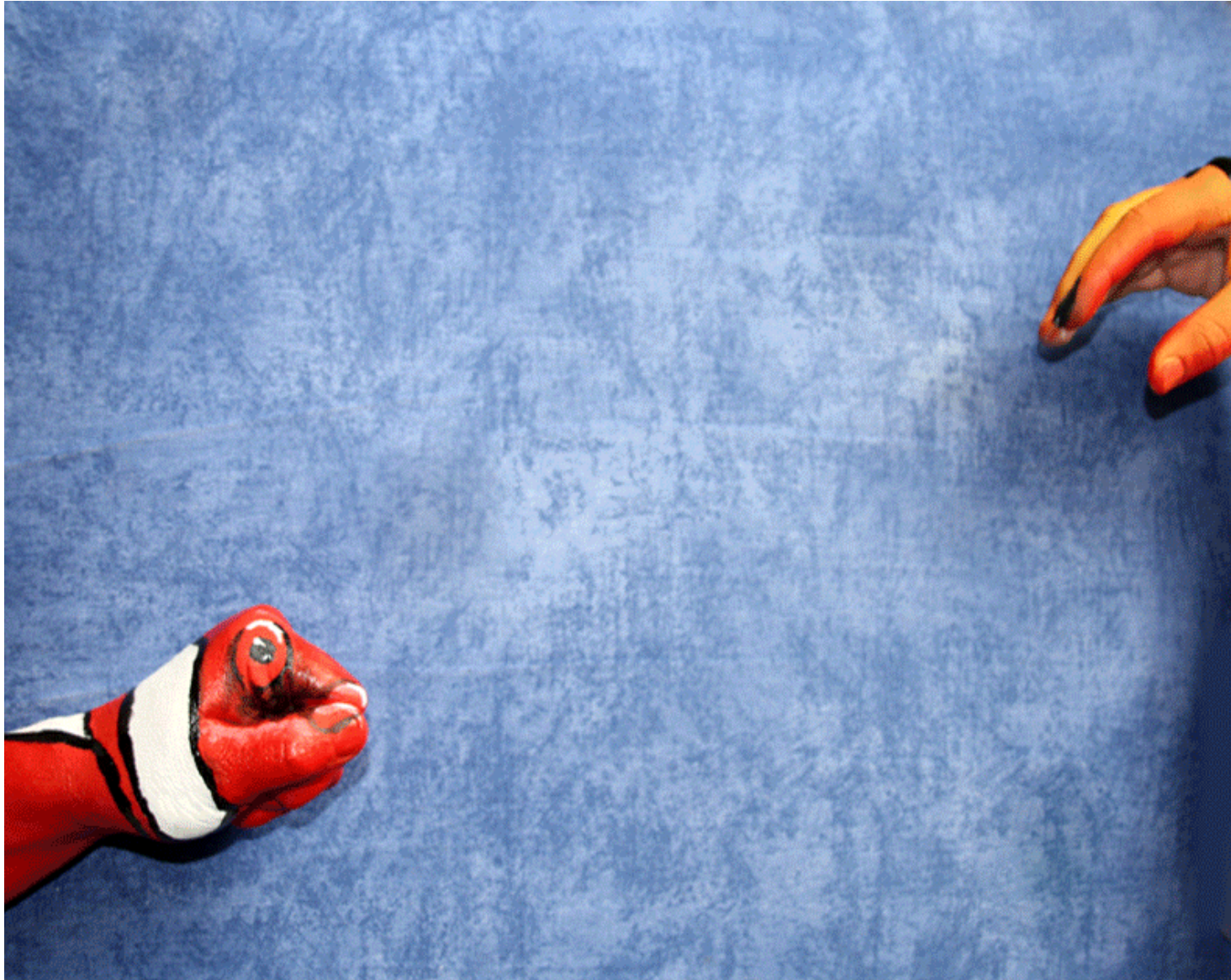
Õpilastöö kehakunsti teemal

Õpilastöö kehakunsti teemal

Õpilastöö kehakunsti teemal

Õpilastöö kehakunsti teemal

- Rene Kari, 60 aastane kehakunstnik
- Tants kivil
- Kehakunst 7. osa Filmilõik kehakunstist

Maakunst e. *land art*

- Kunstinähtus 60ndate lõpus ja 70ndatel;
- maa, pinnase, taimede, loodusliku keskkonna kasutamine kunstiloomingus;
- jäädvustatakse fotodel, filmis, videos

Robert Smithson (1928-1973)

“Spiral Jetty”, 1970.a.

Walter de Maria (s. 1935)

<http://landskipper.blogspot.com/2010/07/walter-de-maria-mile-long-drawing-1968.html>

Walter de Maria

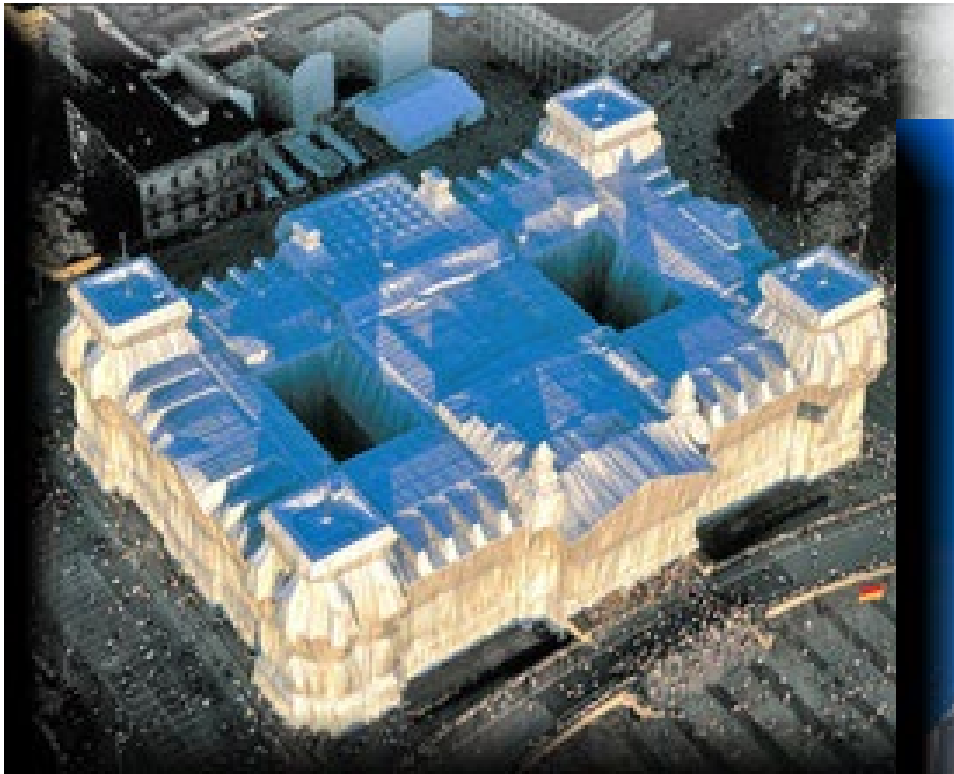

Christo (s. 1935) ja Jeanne-Claude (1935 –2009)

Christo, Berliini parlament 1994

- **Christo and
Jeanne-Claude**

Florida 1980-83

Christo and Jeanne-Claude
Pakitud puud, Riehen, Sveits 1997-98

Richard Long

“Joon Irimaal”

1974.a.

Alex van de Beld, Kütiorg

www.metsas.ee

- **Anke Mellin** (Saksamaa) Kobaste ja lindude vaatamise torn, 1999.a. **Kütior**

- **Paul Rodgers**
(Inglismaa/Eesti)
Pesakast
1999.a.
- Kütiorg

Jonna Pohjalainen

Jaakko Pernu, “Sky is the limit”, paju 1999

Marja Hakala, “Rename it”

Jim Denevan

Kadri Kangilaski, Toomas Tõnissoo

Heinast linnud

Sally Stuudio õpilased, "Ruumi märgistamine", 2009, maakunst. Foto: Alver Linnamägi

Jüri Okas

Untitled, land-art, 1979, Vääna-Jõesuu

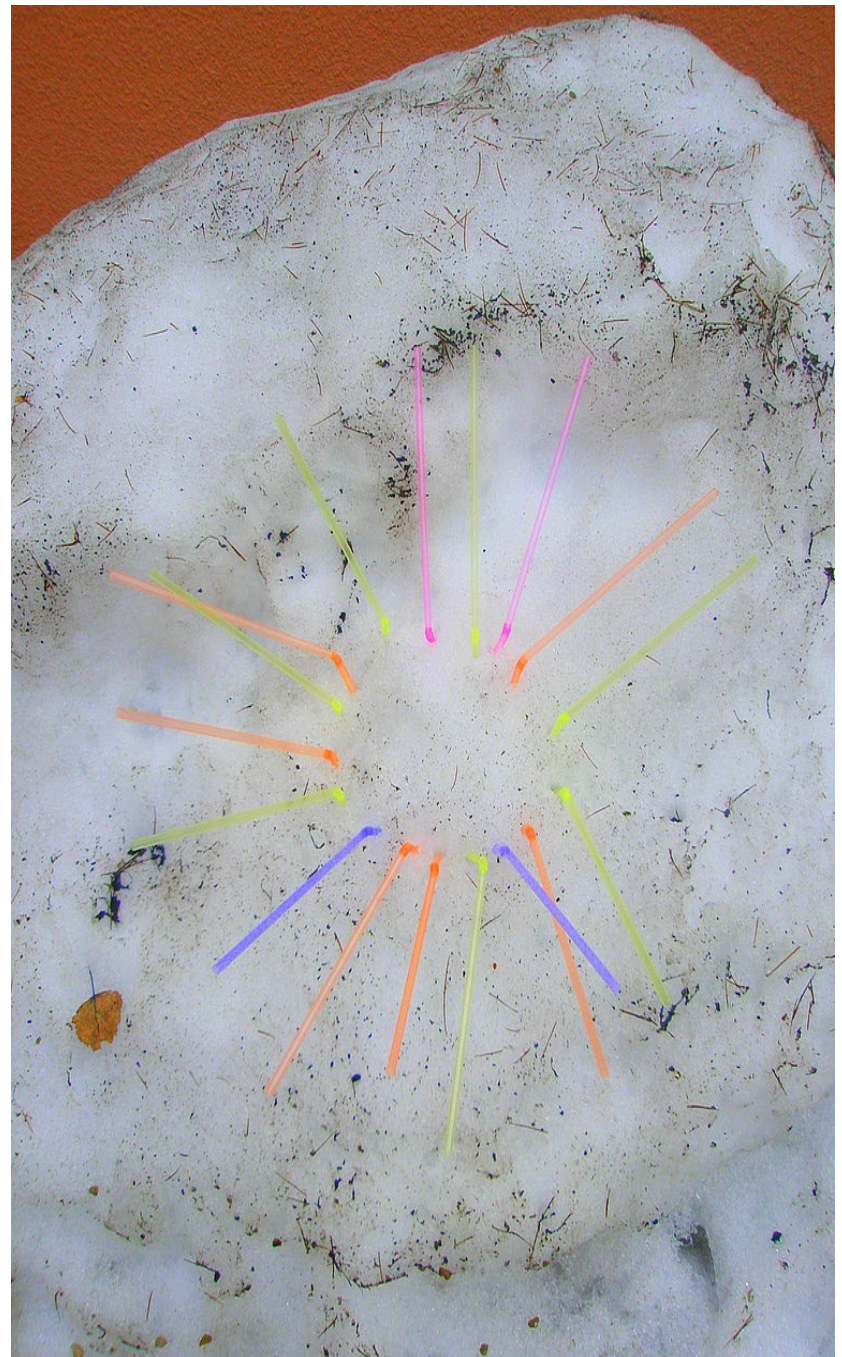
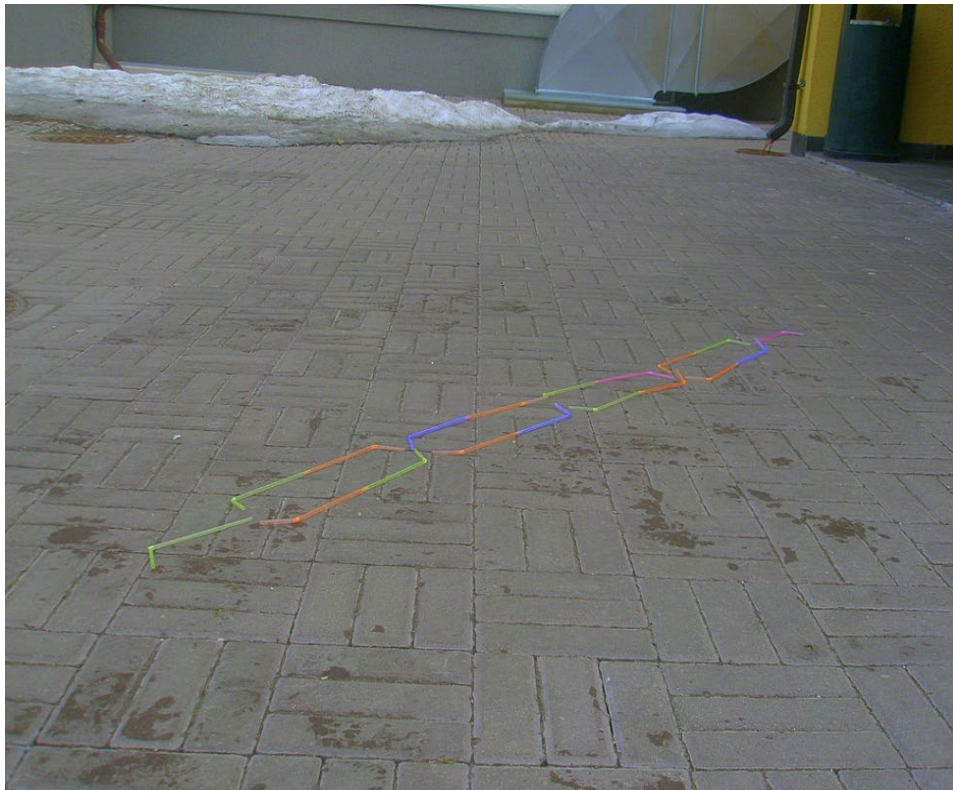
Õpilastöö maakunsti teemal

Õpilastöö maakunsti teemal

Õpilastöö maakunsti teemal

Guerilla Gardening

Gerilja-aiandus

- Guerilla Gardenersi liikmed on inimesed, kes istutavad anonüümselt vabadele pindadele ning tee- ja maanteservadele taimi, lilli ja juurvilju
- algas 1970ndatel New Yorgis
- Eestis saab Gerilja-aiandus alguse 80ndate algus, kui noor Kalevi Kulli männitaimi Tartusse istutas.

Liz Christy

